

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Poul Porskær Poulsen

Vi passer på historien

*En undersøgelse
af lokalarkiverne*

Sammenslutningen
af Lokalarkiver 1997

Vi passer på historien

En undersøgelse af lokalarkiverne

Poul Porskær Poulsen

Vi passer på historien

En undersøgelse af lokalarkiverne

Sammenslutningen af Lokalarkiver 1997

© Sammenslutningen af Lokalarkiver
og Poul Porskær Poulsen

Bogen er sat med Times og trykt
af OAB-Tryk a/s, Odense

ISBN 87-89528-20-4

På forsiden af omslaget ses vagtsomme
soldater ved Prinsens Port i Fredericia omkring 1910
- se også side 50. Billedet på bagsiden er i bogen side 40.

Vi passer på historien er udgivet af

Sammenslutningen af Lokalarkiver (SLA)
Enghavevej 34 B
Postboks 235
7100 Vejle

Telefon 75 84 08 98
Telefax 75 83 18 01

Ved udarbejdelsen af figurer og diagrammer
medvirkede SLA's konsulent Susanne Conradsen

Indhold

Forord	7	2.	
Vi passer på historien – et resumé	9	Spørgeskemaundersøgelsen	69
SLA's arkivundersøgelse	11	Antal arkiver	70
1.		Samlingerne	72
De fcm arkivtyper	15	Fotografier	74
Højby Lokalhistoriske Arkiv	15	Negativer	75
Det foreningsdrevne lokalarkiv	20	Film	76
Haslev Lokalhistoriske Arkiv	25	Lydbånd	77
Det bibliotekstilknyttede lokalarkiv	30	Afleveringer	78
Struer Lokalhistoriske Arkiv	34	Formidling	80
Det museumstilknyttede lokalarkiv	38	Læsesalen	84
Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv	42	Arkivernes medarbejdere	86
Lokalarkivet som selvejende institution	49	De danske lokalarkiver	89
Vejle Byhistoriske Arkiv	52	Afsluttende karakteristik af de danske lokalarkiver	93
Stadsarkiverne	65	Sammenslutningen af Lokalarkiver – et tilbageblik	103

Forord

Da Folketinget i 1992 vedtog en ny arkivlov - den første i over 100 år - var der flere forhold, som ikke blev løst godt nok. Først og fremmest var der kun tale om en lov om offentlige arkiver og om det arkivmateriale, der skabes af offentlige myndigheder, mens loven ikke indeholdt væsentlige bestemmelser med relation til det vigtige materiale af privat oprindelse - fra virksomheder, foreninger og enkeltpersoner. For det andet indeholdt loven ingen virkelig spore til, at kommunerne for alvor kommer i gang med arbejdet med de kommunale arkivalier, selv om der er enighed om, hvor vigtigt det kommunale materiale er for historieforskningens muligheder i et land, der som Danmark har en meget decentral varetagelse af de offentlige opgaver. Og for det tredje tog loven ikke notits af det vældige skift i institutionsstrukturen, der er sket med lokalarkivernes fremvækst gennem de sidste årtier.

Da ideen om en større undersøgelse af lokalarkivernes forhold blev lanceret i 1993-94, var der hurtigt enighed i SLA's styrelse om at iværksætte en sådan forud for den revision af arkivloven, der forventes i indeværende folketingssamling. SLA's tidligere konsulent, arki-

var Poul Porskær Poulsen, Vejle, blev udpeget til at forestå opgaven i samarbejde med SLA's sekretariat. Arkivarerne Peter Bondesen, Randers, Birgitte Dedenroth-Schou, Kolding, Mogens Thøgersen, Hjørring, og arkivleder Ole Loell, Veddum, ydede væsentlig bistand i forbindelse med den pilotundersøgelse, der blev gennemført i 1994, og docent Per Boje, Odense Universitet, har også senere bidraget med nyttige kommentarer til et udkast til den færdige tekst. For al denne hjælp vil jeg gerne på SLA's vegne bringe vor bedste tak.

Vi håber, at både arkivfolk og beslutningstagerne landet over må få glæde og nytte af bogen. Vi har bl.a. valgt at illustrere den med et mikroskopisk udvalg af de mange gode billeder, der findes på lokalarkiverne. Det skulle gerne være en synlig og konkret påmindelse om den værdifulde del af kulturarven, som lokalarkiverne har været og er med til at redde og dermed også om det vigtige i at sikre gode vilkår for arbejdet med at bevare den lokale historie.

*Jørgen Thomsen
formand for SLA*

Vi passer på historien – et resumé

SLA er den samlede organisation for Danmarks mere end 400 lokalarkiver. Sammenlutningen søger gennem uddannelse, politisk arbejde mm. at varetage de mange forskellige lokalarkivers interesser. For at kunne kvalificere lokalarkivarbejdet yderligere og for at synliggøre lokalarkivernes kulturelle arbejde over hele landet igangsatte SLA i 1994 en lokalarkivundersøgelse. Det er resultaterne herfra, som nu offentliggøres i denne bog.

De danske lokalarkiver kan deles i flere forskellige arkivtyper. Stadsarkiverne, som der endnu ikke er så mange af, er de største, og de forholdsvis mange ansatte løser her både de almindelige arkivmæssige opgaver med det private materiale og administrerer de kommunale arkivalier. Der oprettes i disse år stadsarkiver flere steder, og det er formentlig en tendens, der vil fortsætte. En del lokalarkiver er tilknyttet andre kulturelle institutioner, nemlig biblioteker og museer, og her er der også ofte fastansat personale til at tage sig af lokal-

arkivet. De frivillige medarbejdere dominerer derimod de foreningsdrevne lokalarkiver og de selvejende institutioner. Det er de mindre samfunds måde at organisere sig på, og dem er der derfor også flest af. Endelig er der en mindre, sjette, gruppe af lokalarkiver, som ikke kan placeres under de nævnte arkivtyper.

Lokalarkiverne tager sig af at ordne, registrere og bevare lokalt arkivmateriale, stille det til rådighed for offentligheden efter bestemte regler og selv formidle til lokalsamfundet. Og det er et imponerende materiale, som opbevares på lokalarkiverne. Arkivmaterialet, altså papirer, protokoller osv., fylder mere end 77 hyldekilometer, hvoraf ca. halvdelen er kommunalt materiale. Der er flere end 3,5 mill. positivbilleder, næsten 7,5 mill. fotografiske negativer og næsten 45.000 lyd-bånd med lokale optagelser. Mere end 21.000 gange om året kommer en borger og afleverer materiale til et lokalarkiv. Med hensyn til formidlingen foregår den skriftligt i et væld af

årbøger, publikationer og artikler; hvert arkiv udarbejder i gennemsnit mere end én udstilling om året, og der afholdes i gennemsnit over tre foredrag om året pr. arkiv. Desuden svarer arkiverne årligt på mere end 61.000 forespørgsler, og mere end 100.000 brugere benytter læsesalene på lokalarkiverne hvert år. Et forsigtigt overslag over lokalarkivernes regnskaber viser udgifter på mellem 25 og 30 mill. kr., og langt den største del dækkes af kommunale tilskud.

Arbejdet på lokalarkiverne er en frugtbar blanding af professionelt historisk arbejde og frivilligt engagement. I de senere år er en række personer med relevant uddannelse blevet ansat på lokalarkiverne, men der er fortsat meget store ressourcer i de historieinteresserede mennesker fra lokalsamfundet, der på mange områder yder en meget betydelig indsats for den lokale historie, den lokale identitet.

Samlingerne består af arkivalier fra enkeltpersoner, foreninger og virksomheder – og i flere tilfælde også kommunale arkivalier – og fotoskabene er fyldt med fotografier fra lokalsamfundet i de sidste 100-125 år. Desuden er der kort, tegninger og lydbånd med f.eks. interviews, som arkivets medarbejdere har foretaget med lokale folk; der er film og videooptagelser osv. Alt dette unikke materiale er nøje registreret, så det hurtigt kan findes

igen. I omkring en trediedel af lokalarkiverne foregår al registrering på EDB, nærmere bestemt på programmet Arkibas, som er udviklet inden for SLA's rammer (og økonomi).

Lokalarkiverne råder desuden over store kopisamlinger, der ikke mindst har interesse for landets mange slægtsforskere, dvs. kirkebøger, folketællinger o.lign.

Lokalarkiverne løser en lang række opgaver hver dag. Arkiverne er de lokale dokumentationscentre, som både kan stille originalt materiale til rådighed og lave formidling af de mange historier, der findes i materialet. På den måde udgør lokalarkiverne vigtige institutioner i lokalsamfundet, hvor folk mødes, studerer og diskuterer den lokale historie og dermed ofte også bliver klogere på den tid, vi lever i. Men også på landsplan er lokalarkiverne af stor betydning. Det danske samfund dokumenteres ikke blot af det overordnede materiale, men i høj grad af hele den lokale mangfoldighed, og denne mangfoldigheds spor findes i det lokale materiale. Lokalarkivbevægelsen er i fortsat vækst, og det er vigtigt, at de offentlige myndigheder i større omfang får øjnene op for lokalarkivernes værdifulde arbejde.

SLA's arkivundersøgelse

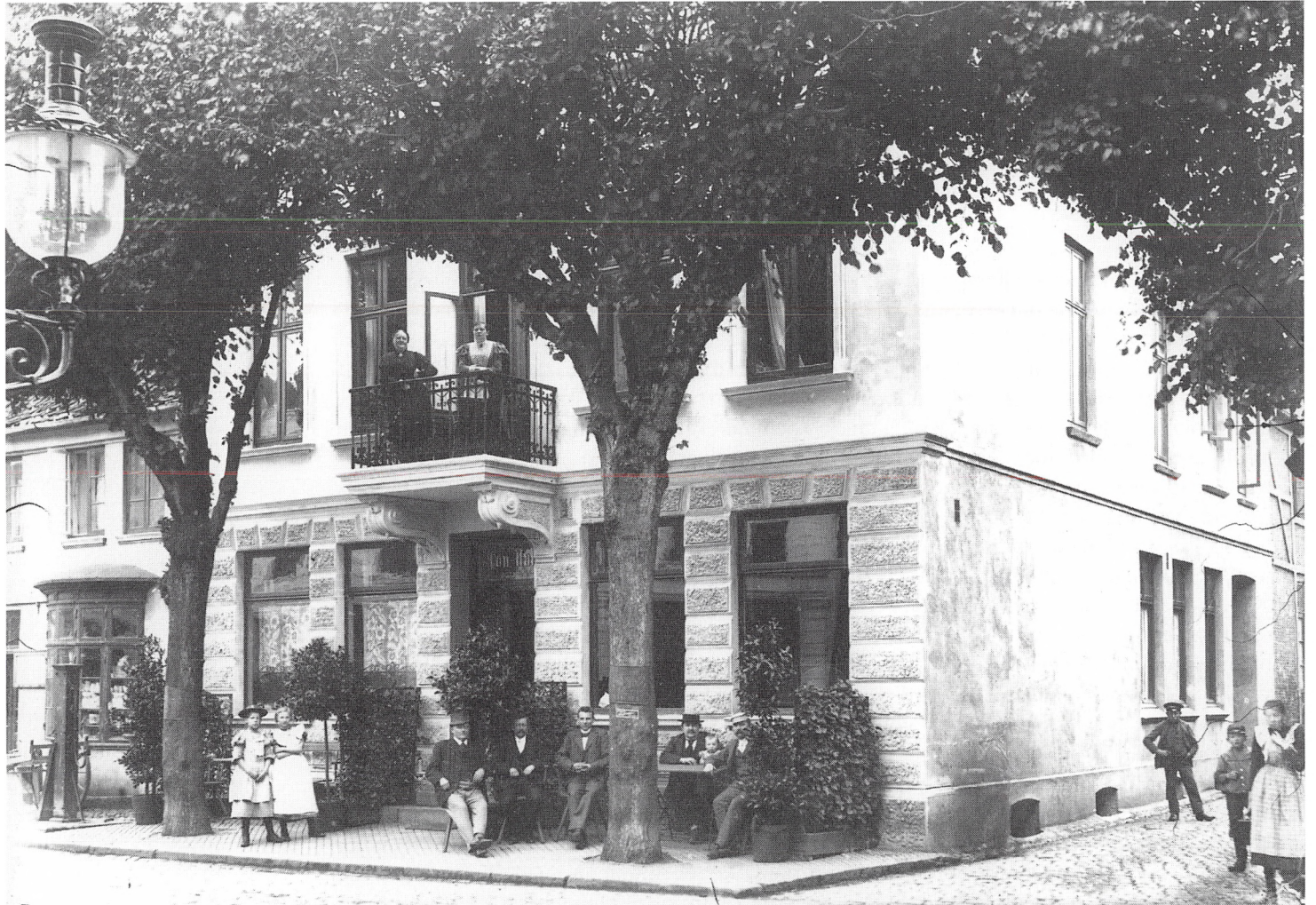
I 1994 besluttede Sammenslutningen af Lokalarkiver at iværksætte en undersøgelse af de danske lokalarkivers tilstand. Der var en stærk fornemmelse af, at lokalarkiverne udgjorde vigtige, men ofte oversete kulturinstitutioner, der nok havde bevågenhed på det lokale plan, men som sagtens kunne gøre sig mere synlige i forholdet til den store offentlighed og dermed til den politiske verden. Med en grundig undersøgelse i hånden ønskede SLA at være i stand til at kunne dokumentere lokalarkivernes værdi lokalt og samlet på landsplan. I forhold til den berammede revision af arkivloven i folketingssamlingen 1996/97 var det desuden væsentligt at få beskrevet de forhold, arkiverne lever under, de forskelligheder, der gør sig gældende i lokalarkivverdenen, og de store muligheder, der ligger i de lokale arkiver som lokale kulturinstitutioner og dokumentationscentre.

SLA satte derfor undersøgelsen i gang. Spørgeskemaer blev udsendt til alle SLA's

medlemmer – på det tidspunkt 385 – og i løbet af sommeren og efteråret 1995 kom de udfyldte spørgeskemaer tilbage. Lige godt 90% af lokalarkiverne svarede, dvs. i alt 350, og det indkomne materiale er efterfølgende blevet behandlet til et statistisk billede af de danske lokalarkiver.

Spørgeskemaerne spurgte til arkivernes samlinger: Arkivalier, billeder, film mv. samt kopisamlingerne, hvor især kirkebogs- og folketællingskopier fylder meget. Ligeledes ønskedes oplysninger om arkivernes læsesalsfaciliteter, hvor mange der benyttede læsesalen, og hvor mange forespørgsler der generelt kom til arkiverne. Arkivernes formidlingsvirksomhed, de tekniske hjælpemidler, medarbejdere og økonomi blev der naturligvis også spurgt om.

De resultater, der herved fremkom, er for en stor dels vedkommende samlet i denne bogs 2. del. Sammen med diagrammer og grafiske fremstillinger beskrives i ord, hvad

der blev resultatet af spørgeskemaundersøgelsen.

Men taldelen bevæger sig mest på et gennemsnitsniveau; man kan ikke her nå ned på det enkelte arkivs plan. I så fald skulle alle de udfyldte spørgeskemaer offentliggøres, og det var ikke meningen! For imidlertid at give nogle eksempler på, hvad et lokalhistorisk arkiv kan være, har vi derfor valgt at beskrive nogle typer af arkiver nærmere. For der er nemlig flere måder at organisere sig på.

Langt den største del af lokalarkiverne er organiseret i foreningsregi. Den lokale skolelærer eller andre interesserede i et mindre område som f.eks. et sogn har startet en forening, hvis formål var at få samlet kilderne til sognets historie. En bestyrelse er blevet nedsat, og arbejdet er gået i gang – nogle gange i private rammer, men efterhånden ofte med kommunale tilskud til lokaler o.lign. Mere end 30% (i alt 111) af SLA's medlemmer er foreningsdrevne arkiver. De foreningsdrevne arkiver har sjældent fastansat personale, men klarer sig med entusiastiske frivillige. Langt størstedelen heraf (i alt 96) dækker områder med mindre end 10.000 indbyggere. Der er således nok at vælge imellem, når man skal finde et foreningsdrevet arkiv at beskrive, men valget er faldet på Højby Lokalhistoriske Arkiv – dels fordi det repræsenterer typen meget godt med hensyn til at ramme gennem-

snittet i nogle udvalgte nøgletal, dels fordi det under alle omstændigheder ville være naturligt at vælge et arkiv på Fyn, hvor langt de fleste af de mange arkiver er foreningsdrevne.

I mange tilfælde er det lokalhistoriske arkiv begyndt som en samling i biblioteket. Her har det været naturligt at samle de skriftlige frembringelser fra lokalitetens fortid og også modtage billeder. En stor del af SLA's medlemmer er fortsat afdelinger under et bibliotek. Som oftest har lokalarkivet en bibliotekar tilknyttet på deltid med hjælp fra korttidsansatte og frivillige. Det drejer sig om næsten 23% (i alt 80 arkiver), og det måtte derfor blive den anden arkivtype, som det var vigtigt at få beskrevet. Arkivtypen er brugt over hele landet, men er specielt almindelig på Sjælland, hvorfor det var naturligt at vælge et arkiv herfra. Valget faldt på Haslev Lokalhistoriske Arkiv.

Den tredje mest almindelige form for organisering er som afdeling af et museum. Arkiver og museer har mange fællespunkter som lokale historiske institutioner, og der er ligesom på biblioteksområdet mulighed for, at de to institutioner kan supplere hinanden. Også her er det mest almindeligt med en ansat leder, evt. på deltid, samt korttidsansatte og frivillige. Næsten 17% af SLA's medlemsskare (i alt 59 arkiver) er afdelinger af museer. Der er en tendens til, at denne organisationsform

Til venstre:

Tønder var i ældre tid kendt for sine mange gæstgiverier. Der skal have været 70 før århundredskiftet. Nogle holdt kun åbent på markedsdagene, mens andre var permanente samlingssteder for købstadens befolkning. Ton-Halle, fotograferet omkring 1900, hører til i den permanente gruppe. Værtshuset var beliggende på byens hovedstrøg. Det var her, foreningslivet udfoldede sig, og teaterforestillingerne fandt sted. Som billedet viser, havde man også udendørs servering (Foto: Lokalhistorisk forening og arkiv for Tønder Kommune).

er mest udbredt i Jylland, og her fandt vi, at Struer Lokalhistoriske Arkiv var et godt eksempel.

Mange lokalarkiver er desuden dannet som selvejende institutioner, ofte med en bestyrelse, hvor kommune og evt. andre kulturinstitutioner som bibliotek og museum er repræsenteret. Gruppen af selvejende institutioner er meget forskelligartet. Her er både de helt små arkiver og tillige nogle af de store. Gruppen kan altså være svær at karakterisere, men generelt må man dog sige, at det er de mindre arkiver, der dominerer. Godt 12% (i alt 43 arkiver) af SLA's medlemsarkiver er selvejende institutioner. Som et godt eksempel herpå er valgt Saksøby Lokalhistoriske Arkiv.

Den femte og sidste type lokalarkiv er stadsarkivet. Næsten 11% af SLA's medlemskare betegner sig selv som kommunale arkiver. Det vil som oftest sige, at kommunen betaler nogle timer og evt. en vis lokaleleje, for at en person eller en gruppe kan sørge for at holde styr på arkivalierne. En mindre gruppe kommunale arkiver er imidlertid stadsarkiver i arkivlovens forstand, dvs. med vedtægter og byrådsvedtagelse, der pålægger arkivet at tage sig af de kommunale arkivalier. Gruppen af stadsarkiver er endnu ikke så stor, blot 8 stk., men det har været vigtigt at få beskrevet denne type lokalarkiv, fordi det er store arkiver, der dækker meget store områder. Desuden

påtænker flere kommuner i denne tid oprettelse af et eget kommunalt arkiv. Den sidste arkivtype, der præsenteres i del 1 af denne bog, er således stadsarkivet, og Vejle Byhistoriske Arkiv er valgt som eksempel.

Der skal lyde en stor tak til de fem arkiver, der villigt stillede sig til rådighed som »studieobjekt«. Det har været både spændende og hyggeligt at besøge lokalarkiver forskellige steder i landet.

De fem lokalarkivtyper præsenteres dels gennem den valgte repræsentant, dels ved hjælp af gennemsnitstal fra spørgeskemaundersøgelsen. Af beskrivelsen vil det fremgå, hvor store lighedspunkter der er mellem arkiverne, men i lige så høj grad de store forskelle, der gør sig gældende, ikke mindst økonomisk og personalemæssigt. 2. del afsluttes med SLA's bud på en moderne arkivpolitik, og endelig er medtaget en kortfattet historik for Sammenslutningen af Lokalarkiver, som viser den snart 50-årige landsorganisations udvikling.

De fem arkivtyper

Højby Lokalhistoriske Arkiv

Højby tager sig fin ud denne eftermiddag i august. Der flages i anlægget med bystævnet, og lige overfor glimter det flotte gule Kodak-center i den sene eftermiddagssol.

Højby Sogn ligger i Odense Kommune, på vejen mod Svendborg, lige syd for motorvejen. Sognet har ca. 3.500 indbyggere. På vejen, vi er svinget ind på, findes foruden anlæg og Kodak-center (i øvrigt den tidligere kro) også kirke og skole. Og det er i den gamle skole, vi finder lokalarkivet. Den gamle skole er et lille hus fra 1896, der nu indeholder skoletandklinik og ungdomsklub i stueetagen. Førstesalen er reserveret det lokalhistoriske arkiv.

Arkivet, der blev oprettet i 1977, er et foreningsejet og -drevet arkiv. Syv frivillige mødes en gang hver 14. dag for at sikre den lokale kulturarv, og udgifterne dækkes af det kommunale tilskud, der for Højbys vedkommende de sidste par år har ligget på 4.500 kr. Dertil

kommer skiftende beløb i fondstilskud og naturligvis medlemmernes kontingent, der på årsbasis beløber sig til godt 2.500 kr. Det vil sige, at der er godt 100 medlemmer i foreningen, der mest er en støtteforening. Det er ikke sådan, at medlemmerne har gratis adgang til arrangementer eller fast modtager et årsskrift. Højby har nemlig så mange andre foreninger, der arrangerer f.eks. foredrag, så her vil man ikke konkurrere. De gange, arkivet har været med til at udarbejde mindre skrifter, modtager medlemmerne naturligvis et eksemplar, men med kontingentet er man først og fremmest med til at sikre, at arkivet kan fungere, og at de arkivalier og billeder, der fortæller om det gamle landsbysamfund – og det nye, for den sags skyld – bliver bevaret på forsvarlig vis for eftertiden.

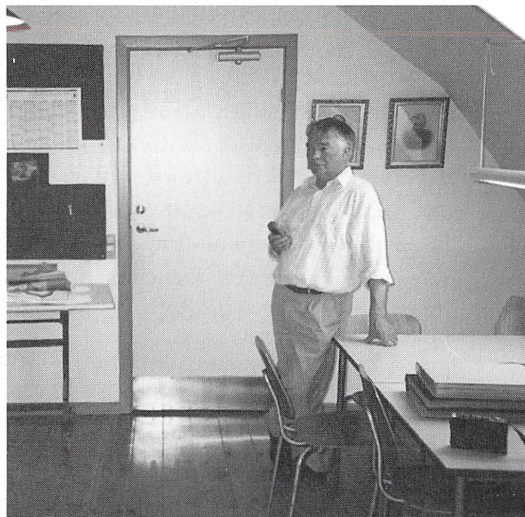
De lokalhistoriske arkiver i Odense Kommune arbejder i et samvirke. Stadsarkivet dækker den gamle købstad og de få »arkivløse« landsogne, men i næsten alle de gamle land-

sogne er der et lokalarkiv. Kommunen støtter arkivsamvirket med et samlet tilskud, som arkiverne så deler imellem sig. Arkivlederen i Højby, Bent Ødegaard, var i flere år leder af arkivsamvirket, bl.a. fordi Højby Lokalhistoriske Arkiv (HLA) var det første i Odense Kommune.

Arkivet på 1. sal

For at komme til HLA må man forcere en jernvindetrappe. Det første rum, man kommer ind i, er det, hvor gæsterne modtages. Her er plads til, at fire besøgende kan sidde med arkivalier. På væggene er der ophængt billeder

Arkivleder Bent Ødegaard i Højby Lokalhistoriske Arkivs modtagelsesrum (Foto: Poul Porskær Poulsen).

fra det gamle sogn, der vidner om, at vi her er i et grundtvigsk samfund med en stærk friskoletradition. Det store portræt af Venstre-folketingsmanden Klaus Berntsen viser, at Højby Sogn har været tæt på de nationale begivenheder. Berntsen (1844-1927, begravet i Højby), der var friskolelærer i Højby 1862-1882, blev sognerådsformand i Højby i 1871 i en alder af bare 26 år, men det er som minister i adskillige Venstre-regeringer mellem 1908 og 1924, at han er kendt af den brede offentlighed.

Det er også i dette lokale, de mange ringbind med detaljerede oplysninger over samtlige ejendomme i sognet, inddelt efter gader/veje, er placeret sammen med lokale skrifter og lignende. Mange af de forespørgsler, der kommer til et lokalhistorisk arkiv, drejer sig om personer og ejendomme i sognet, så der er ingen tvivl om, at det store arbejde med at finde oplysninger om de enkelte ejendomme – ejerforhold tilbage til 1664 med udstykninger osv. helt op til vore dages parcelhusudstyknin-ger – er en uhyre nyttig opslagskilde. Det er på én gang et stykke forskningsarbejde og en formidlingsindsats, der ligger gemt i de grå ringbind.

Det er frem for alt arkivets leder gennem snart 20 år, Bent Ødegaard, der har samlet dette materiale sammen, og han residerer i det, der tidligere var førstelærerenes sovekammer

med udsigt mod øst. Lederen definerer sin egen opgave som først og fremmest at sørge for, at tingene bliver indsamlet, mens tid er. Selve sorteringen og registreringen overlades til de seks øvrige medarbejdere, der har arbejdspladser i det rum, hvor også positivsamlingen opbevares. Lokalet er godt indrettet, så der er plads til alle, og samtidig er der plads til at bevæge sig rundt. Og der er orden på skrivebordene. Disciplin og ordenssans må være i højsædet, når der er to uger mellem hver mødegang. Alle skal kunne finde tingene, selv om der er arbejdsdeling, så nogle har ansvaret for billedregistrering, nogle for registrering af arkivalier og nogle for udklip og lignende. Der arbejdes godt i de timer, man mødes på arkivet – og det er en selvfølge, at man naturligvis også skal hygge sig med arbejdet. Det må ikke blive sur pligt.

Eget EDB-registreringssystem

Arkivet har for kort tid siden mistet en af sine medarbejdere ved dødsfald. Oven i den triste oplevelse og chokket over at miste en god ven, har det desuden den konsekvens for arkivet, at EDB-registreringen er gået i stå. Det var nemlig den afdøde medarbejder, der havde udviklet det program, hvorpå man registrerede samlingerne. Programmet er indrettet helt efter SLA-registreringsstandard, og der kan søges på navn og arkivnummer, men desværre har

man ikke i tide fået indviet resten af medarbejderstaben i EDB-programmets anvendelse, så det ligger p.t. stille. Heldigvis har man dog også et kartotekskortsystem med saglig, topografisk og navne-indgang, så nogen katastrofe er der ikke sket. HLA har indtil nu ikke haft råd til at købe Arkibas, men det er et håb, at det vil ske en gang i fremtiden.

I tilknytning til lederens kontor findes et lille rum, hvor der er opstillet udstyr, så affotografering af lånte billeder kan ske på stedet. Fremkaldelse og forstørrelse sker hos fotohandleren.

12 af de små 40 m², som arkivet råder over, bruges til magasin. Her er arkivalierne opstillet på hylder i arkivæsker – dvs. undtagen protokollerne, for de opbevares i det ene af arkivets to brandskabe. Arkivalierne er især forenings- og personarkiver, bl.a. idrætsforeningens arkiv helt tilbage fra 1866, men der er dog også nogle hyldemeter skolearkivalier, som opbevares betryggende i det andet brandskab. Det er imponerende, at et arkiv af den størrelse og med det budget har to brandskabe, og det har da også givet nogle problemer for flyttefolkene ved flytningen. Den eneste vej, et brandskab kan komme ind, er gennem et skråvindue. Men det lykkedes, og arkivfolkene i Højby er med rette stolte over at have så gode forhold at opbevare arkivalierne under. Historien bag det ene brandskab er, at der var

et pengebeløb tilbage i det lokale elværks kasse, da det blev nedlagt. Af denne sum kunne lokale foreninger søge om tilskud, og lokalarkivet fik så penge til det første brandskab. Det andet er kommet via en ekstrabevilling fra kommunen.

Samlinger og formidling

To arkivfonde i HLA's samling bør nævnes specielt. Lokalarkivet havde tidligere lokaler på mejeriet, og da det skulle flytte herfra, blev der truffet aftale om at opbevare mejeriets komplette arkiv. Arkivet er meget stort, og det indeholdt også protokoller fra omegnsmejerier, idet en dygtig Højby-mejeribestyrer havde fået mange andre landsbymejerier på egnen sluttet sammen med Højby-mejeriet. Arkivalierne fra de andre lokaliteter er dog nu fordelt ud til de respektive sognearkiver. Men her er et komplet materiale til studiet af et landsbymejeris drift.

Der er også grund til at nævne en lokal fri-skolelærer, der gik meget op i lokalhistorie og derfor gennemgik et utroligt stort materiale på Landsarkivet og Rigsarkivet vedr. sognets liv. HLA er i besiddelse af alle hans notesbøger, hvor man kan finde en lang række forhold beskrevet. En guldgrube for et lokalarkiv.

I alt har arkivet 30 hyldemeter arkivalier, 5.000 positiver og 4.000 negativer. Et par film,

30 lydbånd og 14 kort kompletterer samlingen. Der er omkring 25 afleveringer pr. år. I kopisamlingen findes kirkebøgerne for sognet op til 1890, folketællingerne op til 1911 samt skøde- og panteprotokoller 1800-1950. Ud-klipssamlingen fylder ca. 1 1/2 hyldemeter og medtager alt, hvad der drejer sig om Højby, fra artikler om arrangementer i forsamlingshuset til sportsresultater. Diverse skrifter, især lokale blade, fylder ca. 1 meter. Arkivet har ingen registrering af, hvor mange der besøger arkivet, men der kommer en del, bl.a. skoleklasser, der skal arbejde med det gamle landsbysamfunds historie.

Arkivets formidling består især i den daglige kontakt til sognets beboere. Lederen er godt kendt i sognet – han er bl.a. også formand for forsamlingshuset – og taler med alle, så det sikres, at der bliver afleveret meget til opbevaring på arkivet. Men fra tid til anden er der også arrangementer i forsamlingshuset. F.eks. en udstilling af billeder mv. i sammenhæng med servering af mad, som det lavedes i det gamle landsbysamfund. Maden blev naturligvis skyllet ned med hjemmebrygget øl. Et andet arrangement var en maleriudstilling med maleren Oluf Rings bror, F.J. Ring, der var lærer i Højby fra 1917 til begyndelsen af 1950erne. Der blev vist omkring 100 af hans malerier og tegninger, hvoraf de fleste er i privat eje.

Arkivets begyndelse

Arkivet og foreningens oprettelse er formodentlig ganske typisk. Bent Ødegaard og andre, der havde arbejdet med slægtsforskning, opfordrede førstelæreren til at arrangere nogle lokalhistoriske aftener en vinter. Og da de var succesfyldt overstået, besluttede man sig for at oprette forening og arkiv. I første omgang blev det blot til, at man mødtes i forsamlingshuset; megen viden om registrering mv. havde man ikke. Men det fik man, bl.a. gennem besøg af en af SLA's pionerer, A. Strange Nielsen, og så kunne arbejdet for alvor komme i gang. En interesseret beboer, der havde en lille lejlighed, der stod tom, tilbød husly mod betaling af lys og varme, og det blev så arkivets første hjemsted. Der var på det tidspunkt, 1977, ikke nogen i den kommunale forvaltning, der vidste noget om lokalarkiver, så der var vanskeligheder med at overbevise rådmanden om, at der skulle betales et tilskud på omkring 50 kr. om måneden, men det lykkedes dog. Lejligheden blev imidlertid for lille, hvorfor man vederlagsfrit fik lov at være i et lokale på mejeriet. I 1984 fik man så de nuværende lokaler.

Som ideen om det lokalhistoriske arbejde er vokset i Højby, er det sket i mange andre større og mindre samfund. Interessen har formodentlig ikke været så svær at få skabt i et sogn som Højby, som med den grundtvigske

Anlægget i Højby med bystævnet og det specielle Dannebrogflag til vejs på flagstangen (Foto: Højby Lokalhistoriske Arkiv).

tradition for oplysning og uddannelse gennem friskole og et utal af foreninger på ingen måde har været »klippegrund« for tankerne om at bevare dokumentation om sognets liv. De rigtige personer til at sætte tingene i sving har været til stede på det rigtige tidspunkt. 1970erne er den store grundlæggelsesperiode

Til højre:

Der opbevares en masse arkivalier og billeder fra det lokale foreningsliv på lokalarkiverne. Et eksempel på det er idrætsforeningerne og det lokale sportsliv i det hele taget. Her er det Atlet Klubben Lillerød, der er fotograferet i salen på Lillerød Kro i 1909 (Foto: Lokalthistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune).

for lokalarkiverne, dels på grund af den massive tilflytning til forstadssamfundet af mennesker fra andre lokaliteter, dels kommunesammenlægningen, som mange steder gav anledning til konflikter, bl.a. i Højby, hvor man bestemt ikke var særligt interesseret i at blive en del af den store Odense Kommune. Det hjalp det ikke at kæmpe imod, men i stedet kunne man sikre, at den historie, der havde udspillet sig i det gamle sogn, ikke blev glemt. Og på den måde ligner Højby og dets arkiv mange andre sogne med et lokalt arkiv.

Men Højby er nu også noget for sig selv. På vejen viser Bent Ødegaard forsamlingshuset og anlægget med bystævnet. Til anlægget knytter sig en meget speciel forening, oprettet 1899, nemlig kvindeforeningen Dannebrog, der ønskede at sørge for, at bystævnet blev holdt i orden. Foreningen, der eksisterer endnu, hejser på festdage et Dannebrog med rigsvåben, og det ser man vist ikke ret mange andre steder.

Det foreningsdrevne lokalarkiv

Langt den største del af de danske lokalhistoriske arkiver er oprettet og drives af en forening. De foreningsdrevne arkiver dukkede først og fremmest op fra 1970'erne, da der var

sket kommunesammenlægninger – ofte i modstrid med lokale ønsker – og da samfundets udvikling i det hele taget fik mange mennesker, der følte samhørighed med en lokalitet, til at tage initiativ til, at denne lokalitets historie skulle bevares. Der var en udpræget følelse af, at det var i sidste øjeblik, fordi så mange ting forsvandt i den moderne udvikling: Lokale institutioner og forretninger, foreninger og forsamlingshuse. De mindre samfund oplevede i mange tilfælde en voldsom affolkning eller modsat en massiv parcelhusudbygning.

En lille trediedel af de lokalarkiver, der har deltaget i denne undersøgelse, er drevet af en forening, i alt 111 stk. Halvdelen af dem dækker et sogn, og en trediedel dækker en kommune. Det er de små samfund, vi har fat i her. Gennemsnittet for antal personer i dækningsområdet ligger på 5.409. Som det vil vise sig i det følgende, er samlingerne derfor heller ikke så store.

Samlingerne

Der er i gennemsnit ca. 40 hyldemeter arkivalier, hvoraf kun ca. 2 hyldemeter er offentlige arkivalier. Gennemsnittet for fotografier ligger på 2.500 og for negativer på ca. 5.000 stk. Der er i gennemsnit 11 lokalhistoriske film, hvoraf halvdelen er på videobånd. Lydbånd er der 30 af, tallene for kort og tegninger ligger på

Anton Petersens købmandsgård i Adelgade i Præstø. Bønderne har opstaldet deres vogne i gården, sikkert i forbindelse med en markedsdag (Foto: Præstø Lokalhistoriske Arkiv).

henholdsvis 48 og 46 stk. Afleveringerne ligger i gennemsnit for de tre undersøgte år, 1992, 1993 og 1994, på mellem 41 og 45.

Kopisamlingerne er ret store i disse lokalarkiver. Mange af de interesserede borgere, der har været med til at starte lokalarkiv-foreningerne, har haft interesse i slægtsforskning. Derfor har der også været stor interesse i at få anskaffet en god samling af kirkebøger, folke-

tællinger mv. til arkiverne. Det skulle være sådan, at man på de lokale arkiver kunne finde næsten alle sine aner. Næsten alle arkiver har således store kopisamlinger. Halvdelen kan tilbyde kirkebøger op til 1891 for hele deres dækningsområde og en del også ud over det område. Folketællingerne er også godt repræsenteret; ca. halvdelen har tællingerne fra dækningsområdet til 1901 eller senere. Ud over disse klassiske slægtsforskningskilder har mange også fået skøde- og panteprotokoller og realregistre (13), skifteprotokoller (17), brandforsikringsprotokoller (10), matrikler (12) og en lang række andre kopier fra det statslige arkivvæsens samlinger: Fæsteprotokoller, tyendeprotokoller, skolearkivalier, udskiftningsprotokoller – for nu blot at nævne en lille del. Denne tendens til at have fyldige kopisamlinger er ikke blevet mindre; det var senest tydeligt i forbindelse med SLA's kampagne med kirkebogs-mikrofiches, og for slægtsforskere over hele landet er det en stor fordel, for der er nemlig en god chance for, at de kirkebøger eller andet, som man søger, kan findes på et lokalarkiv i den umiddelbare nærhed. For Statens Arkivers læsesale er det ligeledes en stor fordel, at lokalarkiverne er så velforsynede, idet det tager noget af presset på de dyrebare læsepladser. Endelig har Statens Arkiver jo også haft indtægter ved at sælge kopier til lokalarkiverne.

Håndbogssamlingen i de foreningsdrevne arkiver er på gennemsnitligt 157 bind. Som med kopisamlingerne er udklipssamlingen også et område, hvor disse arkiver har satset. De har i gennemsnit ca. 2 hyldemeter udklip fra lokalsamfundet, hvoraf en del er registreret enkeltvis, men flest nok i »selvregistrerede« mapper. Der er derimod ikke så mange, der har avisserier, blot 19, og 34 har ugeavisserier. 18 arkiver gemmer lokalsiderne fra avisen.

Registrering og formidling

EDB-registrering er ikke et ukendt fænomen i denne gruppe. Ni arkiver har arkivfondsregistrering på EDB og 12 billedregistrering. Ud af det samlede antal er det dog endnu et fåtal, der bruger EDB.

Der lægges en del vægt på formidling af den lokale historie. I 1994 udgav 46 foreningsdrevne arkiver årbøger, 53 udgav egentlige bøger/publikationer, og der blev skrevet et stort antal artikler til aviser og tidsskrifter. Desuden blev der udarbejdet undervisningsmateriale i 24 tilfælde i 1994, og 22 arkiver forfattede introduktionsfoldere, så brugerne kunne finde rundt i samlingen. Der afholdtes i gennemsnit 1½ udstilling pr. år, holdtes tre foredrag, og en tredjedel af arkiverne havde afholdt kurser, f.eks. i slægtsforskning. I gennemsnit var der lidt over 50 forespørgsler i

1994. Anden formidling bestod af skoletjeneste, udflugter, byvandring, erindringsindsamling mv.

Læsesal og teknisk udstyr

Læsesalen hos de foreningsdrevne arkiver har i gennemsnit åben lidt over to timer pr. uge, og den besøges i gennemsnit af ca. 100 personer på et år. Brugernes (og medarbejdernes) søgemuligheder i samlingerne er som oftest kartotekskort, nemlig i 78 arkiver. 32 arkiver har forskellige registraturer, og 13 kan slå op i Arkibas. Kun 15 af de 111 foreningsdrevne arkiver har aftale med Statens Arkiver, og det årlige indlånstal har ligget mellem 10 og 20. Læsesalene er i gennemsnit udstyret med et-to mikrolæseapparater.

Hvad angår teknisk udstyr, er disse små arkiver naturligt nok ikke så veludstyrede som de store. Kun med hensyn til lydoptageudstyr og fotokopieringsmaskiner er der høje tal, henholdsvis 82 og 91 har eller har adgang til dette udstyr. Over halvdelen har ikke videofremviser eller filmapparat, og heller ikke fotoværksted er der så mange steder, blot 26 har et sådant, og 13 har adgang til et. Der er i alt 42 EDB-arbejdspladser. 13 arkiver i denne gruppe har Arkibas. Tallet for Arkibas er lidt usikkert, idet salget af programmet i de sidste par år har været inde i så forrygende en udvikling, at det i dag nok er mere end 13 foreningsdrev-

ne arkiver, der har Arkibas. 68 har brandboks, blot 19 har tyverialarm og fire har brandalarm. Her er det en vigtig opgave i de kommende år at få sikringen af arkiverne gjort bedre.

Medarbejdere og lokaler

Der er kun få fastansatte medarbejdere på de foreningsdrevne lokalarkiver. I 1994 lå tallet på i alt 17 med en gennemsnitlig ugentlig arbejdstid på 16 timer. Tallet af projektansatte er derfor heller ikke særligt stort – der skal normalt være mindst en fastansat, for at man kan have projektansatte – nemlig i alt 18 i 1994 med gennemsnitligt 12 timer om ugen. Tallet for ulønnede er derimod ganske stort, nemlig 516 eller ca. fem frivillige medarbejdere pr. arkiv. Deres gennemsnitlige arbejdstid pr. uge lå på fire timer.

Magasinlokalerne er i gennemsnit på ca. 30 m², beliggende i kælder, stueetage og 1. sal. Læsesalen, der heldigvis ofte er placeret i stueetagen (i en trediedel af arkiverne), er i gennemsnit på 28 m². Endelig er der kontorlokaler på små 15 m² i gennemsnit. 35 arkiver har angivet et samlet mål på deres lokaler, hvilket for fleres vedkommende er udtryk for, at de faktisk kun har ét rum, i gennemsnit på 29 m². Det gennemsnitlige antal arbejdspladser ligger på lidt over tre og læsesalspladser på godt fem.

De bygninger, hvori der er arkiv, kan være næsten hvad som helst. Flest holder dog til i

skolebygninger (42), men også andre former for offentlige bygninger er i brug, bibliotek, sognegård, rådhus, museum, plejehjem, kulturcenter mv. (i alt ca. 45). Endelig har nogle arkiver lejet sig ind i private bygninger, og tre arkiver har egen bygning. Kun 12 har mere end én adresse.

Det er svært at sige noget generelt om økonomien for de foreningsdrevne arkiver. Dertil er de opgivne tal for spredte. Det generelle indtryk er dog, at det ikke er de store budgetter, der opereres med her. Kommunen giver ofte et fast årligt beløb, og så betyder indtægterne fra foreningens medlemmer naturligvis en del i budgettet. Der er dog et talmateriale, som med forsigtighed kan fremlægges. 51 af de foreningsdrevne lokalarkiver har svaret med tal for indtægter, og dette giver sammenlagt for 1994 godt 1,8 mill. kr. Heraf var 54% kommunale tilskud, 12% fondstilkud, 24% medlemsbidrag og resten forskellige andre indtægter såsom salg af bøger, kopier mv. Men tallene er blot en retningsviser for, hvordan beløbene er fordelt, idet det er et relativt lille antal arkiver, der har samtlige tal med.

99 har gratis lokaler, lys og varme, mens kun 14 har gratis telefon. Her klarer de fleste sig ved, at det er arkivlederens telefon, der kan anvendes. Er arkivlederen heldig, får han/hun et vederlag herfor, men det er ikke tilfældet overalt.

De foreningsejede arkivers ønsker for fremtiden går især på mere plads og bedre lokaler. Det nævner 20 arkiver, og 13 nævner mere personale eller en uddannet arkivleder som et stort ønske. Ni arkiver nævner mere uddannelse til personalet, og syv ønsker at få EDB og Arkibas. Der nævnes dertil en meget lang række ønsker, f.eks. muligheden for fælles indkøb, konsulentbistand, bedre økonomi og problemerne i forbindelse med »generationskiftet«. Det er svært at få skabt interesse blandt ungdommen og derved være sikker på, at der er kompetente folk til at fortsætte arbejdet, når de nuværende medarbejdere ikke kan mere. Vi har ingen opgørelse over gennemsnitsalderen på de foreningsejede arkiver, men en fornemmelse siger, at den er relativt høj.

Haslev Lokalhistoriske Arkiv

Stationsbyen Haslevs karakteristika har altid været de mange skoler: Seminarium, højskoler osv. Det har præget byen i høj grad, og det gør det fortsat. Et andet karakteristisk træk er en meget bred hovedgade – Jernbanegade. Grev Moltke på Bregentved ønskede, at der var plads til flere køretøjer ad gangen i hovedgaden, og han foranledigede, at gaden blev bredere end normalt, ligesom pladsen ved statio-

nen blev så stor, at der var plads til firspand. Haslev, der netop har fejret sit 125 års jubilæum (1870-1995), har fortsat en bred hovedgade med plads til at parkere lige uden for forretningerne. Men man har dog snævret den ind for den kørende trafik ved hjælp af chikaner, blå gadelygter mv., så nogle har ment, at det gamle præg er gået af gaden.

På Jernbanegade ligger mod syd det nye folkebibliotek, opført 1991. Og det er her, vi skal finde Haslev Lokalhistoriske Arkiv. Arkivet hører nemlig under biblioteket, og det har det

Det sidste studekøretøj fra Roum Sogn ca. 1920. Just Justesen er til mølle i Klejtrup. Postbudet til venstre er Chr. Fisker, i døren møller Hermansen og med den lange pibe er det Jakob Østergaard, Roum Østermark (Foto: Møldrup Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

Arkivleder Lillian Hovman i færd med at finde en registrering frem i Haslev Lokalhistoriske Arkivs arbejdsrum (Foto: Poul Porskær Poulsen).

gjort siden oprettelsen i 1973. I starten passedes arkivet af frivillige, men fra 1983 blev der deltidsansat en arkivleder. Tilhørsforholdet til biblioteket er dog relativt løst, forstået på den måde, at arkivet har sit eget budget, og det disponerer på alle områder uden indblanding fra bibliotekets side. I virkeligheden ligner det mest to selvstændige institutioner, der bor i samme bygning. Arkivet, hvis dækningsområde er Haslev Kommune med ca. 14.000 indbyggere, havde tidligere lokaler på en skole. Det var dog ikke særlig godt, bl.a. lå magasin-

rummet i kælderen et godt stykke fra det klasselokale, der fungerede som arkivlokale, og det var derfor en lettelse, da man kunne flytte i de nye lokaler på hovedgaden. Her har arkivet fået gode lokaler, men dog ikke egen indgang, som det ellers havde været ønsket. Der kan låses af ind til arkivets lokaler, både arbejdsrummene i stueetagen og magasinrummene i kælderen. Med en undtagelse dog: Der er lavet nødudgang gennem gangen og et rum i arkivet, hvorfor der ikke kan låses hertil.

Arbejdsrum

Det rum, som altså ikke kan indeholde arkivalier o.lign., bliver brugt som pauserum, rygerum, spiserum mv. Her kan gæster og medarbejdere spise deres mad og tale sammen uden at forstyrre nogen. Det egentlige arbejdsrum er inde ved siden af. Her er der indrettet seks-syv arbejdspladser i et godt stort rum, og det er her, gruppen af frivillige hjælpere sidder og arbejder. Arbejdsgruppen består som regel af fem personer, der mødes mandag fra kl. 10 til 17 plus fire timer om torsdagen. De sørger for, at der bliver registreret billeder, arkivalier og udklip.

Arbejdsrummet indeholder også registraturerne, som er ordnet efter SLA's ældre system, inddelt i tre afdelinger: Personalhistorisk, topografisk og saglig afdeling med registre til hver afdeling. Ligeledes kan man også her på de tre store karusellere finde ringbindene med fotokopier af arkivets billedsamling og ikke at forglemme arkivets store udklipssamling på ca. 10 hyldemeter, især med udklip fra Dagbladet.

I tilknytning til arbejdsrummet er der et lokale, som måske kunne blive et mørkekammer. I hvert fald er der mulighed for at mørklægge, og der er vand. Her opbevares da også arkivets forstørrelsesapparat, men for tiden foregår der ikke egentligt fotografarbejde på arkivet. Lokalet udnyttes i øvrigt til opbevaringsrum for pakkematerialer o.lign.

Læsesalen og magasinet

På den anden side af gangen ligger arkivets læsesal. Her er så god plads, at 10-12 personer kan arbejde dels ved arbejdsbordene, dels ved de fem læseapparater. Arkivets kopisamling er netop blevet suppleret med kirkebogs-mikro-fiches fra sogne i en pæn radius rundt om Haslev Kommune. Så nu er arkivet godt dækket ind, så det kan tilfredsstille f.eks. slægtsforskernes krav. Det gælder også folketællingerne, og man er endog så heldig, at der er en mandtalsliste fra 1822, som er med til at komplettere navnematerialet for kommunen. En gruppe lokalhistorisk interesserede borgere i Haslev har desuden sat sig for at transskribere kirkebøgerne og folketællingerne for Haslev Sogn. Foreløbig står otte renskrevne bind klar, og arbejdet fortsætter, bl.a. med et register til kirkebøger og folketællinger. På læsesalen findes naturligvis også en kopi af arkivets registraturer, og her er den lokale litteratur opstillet, bl.a. omfattende en tobinds lokalhistorie. Egentlig skulle der have været tre bind, men forfatteren nåede ikke at få lavet det nu stærkt savnede, sidste bind. I forbindelse med 125 års jubilæet blev der dog udgivet en mindre bog om Haslevs foreninger, handlende, håndværkere og andre forhold, som ikke var dækket af det ældre lokalhistoriske værk.

På læsesalen er der også blevet plads til et stort, smukt kortskab i træ. Skabet har tidlige-

re været på kommunen, men nu gør det god fyldest som rum for lokalarkivets mange kort.

Arkivets magasinrum ligger i kælderens. Her er der god plads til udvidelser med kompakt-reoler. Fra starten blev der monteret skinner til disse, og det vil der efterhånden blive god brug for. Der kan sagtens installeres tre reolsektioner endnu, måske endda mere. Så det er altså et magasin med udvidelsesmuligheder. Foreløbig er der ingen grund til at køre med kompakt-reolerne; der er plads nok til, at de kan stå fast.

Samlingerne

Magasinet rummer arkivets samlinger, hvor de vigtigste grupper er forenings-, person- og erhvervsarkiverne. Blandt erhvervsarkiverne finder vi et stort købmandsarkiv fra C.J. Ulrichs købmandsgård, der blev oprettet samtidigt med stationen, og som var beliggende lige overfor. Her er store kassekladder, lagerbøger, kvitteringer og en masse andet godt materiale, der kan fortælle historien om en købmandshandel, der voksede op sammen med stationsbyen. Foreningsarkiverne indeholder alle mulige slags foreninger, som det er tilfældet på de fleste lokalhistoriske arkiver. Det kan nævnes, at Vestsjællands Amt, hvortil Haslev hører, som andre amter i Danmark har gennemført en kampagne for indsamling af foreningsarkivalier, og i 1989 udkom registraturen herover.

Magasinet rummer også arkivets avissamling. Den konservative *Haslev Avis* fra 1906 til 1958 samt mere spredte årgange af *Social-Demokraten*, *Venstres Folkeblad*, *Næstved Tidende* og enkelte andre. Desuden opbevares ugeaviser fra perioden 1973 til i dag. Arkivets samlinger består af ca. 100 hylde-meter arkivalier, hvoraf ca. 5 hylde-meter er offentlige arkivalier. Den kommunale administration i Haslev opbevarer sine arkivalier på Landsarkivet, men der er dog også blevet noget til overs, som opbevares på lokalhistorisk arkiv. En del heraf mangler at blive ordnet og registreret endnu, men der er også skolearkivalier o.lign., som er ordnet og pakket. Haslev Lokalhistoriske Arkiv har i øvrigt lidt over 100 afleveringer om året.

Billedsamlingen opbevares i stålskabe efter billednummer, og i et tilstødende lokale er samlingen af glaspladenegativer opstillet. Samlingen er ikke konsekvent gennemgået og registreret endnu, men det er noget, der netop er påbegyndt. En del af glaspladesamlingen er dog identificeret, idet arkivlederen helt tilfældigt i en stabel kasser fandt et billede af sin mor. Og det vidste hun, hvornår og hvor var optaget. Da man desuden havde bestillingsprotokollerne fra den fotograf, var det så blot at sammenholde disse med negativerne. En meget stor del af samlingen har man ikke store chancer for at få identificeret nærmere, men en tidligere møllebygger, der fungerede som

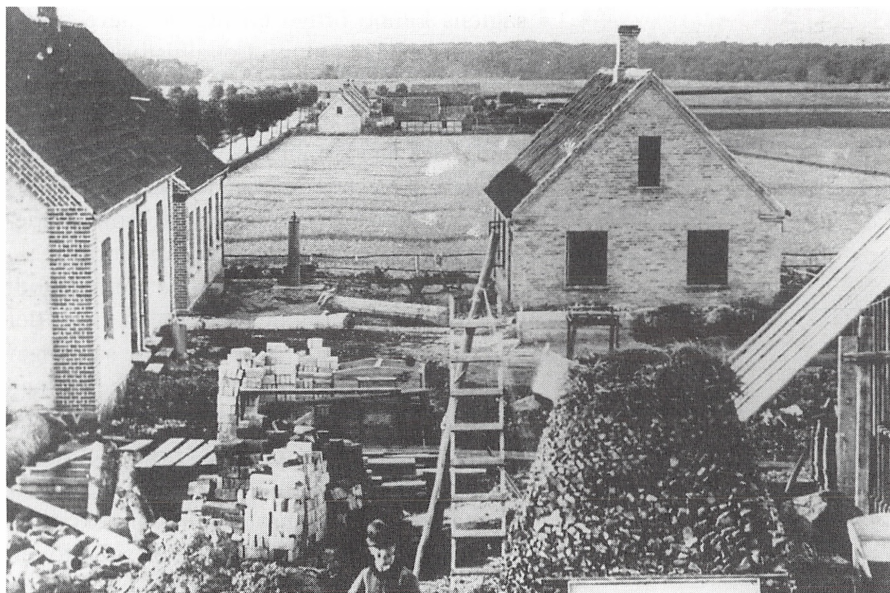
fotograf i 1880erne, har efterladt en god samling, som man har nogenlunde overblik over. Arkivets negativsamling er på ca. 12.000 stk. og billedsamlingen på ca. 10.000 stk.

Også lydånd og film opbevares her. I alt er der 75 lydånd, mest med erindringsinterviews, og 36 lokalhistoriske film. Desuden har arkivet en samling af mere end 2.000 dias. Tidligere har en medarbejder sørget for at optage dias rundt i byen på forskellige tidspunkter, men for tiden ligger den opgave stille. Lysbillederne er ikke ordnet i serier, men kan hurtigt samles efter behov.

Formidling og økonomi

Ud over den formidling, der foregår i læsesalen og i forbindelse med forespørgsler, arrangerer lokalarkivet små udstillinger, arkivlederen tager ud og holder foredrag osv. 1995 var stærkt præget af jubilæumsfestlighederne, idet mange havde brug for baggrundsmateriale, bl.a. museumslederen, der skrev jubilæumsbogen, samt skoleklasser mm. Dertil kom aktiviteter i forbindelse med befrielsesjubilæet, 25-året for stor-kommunen og seminariets 90 års fødselsdag.

Magasinlokalerne er på 65 m², læsesalen på 33, og kontorer og øvrige lokaler i alt på 73 m². Dvs. at Lokalhistorisk Arkiv i Haslev råder over i alt 171 m². Besøgstallet på læsesalen lå i 1995 på 450, hvortil kan lægges 50-65 telefoniske og skriftlige forespørgsler hvert år. Arki-

vet er ikke gået ind i PC-alderen endnu. Alt arbejde foregår med blyant og skrivemaskine, og foreløbig har det ikke været et problem ikke at have EDB. Arkivet har lydoptageudstyr, lysbilledapparat og fotokopimaskine, mens video- og filmfremviser lånes på biblioteket, når det skal bruges.

Den eneste fastansatte er arkivlederen, Lil-lan Hovman, men som nævnt får hun god hjælp af en fast stok på fem frivillige arkivmedarbejdere. Arkivlederen er dog kun ansat i 22 1/2 time pr. uge, og det siger sig selv, at hun

Møllebygger og fotograf Carl P. Hansen har i 1883 fotograferet Haslev, som var ved at blive bygget op langs den nye lige landevej mellem den gamle Haslev landsby og stationen. Man kan se, at mange af de byggegrunde, som købmand Carl J. Ulrich i 1877 lod udstykke, endnu er ubebyggede, men tydeligt aftegnede i marken. I forgrunden møllebyggerens kone, Ane Sofie, som egentlig var den i familien, der havde lært at fotografere (Foto: Carl P. Hansen. Haslev Lokalhistoriske Arkiv).

sagtens kunne bruge en hel del flere timer. Arbejde er der nok af. Lokalhistorisk Arkivs budget ligger på omkring 167.000 kr., og pengene kommer, på nær en lille post med salg af kopier, fra den kommunale bevilling. Lokaler, lys, varme og telefon indgår ikke i arkivets budget, hvorfor det nævnte beløb kan gå udelukkende til løn, samlinger, formidling o.a.

Alt i alt må man sige, at arkivet har det godt i de nuværende, moderne lokaler, hvor der endnu er rimelig god plads til både samlinger og læsesalgæster. Man er sin egen herre med hensyn til budgetmæssige dispositioner, og på den måde adskiller arkivet i Haslev sig fra en del andre bibliotekstilknyttede arkiver. Det er ofte sådan, at arkivansatte på biblioteker kan overføres til biblioteket i pressede situationer, og at der ikke er særskilt budget for de arkivaliske samlinger. Dermed kan man nogle steder føle, at arkivet bliver underprioriteret i forhold til biblioteket. Men i Haslev, der i øvrigt med hensyn til samlinger osv. er ganske typisk for de bibliotekstilknyttede arkiver, har man altså fundet en mere selvstændig organisering for arkivet. Og det er til glæde for både arkiv og brugere. Fordelen ved at være placeret sammen med biblioteket ligger især i, at man gensidigt kan henvise kunder til hinanden. Biblioteket har nem adgang til lokalsamfundets arkivaliske del – og arkivet har adgang til en stor bogsamling.

Det bibliotekstilknyttede lokalarkiv

Lokalarkiver som en del af biblioteker hører til de almindelige organiseringsformer for arkiver i lokalsamfundet. Men den procentvise andel af SLA's medlemmer, der har denne organisering, er ikke nær så stor som tidligere. I 1970'erne var langt den største del af SLA's medlemmer tilknyttet et bibliotek. Sådan er det ikke længere, og udviklingen bort fra bibliotekstilknytning hænger uden tvivl sammen med bortfaldet af automatisk statsrefusion for de kommunale udgifter på folkebiblioteksområdet. I alt 80 ud af de 350 arkiver, der svarede på spørgeskemaet, er tilknyttet et bibliotek – dvs. ca. 23%. Hele 71% heraf har et dækningsområde på en kommune med gennemsnitlig små 20.000 indbyggere.

Et generelt problem i besvarelserne fra de bibliotekstilknyttede arkiver er regnskabstallene. Kun få af de 80 besvarelser har sådanne med, ikke af ond vilje, men fordi arkivet er så grundigt vævet ind i bibliotekets økonomi, at det ikke uden stort besvær er muligt at udskille den del, der går til arkivet. Eksemplet med Haslev Lokalhistoriske Arkiv viser dog, at det kan lade sig gøre at have et selvstændigt regnskab.

Samlingerne

I gennemsnit har denne gruppe 100 hyldemeter arkivalier, hvoraf ca. 1/3 er offentlige arki-

valier. Gennemsnittallet for fotografier er 12.000, og for negativer godt 17.000. Gennemsnitsarkivet har ca. 65 film, hvoraf flest, nemlig 45, er videofilm. Der er 240 lydbånd, 131 kort og 131 tegninger, og det årlige antal afleveringer ligger på 66-68 stk. i gennemsnit.

Kopisamlingen er veludviklet hos de fleste af denne slags arkiver. Bibliotekerne har god tradition for at sørge for, at læsesalen er vel-forsynet, og det er også tilfældet med de lokalhistoriske samlinger i biblioteker. De har faktisk alle kopier af kirkebøger, folketællinger samt f.eks. skøde- og panteprotokoller med realregistre, brandtaksationsprotokoller mv. Bogbestanden er betydelig, 1.000 bind i gennemsnit, ligesom mange har avisserier, altså de(n) lokale avis(er) i en lang årrække. 28 ud af de 80 har avisserier, 49 har ugeavisserier, 13 samler lokalsider fra avisen, og der er gennemsnitlig ca. 6 hyldemeter avisudklip. 42 har avisudklippene registreret.

Registrering og formidling

En del har EDB-registreringer, især af billeder (10) og bøger (12). Blot seks har arkivfundsregistrering på EDB. Arkivernes formidling består samlet af 17-18 årbøger, godt 60 artikler i forskellige tidsskrifter o.lign., 36 egentlige publikationer og seks-syv lokalhistoriske kalendere på årsbasis. Kun få har i de undersøgte år udarbejdet undervisningsmateriale (5),

registraturer (2-6) samt introduktionsfoldere (10-12). Det samlede antal af avisartikler pr. år ligger på ca. 100. Der udarbejdes i gennemsnit to udstillinger pr. år, holdes tre-fire foredrag og ca. halvdelen afholder kurser, f.eks. i slægtsforskning eller gotisk skriftlæsning. Det gennemsnitlige antal forespørgsler ligger på 240

Uldhandler Kristian Sneftrup Kristensen fra Simmelkær omkring 1905. De to unge mænd ved hans side er sønnerne Kristen og Lars (Foto: Herning Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

pr. år. Anden formidling omfatter gruppebe-
søg, erindringsværksted, ekskursioner og di-
verse arrangementer, f.eks. i forbindelse med
byfester o.lign.

Læsesal og teknisk udstyr

Den gennemsnitlige åbningstid for lokalarki-
ver tilknyttet biblioteker er 14 timer om ugen.
Dette tal kan dog være større, fordi det nogle
steder er muligt at benytte arkivets samlinger
i hele bibliotekets åbningstid. Der registreres
fra 231 til 268 læsesalskunder pr. år i gennem-
snit.

Søgemulighederne på læsesalen består især
af kartotekskort (59), registraturer (35) og
Arkibas (14). 38 har aftale med Statens Arki-
ver om indlån af arkivalier, og det resulterer i
ca. otte indlån pr. år pr. arkiv. Læsesalen er i
gennemsnit udstyret med to mikrolæseappa-
rater.

Halvdelen har videoapparat og filmforevi-
ser til rådighed, mens kun få har adgang til
fotoværksted (16). 2/3 har lydoptageudstyr og
diasfremvisere. Kun fem ud af de 80 arkiver
har ikke mulighed for at komme til fotokopie-
ringsudstyr.

22 af disse arkiver har fået Arkibas, 26 har
de almindeligste tekstbehandlingsprogrammer
(Word Perfect, Windows, Word, Works). Der
er i alt 80 stk. software nævnt, men det betyder
dog ikke, at alle har EDB-muligheder. En ræk-

ke af arkiverne har flere programmer til rådig-
hed. Der er i alt 61 EDB-arbejdspladser i de 80
arkiver. Med hensyn til brandboks må ca. 1/3
undvære, og alarmer er endnu mindre udbredt.
Ca. halvdelen har tyverialarm, og kun 1/4 har
brandalarm. Tre arkiver angiver desuden fugt-
alarm.

Medarbejdere og lokaler

Det samlede tal for faste medarbejdere ligger
fra 83 til 85 i de undersøgte år. Disse faste
medarbejdere har i gennemsnit 14 timer om
ugen. Tallet for projektansatte o.lign. er ikke
voldsomt stort, nemlig kun 34-36 med gen-
nemsnitligt 17-18 timer om ugen. Antallet af
ulønnede medarbejdere ligger fra 187 til 198.
Til gengæld er den gennemsnitlige arbejdstid
kun omkring 4^{1/2} time.

Den gennemsnitlige størrelse af magasiner-
ne ligger på 38 m². Mere end halvdelen af dis-
se er placeret i kælderen. Læsesalen er deri-
mod for det meste i stueetagen, og her er gen-
nemsnitsstørrelsen 35 m². Endelig ligger halv-
delen af kontorlokalerne i stueetagen med en
gennemsnitlig størrelse af 19,4 m². I 17 besva-
relser angives blot det samlede antal kvadrat-
meter, i gennemsnit på 66 m².

Der er gennemsnitligt næsten tre arbejds-
pladser, mens antallet af læsesalspladser er
noget større, nemlig lidt over syv pladser i gen-
nemsnit.

Struer Havn 1920-25 set ude fra molen. Siden 1920 har byen og havnen været delt af broerne, hvorpå Thybanen føres gennem byen. I havnen ses en skonnert, som losses tømmer, og postbåden til Venø skimtes til venstre (Foto: Struer Lokalhistoriske Arkiv).

På spørgeskemaet er også spurgt, hvilken slags bygning arkivet holder til i, og det er ret simpelt for disse arkivers vedkommende, for langt de fleste er naturligvis på et bibliotek. Hele 59 angiver dette. Der er dog også fem arkiver, der holder til på tidligere eller nuværende skoler, og en række tilfælde, hvor arkivet har til huse i forskellige former for

offentlige bygninger. Et enkelt arkiv angiver, at arkivet er i egen bygning, og ét, at arkivet er i en villakælder.

Kun otte af de 80 arkiver har mere end en adresse, altså f.eks. fjernarkiver andre steder i byen o.lign.

Godt 70% har gratis lokaler, lys og varme, og ca. 59% har desuden gratis telefon.

Struer Lokalhistoriske Arkiv

Lokalarkivet i Struer ligger lige over for museet. Og det er der ikke noget tilfældigt i. For Struer Lokalhistoriske Arkiv er en afdeling af museet – og en meget velfungerende afdeling, der både er nok i sig selv og har et vist samarbejde med storebror på den anden side af gaden.

Tilknytningen til museet er en relativt ny organisering. Fra oprettelsen i 1975 til 1985 hørte arkivet under biblioteket, men tilknytningen til museet gav bl.a. mulighed for en bedre økonomi, da refusionsmulighederne faldt væk på biblioteksområdet. Desuden er det den generelle opfattelse, at det bl.a. med hensyn til indsamlingsvirksomheden er en fordel, at de to institutioner hører sammen. De to historiske institutioner supplerer ideelt set hinanden godt: Den ene indsamler og bevarer genstande – den anden arkivalier og billeder. Det er i høj grad to sider af samme sag inden for den lokale historie i de sidste par hundrede år. Museernes meget længere historie betyder, at de nogle steder er overordnede i forhold til arkivet, men samarbejdet vil formodentlig ikke blive sværere, hvis der var tale om to ligeværdige institutioner, snarere tværtimod.

Arkivet er for kort tid siden flyttet til nye, gode lokaler. Arkivet fik 1994 lokaler i Lev-

nedsmiddelkontrollens tidligere bygning (oprindelig var bygningen skole) på hjørnet af Søndergade og Danmarksgade. Her råder Struer Museum over 1. salen i den ene længe samt hele den længe, der ligger langs med Danmarksgade. Lokalhistorisk Arkiv holder til i sidstnævnte, og hertil begyndte man flytningen af arkivalier mv. i maj 1995. Arkivet råder i alt over mere end 200 m².

De nyrenoverede lokaler

Det ses straks, at der er tale om en nyrenoveret bygning. Her er ikke noget, der er ramponeret, men pæne lokaler med nye møbler og flotte nye trægulve. Det første, man kommer ind i, er den lange (tidligere skole-)gang, som også benyttes til små udstillinger. For øjeblikket hænger på væggene plakater fra Struers byfester – stikkelsbærsøndag – i 1940'erne og 50'erne. Desuden fornægter lokaliteten og dens største virksomhed sig ikke: Her er også opstillet genstande fra museets B&O-samling, bl.a. en biograffremviser fra 1940'erne.

Dernæst kommer man ind i et lille modtagelsesrum, hvor både gæster og personale kan drikke kaffe og hygge sig, inden de kommer ind i publikumsafdelingen. Den består først af en opstilling af lokal litteratur og tidsskrifter – og den store samling af videokopier fra Projekt »Det levende Billedarkiv«. I hjørnet står en videofremviser, så besøgende kan studere

nogle af de film, der hører til i arkivets dækningsområde, hvilket vil sige Struer Kommune med ca. 19.000 indbyggere. Projekt »Det levende Billedarkiv«, som indsamlede smal-film osv. fra Viborg og Ringkøbing amter 1993-94, blev en succes i henseende til antallet (og vel egentlig også kvaliteten) af indsamlede film. Desværre har der været problemer med finansieringen, så projektet har ligget stille en tid. Det lader dog til, at der igen kan komme gang i Billedarkivet, som holder til på Video-skolen i Viborg, gennem ansættelse af en amtskonsulent i Viborg Amt.

Der er fire trin ned til læsesalen, som er et gammelt klasselokale. Læsesalen bruges fra tid til anden som foredragssal og lignende, og derfor etablerer man for øjeblikket lydisolering for at gøre akustikken bedre. Læsesalen er åben 10 timer om ugen og besøges på årsbasis af godt 300 mennesker. Der er plads til 16 besøgende, og op til 10 heraf kan arbejde ved mikrolæsepladser. Gæsterne på Struer Lokalhistoriske Arkiv har en god kopisamling at arbejde med. Arkivet har kopier – papir eller mikrofiche – af kirkebøger og folketællinger fra kommunen plus lidt til. Og desuden er Struer Lokalhistoriske Arkiv center for arkiverne i Ringkøbing Amt i den henseende, at det komplette sæt af amtets kirkebøger, som amtskredsen har indkøbt i forbindelse med SLA's store kirkebogskampagne, er placeret i

Struer. Så der kan komme brugere rejsende til fra hele amtet, hvis ikke de foretrækker at få de mikrokort, de har brug for, udlånt til deres lokale arkiv. Desuden har Struer Lokalhistoriske Arkiv xeroxkopier af godsarkivalier (skifteprotokoller, fæsteprotokoller mv.) samt realregistre og personregistre til skøde- og pante-protokoller, mandtalslister for Struer 1888-1918 mv.

Avisregistrering

Arkivets tilbud omfatter også de lokale aviser. Ikke i den forstand at aviserne rent fysisk opbevares på arkivet, for det er kun årgange fra de seneste år, der gør det. Men arkivet har en omfattende registrering af avisernes indhold, der gang på gang viser sig at være en uvurderlig indgang til megen lokalhistorisk forskning. Den ældste periode, *Struer Dagblad* for 1892-1909, er registreret på kort i 1960'erne, og også for perioden 1978-1983 er der manuel registrering af begivenheder mv. fra avisen. Lokalarkivet arbejder desuden med en omfattende EDB-registrering af aviserne. Aviserne er gennemgået efter bestemte retningslinier – ofte af udstillingsvagter og kustoder på museet – og disse notater indføres så i Arkibas' diverse-registrering. Nummereringen i Arkibas fortæller umiddelbart, hvornår registreringen er fra, idet der benyttes år, måned og dato, f.eks. 19960800 for august måned 1996. Alle

registrerede begivenheder, artikler, navnestof mv. fra denne måned indgår under det nummer – og ved hjælp af henvisningerne tilknyttes dernæst den specifikke dato i *Dagbladet*. I henvisningerne anføres tillige, hvor stor omtalen er. Alle avisårgange er langt fra ført ind endnu, men det er et arbejde, der foregår hele tiden, og når hele rækken af årgange fra *Dagbladet* er dækket, kan man gå i gang med f.eks. *Struer Social-Demokrat*. Det er en uvurderlig liste, man derved får, når man slår op under et bestemt underordningsord: En komplet liste over al omtale af betydning i avisen, ordnet kronologisk, så man kan gå direkte til avisen og læse om den ønskede begivenhed, person, eller hvad det måtte være. Foreløbig er *Struer Dagblads* lokalstof fra 1972 og fremefter registreret.

På den led er Struerarkivet et foregangsarkiv. En så konsekvent avisregistrering findes vist ikke mange andre steder i landet, og hvis den gør, er det formodentlig efter inspiration fra Henry Ammitzbøll i Struer, som også har været med i udviklingen af SLA's registrerings-system.

Samlingerne

I tilknytning til kontor og arbejdsrum med fem arbejdspladser ligger magasinet. Et regulært rum med kompaktreoler, som tjener sit formål godt. Her opbevares ca. 100 hyldemeter arki-

valier. De 35 meter heraf er kommunale arkivalier, især fra de gamle sognekommuner og fra socialforvaltningen. De kommunale arkivalier er foreløbig deponeret, men der er tanker om evt. at oprette stadsarkiv/kommunearkiv i Struer under en eller anden form. Endnu er det dog fremtidsmusik.

Magasinerne rummer ud over journalhylterne, hvor arkivalier står i venteposition til registrering, en del foreningsarkiver og personarkiver samt enkelte virksomhedsarkiver. Det er ikke her, man skal finde B&O's arkiver! Men til gengæld er der så meget andet, der kan søges frem i samlingerne. En af perlerne er et personarkiv/gårdarkiv, som kan fortælle om arbejdet på en gård fra 1815 til 1890. I nogen grad i regnskabsbøger, men især i detaljerede dagbøger ført af to ejere. Især dagbøgerne fra 1840'erne og 50'erne er meget indholdsrige: Man kan følge årets gang på gården inklusive udflugter til gudelige forsamlinger. Arkivet har fået dagbøgerne transskriberet og indskrevet, så de er lige til at gå til, men man håber naturligt nok at kunne udgive dagbøgerne på et tidspunkt.

Antallet af afleveringer til Struer Lokalhistoriske Arkiv ligger på årsbasis omkring 150. Samlingerne består, ud over de nævnte arkivalier, af 150 lydbånd, 100 kort, 100 tegninger/planer, 65 timers film overspillet på video og omkring 30.000 positivbilleder og lidt færre

negativer. Billederne er registreret manuelt, men man venter at kunne komme i gang med EDB-registrering på den nye Arkibas-udgave, hvor man kan scanne billedet ind, så det kan vises sammen med registreringen. En for begrænset harddisk-kapacitet har dog forsinket dette projekt en smule, men den nye harddisk er bestilt. Søgeindgangen til billedsamlingen er placeret i læsesalen med fotokopier, mens originalerne er i magasin. Samlingerne er, på nær billederne, næsten totalt registreret på Arkibas.

Arkivets formidlingsvirksomhed er nok præget af, at det hører under et museum. Arkivlederen har halvdelen af sin ansættelse som museumspædagog, og det kan ind imellem være svært at skelne mellem, hvilket arbejde der er for museet og hvilket for arkivet. Udstillinger på museet indebærer jo i sigens natur også undersøgelser i arkivets samlinger – og museumspædagogens arbejde med f.eks. skoleklasser inddrager begge former for samlinger. Arkiv og museum har et udgiverselskab, hvor lokal litteratur kan komme ud; der skrives artikler til aviser og årbøger, og arkivlederen holder hvert år en række foredrag.

Arkivlederen er den eneste fuldtidsansatte. Halvdelen af tiden som leder af arkivet, halvdelen som museumspædagog. Derudover har arkivet p.t. to deltidsansatte i beskyttede stillinger, og der har også ind imellem været fri-

villig arbejdskraft. Men museets og arkivets ansatte (under forskellige ordninger) indgår i en samlet arbejdsstyrke. Som tidligere nævnt er meget af avisregistreringsarbejdet udført af kustoder på museet. Arkivet har desuden et arkivudvalg med repræsentanter for kommunens sogne. Formålet med udvalget er at diskutere, hvor f.eks. indsamlingsvirksomhed skal sættes i gang o.lign.

De to dele af institutionen er godt tilfredse med samarbejdet, ja, man opfatter sig vel sjældent som to afdelinger, men som én lokalhisto-

*Arkivleder Henry Ammitzbøll har hentet et indscannet billede frem på skærmen
(Foto: Poul Porskær Poulsen).*

Engang imellem er afleveringerne så store, at arkivmedarbejderne må ud at afhente. Her er det arkivfolk fra Hjørring, der har afhentet Vendelboarkivet i 1993. Den tidligere postmester i Hirtshals, Th. Sørensen, har samlet oplysninger om vendelboer født før 1924. Oplysningerne er indført på 114.000 kartotekskort, der her er ved at blive bakset på plads (Foto: Historisk Arkiv, Hjørring).

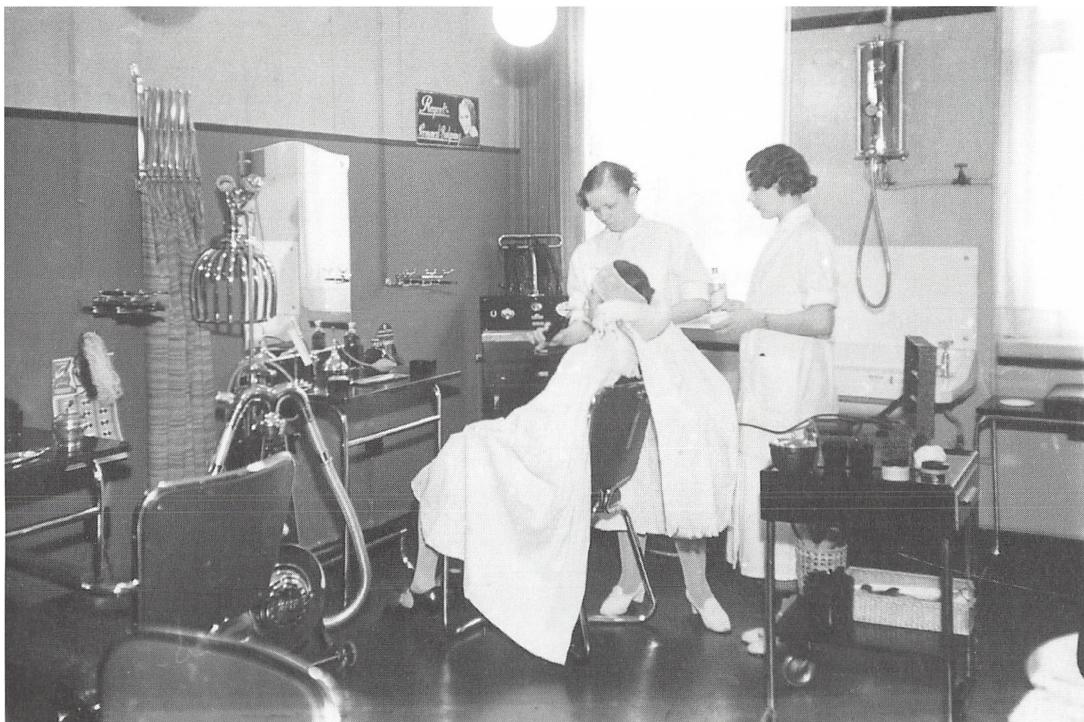
risk institution. Det kommer også til udtryk, når talen falder på arkivets økonomi. Mens arkivet hørte under biblioteket, havde det sit eget budget, men det er der ikke tale om nu. Arkivets og museets finanser er helt sammenhængt, og det kan føre til problemer i fordelingen. I Struer enes man dog som oftest pænt om at anvende det samlede budget i fællesskab. Museets samlede budget udgør knap 2 mill. kr.

Museum og arkiv lever således et godt og fordelagtigt samliv. Derfor var det også helt

naturligt, at vi efter forevisningen af arkivet gik over gaden og så på den flotte kajakudstilling, som var opstillet på museet. Struer kan nok tillade sig at være stolte af kajakbyggeriet, for flere af de olympiske vindere sværger til Struerkajakken.

Det museumstilknyttede lokalarkiv

Umiddelbart virker sammenhængen mellem det lokale museum og det lokale arkiv som en logisk konstruktion. Flere sider af samme sag, lokalsamfundets genstande, billeder og arkivalier, samlet ét sted til glæde for begge parter og brugerne, naturligvis. Men der er klare forskelle i interesser mellem museet og arkivet, og det kan medføre konflikter, hvor arkivet oftest er den lille. Det er imidlertid en organisatorisk konstruktion, man har fundet frem til mange steder, specielt da det gav nogle økonomiske fordele i forhold til statstilskuddet, hvis man oprettede arkivet som afdeling under museet. Det skete en hel del steder i 1970'erne. 59 af de arkiver, der har besvaret SLA's spørgeskema, er tilknyttet et museum (17%). De museumstilknyttede arkiver findes både blandt de store arkiver med mere end 50.000 indbyggere i dækningsområdet og i de andre grupper, specielt mellem 1.000 og 10.000 indbyggere.

*Damefrisørsalon i Viborg ca. 1925
(Foto: Lokalhistorisk Arkiv for
Viborg Kommune).*

Langt de fleste, nemlig 39, dækker en kommune, men der er også 10, som dækker et antal sogne. Gennemsnitsantallet af indbyggere i dækningsområdet er 19.500. Som det var tilfældet med de bibliotekstilknyttede arkiver, er det svært at få regnskabstal frem for de museumstilknyttede arkiver på grund af sammenvævningen med »moderinstitutionen«.

Samlingerne

I gennemsnit står der 165 meter arkivalier på hylderne hos de museumstilknyttede arkiver. Heraf er 30 meter offentlige arkivalier. Gennemsnitstal for positiver er ca. 16.000 og for negativer ca. 39.000. Der er 39 film, hvoraf de 23 er videofilm. Båndsamlingen er gennemsnitlig på 158 stk., kort på 376 stk. og tegninger

på 1.144 stk. Antallet af afleveringer pr. år svarer til de bibliotekstilknyttede arkiver, nemlig 66-68 i de undersøgte år.

Kopisamlingen består ud over godsarkiver, matrikler, skifteprotokoller og meget mere naturligvis især af kirkebøgerne, hvor 48 af arkiverne har et områdes eksisterende kirkebøger op til 1891, og resten har kirkebøgerne for en kortere periode. 40 arkiver har folketællinger op til 1901 eller senere.

Håndbogssamlingerne med lokal litteratur og håndbøger ligger i gennemsnit på 2.871 stk., men her tæller Hjørring Historiske Arkivs store samling godt med og skævvrider billedet en smule. 29 af disse arkiver har avisserier, 41 har ugeavisserier, og 16 gemmer lokalsiderne hver dag. Gennemsnittet for udklip ligger på 4 hyldemeter, hvoraf 4/5 er registreret.

Registrering og formidling

Med hensyn til EDB-registreringer, så har 15 arkivfundsregistrering, 11 billedregistrering og seks har EDB-registrering af kort, tegninger og planer. To arkiver har desuden avisregistrering, og otte har registreret bøgerne på EDB. Derudover er der en række enkelttilfælde af EDB-registrering af forskellige samlinger og kopier.

Arkiverne er ret flittige på skrivefronten. Der udgives 33-34 årbøger pr. år, 25-35 publikationer samt skrives mere end 60 artikler til

tidsskrifter og mere end 200 til aviser. Denne gruppe af arkiver har desuden været flittig med hensyn til at udarbejde registraturer i de tre undersøgte år, idet tallet er 62, 60 og 48 for 1992, 1993 og 1994. Enkelte har også udarbejdet undervisningsmateriale og introduktionsfoldere. Der etableres selvfølgelig også en hel del udstillinger, i 1994 således i alt 119, hvilket er ca. to i gennemsnit, og foredragene lå i 1994 på ca. seks i gennemsnit. Ca. 1/3 af arkiverne har afholdt kurser. Gennemsnittallet for forespørgsler for 1994 lå på 255.

Anden formidling består af lokalradio (4), erindringsværksted (3), konsulentarbejde på udgivelser mv. (4), byvandring, studiekreds, bygningsundersøgelser osv.

Læsesal og teknisk udstyr

I gennemsnit er læsesalen åben 13 timer pr. uge, og det gennemsnitlige besøgstal på årsbasis ligger mellem 300 og 350. Søgemulighederne på læsesalen er som oftest kartotekskort (52), registraturer (34) og Arkibas (14). Dertil en række forskellige databasesystemer. 23 af de 59 museumstilknyttede arkiver har aftale med Statens Arkiver, og det har i de tre år givet mellem 58 og 74 indlån eller omkring tre årligt pr. arkiv, der er indlånsberettiget.

Arkiverne har i gennemsnit to mikrolæseapparater. 39 har eller har adgang til videoapparat, 31 til filmforeviser og 36 til fotoværk-

Til venstre:

Strandvejen i Nysted ca. 1910. Vejen gik fra Slotsgade mod havnen, hvor skibsbygger Sparre havde en stor virksomhed. På billedet ses, at en skonnert er trukket på land ved værfet. Den første bygning til venstre er købmand Rossings kornmagasin. Der var en meget livlig handel i Nysted, og varerne fra kornmagasinerne blev udskibet fra havnen (Foto: Lokalthistorisk Arkiv i Nysted Kommune).

Til højre:

Køge Torv, 22. maj 1898, hvor Køge første gang var vært for Stjerneløbet. Der var tilmeldt 54 ryttere, heriblandt én kvinde. Vinderen kørte de 135,5 km på 4 timer og 38 minutter (Foto: Køge Byhistoriske Arkiv).

sted. Kun to har ikke fotokopieringsmulighed, men lidt flere må undvære lydoptageudstyr og diasfremviser.

Der er i alt 91 EDB-arbejdspladser, og den mest almindelige software er de gængse tekstbehandlingsprogrammer (Word Perfect, Works, Write), i alt 28. 15 har Arkibas og 11 DMI (Dansk Museums Index). Dertil en række systemer som Paradox, Microbes, Brother's Keepers, KIP, Pagemaker mv. Tilknytningen til museet betyder, at andelen med boks og alarm er ganske stor. I alt har 43 brandboks, 36 har tyverialarm, 27 brandalarm og to fugtalarm.

Medarbejdere og lokaler

Der er 47-49 fastansatte på de 59 arkiver i de tre undersøgte år. Deres ugentlige timetal ligger i gennemsnit på 25-26 timer. Projektansatte har været anvendt mange steder. Her har der i de tre år været mellem 92 og 106 med en gennemsnitlig arbejdstid pr. uge på 23-25 timer. Antallet af ulønnede medarbejdere ligger på 197-198 med en ugentlig arbejdstid på 4½ time.

De museumstilknyttede arkiver har i gennemsnit magasiner på 94 m². Beliggenheden i bygningen fordeles sig næsten ligeligt med ca. 1/3 i kælder, stueetage og på 1. sal. Gennemsnittet for læsesalen er ikke så højt, nemlig ca. 27 m², og de fleste er beliggende i stueetagen. Kontorlokaler udgør i gennemsnit ca. 30 m², flest i stueetagen.

Tre arkiver har blot angivet ét tal, hvilket i alt giver 288 m². Det gennemsnitlige antal arbejdspladser ligger på fire og læsesalspladser på ni.

I sagens natur er de fleste arkiver placeret på et museum, nemlig 24, men der er også syv arkiver, der holder til på et bibliotek, og der er en del i forskellige andre offentlige bygninger. Et enkelt arkiv har lejet private lokaler, mens tre har egen bygning. 13 har flere adresser, f.eks. fjernmagasiner.

Med hensyn til økonomien har vi blot tal fra 17 af de museumstilknyttede lokalarkiver. De angiver deres samlede indtægter til 5,1 mill. kr., hvoraf ca. 3 mill. kr. er kommunale tilskud. Den gennemsnitlige indtægt bliver dermed 300.000 kr., hvor 175.000 kr. er kommunale tilskud. Som nævnt er der dog al mulig grund til at tage disse tal med forbehold, idet det er et meget lille antal arkiver, der har villet/kunnet opgive talstørrelser.

Ca. halvdelen har gratis lokaler, lys og varme, mens kun otte har gratis telefon.

Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv

I Juniorsgade i Sakskøbing ligger det gamle sygehus. Her har det ligget lige siden 1881, men i 1984 blev det offer for rationaliseringer i amtet og lukket. Den store bygning stod jo

Læsesalen i Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv. Bemærk »sengelampen« på væggen: Et minde om bygningens tidligere brug som sygehus (Foto: Poul Porskær Poulsen).

imidlertid tilbage, og her fik Sakskøbing Kommune så mulighed for, udover lægehus og hjemmepleje, at få indrettet lokaler til en masse foreninger og til aftenundervisning, og der arrangeres koncerter i den gamle sygehus-have. Ikke nok med det – også Lokalhistorisk Arkiv fik lokaler i det gamle sygehus. Man skal rundt om hjørnet fra hovedindgangen til Saxenhus, som bygningen kaldes, og ind i haven for at finde indgangen til arkivet. Her har det snart 20 år gamle arkiv fundet gode forhold.

Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv, der dækker kommunen med ca. 9.500 indbyggere, blev oprettet 1978. Initiativet kom fra en interesse-ret bibliotekar, der havde samlet forskelligt lokalhistorisk materiale, men også en interesseret kommunaldirektør havde indflydelse på, at der kom gang i aktiviteterne. Arkivet begyndte på biblioteket, men fik snart lokaler på rådhuset. Den første arkivleder var tidligere redaktør og byrådsmedlem. 1985 blev det så muligt at få lokaler i det nedlagte sygehus, og dermed var arkivet kommet ind i helt faste fysiske rammer. Her fik arkivet nemlig rimelig god plads, både til opbevaring og til arbejdspladser. Arkivet råder over ca. 140 m².

Modtagelse af gæsterne

Det første, der møder brugeren af Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv, er et modtagelsesrum, hvor arkivlederen sidder klar til at modtage gæster, afleveringer mv. Ingen afleveringer kommer videre herfra, før lederen har skrevet indkomstjournal. Endnu er her ikke en PC'er, men det vil være næste investering for arkivet, der netop har købt Arkibas og en PC'er, således at EDB-registreringen er i fuld gang. Men kun én PC er lige i underkanten. Så arkivet skal have indkøbt én mere, når pengene er samlet sammen. Sådan var det også med den store investering i EDB og Arkibas. Der var en beslutning om, at man ikke ville indkøbe PC'e-

re, inden man havde råd til at investere i Arkibas også. Så pengene måtte spares sammen gennem nogle år, og i 1995 kunne man så, bl.a. også ved gode gaver fra lokale fonde og pengeinstitutter, tage det store spring ind i EDB-alderen. Så for øjeblikket køres der hårdt på for at få indtastet registreringer i Arkibas. På nær en mindre portion materiale fra arkivets første år, er alt registreret efter SLA-standarden, så indtastningen i Arkibas giver ikke de store problemer. Men det tager jo tid.

Gæsten træder nu ind i læsesalen, som domineres af et stort bord, hvor der kan sidde 10 gæster og arbejde med arkivalier eller bøger. Væggene prydes af en række billeder af byrådet på forskellige tidspunkter, gamle billeder fra byen o.lign. Læsesalen er et af de steder, hvor det endnu kan ses, at det er et tidligere sygehus, for lamperne på væggen, som tidligere var placeret over hver sin seng, er her fortsat, og brugere af læsesalen kan endnu udpege, hvor de i sin tid lå. På et chatol er fremlagt en række af de udgivelser, som arkivet eller lokalhistorisk forening står for. Her ses bl.a. årsberetninger, der også indeholder artikler om forskellige historiske forhold i byen, et jubilæumsskrift udgivet i anledning af storkommunens 25 års jubilæum i 1995 og et hæfte om kunstværker i kommunen.

Disse udgivelser udgør en del af arkivets formidlingsvirksomhed, og en del af publikati-

onerne relaterer sig direkte til nogle af de udstillinger, som arkivet har afholdt i samarbejde med Lokalhistorisk Forening de senere år. Det har været store udstillinger, bl.a. om sporten gennem 100 år, om de ældste tider fra stenalder til vikingetid og en udstilling om trafikken gennem 100 år, der samlede 4.500 besøgende i sommerperioden, hvor udstillingen var åben. I disse tilfælde må man leje lokaler; Lokalhistorisk Arkiv er trods alt ikke så stort, at der er plads til de helt store udstillinger. Ved en væg i læsesalen kan man se et levn fra en af udstillingerne, nemlig en stor planche med angivelse af samtlige værtshuse og restaurationer i Sakskøbing mellem 1870 og 1970. Læsesalen er åben fire timer pr. uge, og besøgstallet har i årene 1992-1994 ligget mellem 125 og 230.

Søgemulighederne er kartotekskort, men som nævnt har man snart muligheden for at søge på Arkibas også. Arkivet har indlånsret fra Statens Arkiver, og det resulterer i tre-fem indlån pr. år.

Arbejdslokalerne

Fra læsesalen bevæger vi os ind i arbejdslokalerne. Et vigtigt lokale er her By- og Herredskontoret, som der står på døren. I dette lille lokale findes arkivets fire mikrolæsere, samt hele den store kopisamling af kirkebøger, folketællinger, godsarkiver osv. En af »støvmi-

derne« fra Lokalhistorisk Forening er her ekspert, som ved alt om samlingen og kan hjælpe og vejlede brugere. Selv sidder han og transskriberer forskelligt materiale, f.eks. fæstemateriale fra de mange godser på Lolland. Han og tre andre »støvmider« udgiver derefter bøger, som minutløst gennemgår ejendommens ejere tilbage i tiden. Det er et meget grundigt arbejde, der udføres, og arkivet har en sand ekspert siddende klar i kopi-samlingen, så brugere får den helt rigtige betjening.

Der er yderligere to kontorer på den side af gangen, hvor registrering af billeder og arkivalier kan foregå. I det ene af disse er arkivets PC opstillet. For enden af gangen er et fint personalerum, hvor også fotokopimaskinen er opstillet. Fotokopimaskinen er i øvrigt også ny, og den er også købt i 1995, som må være arkivets helt store investeringsår. Men den gamle fotokopimaskine virkede ikke rigtigt længere, og det var ikke til at eksistere uden, så man måtte gribe til lommen igen. Et tilskud fra Lokalhistorisk Forening, som også har gavn af maskinen, hjalp godt.

På den anden side af gangen ligger arkivets mørkekammer og affotograferingsrum. Arkivet har en yngre frivillig, som ordner den del af forretningerne, så de hurtige affotograferinger, når folk blot vil udlåne deres billeder, kan sagtens foretages. Lige uden for mørkekam-

meret er skabet med positivbillederne opstillet. Da man er midt i omregistreringsprocessen, er det ikke så let at sige, nøjagtigt hvor mange billeder arkivet har. Men gode gæt siger et sted mellem 5.000 og 7.000 positiver. Af negativer er der ca. 12.000. Heriblandt er et stort glaspladearkiv med bestillingsprotokoller fra en af byens fotografer. Som det er tilfældet i så mange andre arkiver, er der også her en bunke glaspladenegativer, som man ikke kan identificere.

Magasinet

Det næste rum er magasinrummet. Her står det meste af samlingen. En lille del opbevares i et kælderrum, men ellers er de ca. 80 hylde-meter arkivalier opbevaret i magasinrummet i umiddelbar nærhed af arbejdsrum og læsesal.

Det er især person- og foreningsarkivalier, der er indsamlet. Kun en lille del af samlingen udgøres af virksomhedsarkiver. Ca. fire hylde-meter er desuden forskelligt offentligt arkivmateriale. Her opbevares også 25 lokalhistoriske videofilm, og en stor samling, ca. 180 enheder, af lydband med erindringsinterviews og lydoptagelser fra møder o.lign. Arkivets samlinger forøges med ca. 100 afleveringer om året. Men det svinger meget, ifølge arkivleder Erik Larsen især efter, om arkivet har haft en stor udstilling eller ej. 1996 bliver ikke det

store år med hensyn til afleveringer, men der har heller ikke været den helt store udstilling i år.

På en speciel reol i magasinet er samlet al trykt – og anden – litteratur om Sakskøbing. Så det kan hurtigt findes frem, hvis der er specielle emner i byens historie, der skal belyses.

Her opbevares også transskriptioner af forskellige kilder fra Rigsarkivet, som blev foretaget i begyndelsen af århundredet. De afskrevne kilder er brugt af en lokal stadsingeniør, der har skrevet artikler om byens historie. Her er meget godt materiale samlet, som gør det let at komme i gang med lokalhistorien. Også uddrag af byrådets forhandlinger er opstillet her, og desuden er der flere hyldemeter kommunale udklipsbøger fra 1960erne og frem, som er en guldgrube af oplysninger til byens nyere udvikling. Arkivet har også en avissamling. Men det er mest spredte årgange af de lokale aviser, og der er ingen tvivl om, at arkivets medarbejdere gerne ville have en samling af indbundne årgange af f.eks. *Ny Dag* eller *Folketidende*. Man skal ellers til Nykøbing eller Maribo for at finde avisserne på biblioteket. En af arkivets medarbejdere laver hver dag en oversigt over dagens begivenheder i avisen. Dermed har man en god indgang til byens nyere historie. Desuden er man begyndt med noget lignende

fra den anden ende af avisrækken, nemlig en begivenhedsregistrering fra 1890erne.

Op til 15 frivillige medarbejdere

Arbejdet på Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv udføres i overvejende grad af frivillige. Helt op til 15 personer er mere eller mindre fast tilknyttet, så der er aktivitet i lokalerne mange af ugens dage. Medarbejderne har naturligvis deres specialer, nogle arbejder med billedregistrering, nogle arrangerer udstillinger, nogle arbejder med slægtsforskning osv. Arkivets leder, Erik Larsen, bliver betalt for ca. ti timer pr. uge for sit arbejde, som i høj grad drejer sig om administration og organisation. Erik Larsens baggrund er ikke lokal, og han kan derfor ikke altid svare på alle de mange forskellige spørgsmål, som arkivbrugere kan stille. Til gengæld er der altid nogle indfødte til stede blandt de frivillige, der er parate til at vejlede i den lokale historie og i slægtsforskning. Det synes at være et godt arbejdsfællesskab, hvor der på den ene side kommer noget fra hånden, og på den anden side også bliver tid til, at man hygger sig.

Arkivet er en selvejende institution. Som det er fremgået, er der også en lokalhistorisk forening i byen, som arkivet arbejder tæt sammen med. Men forening og arkiv er formelt adskilt, skønt det en gang imellem kan være svært at skelne de to størrelser fra hinanden.

Arkivet har sin egen bestyrelse, og her sidder repræsentanter fra det kommunale kulturelle udvalg, fra brugergruppen, medarbejdergruppen, biblioteket og fra lokalhistorisk forening. Her træffes så beslutningerne for arkivets virksomhed. Langt den største del af den selvejende institutions budget på små 40.000 kr. stammer fra det kommunale tilskud. Derudover kan arkivet regne med fondstilkud o.lign. i forskellig størrelse. Kommunen betaler desuden for lokaler, lys, varme og telefon. Heraf indgår beløb til lokaler dog i budgettet.

Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv er en vigtig del af byens kulturelle liv. Det er her, man sørger for at bevare papirer og billeder fra byens historie, og den selvejende institution er god til at få formidlet nogle af alle de »guldklumper«, der opbevares her. Bystyrets bevågenhed har betydet, at der har været rimelige muligheder for at holde arbejdet i gang, og med den seneste store EDB-investering er arkivet godt rustet til fremtiden. Der er et stort og entusiastisk hold af frivillige til at udføre arbejdet, men man må naturligvis hele tiden være på mærkerne for at sørge for, at der sker nyrekruttering. Ellers kan man lige pludselig komme til at stå i generationsskifteproblemer. Det lader dog til, at arkivet i Sakskøbing også på dette punkt er godt rustet; i hvert fald er det ikke udelukkende pensionister, der befolker arbejdsrummene.

Lokalarkivet som selvejende institution

Som det allerede er nævnt, så udgør gruppen af selvejende institutioner en forskelligartet gruppe med store og små arkiver. Især de økonomiske muligheder er meget forskellige.

I alt har 43 selvejende institutioner (SI) besvaret SLA's spørgeskema, og heraf dækker 16 en kommune og 17 blot et sogn. De resterende 10 har et dækningsområde på f.eks. flere sogne, en købstad eller en del af et sogn. Det gennemsnitlige antal personer, der dækkes af SI er 9.833.

Samlingerne

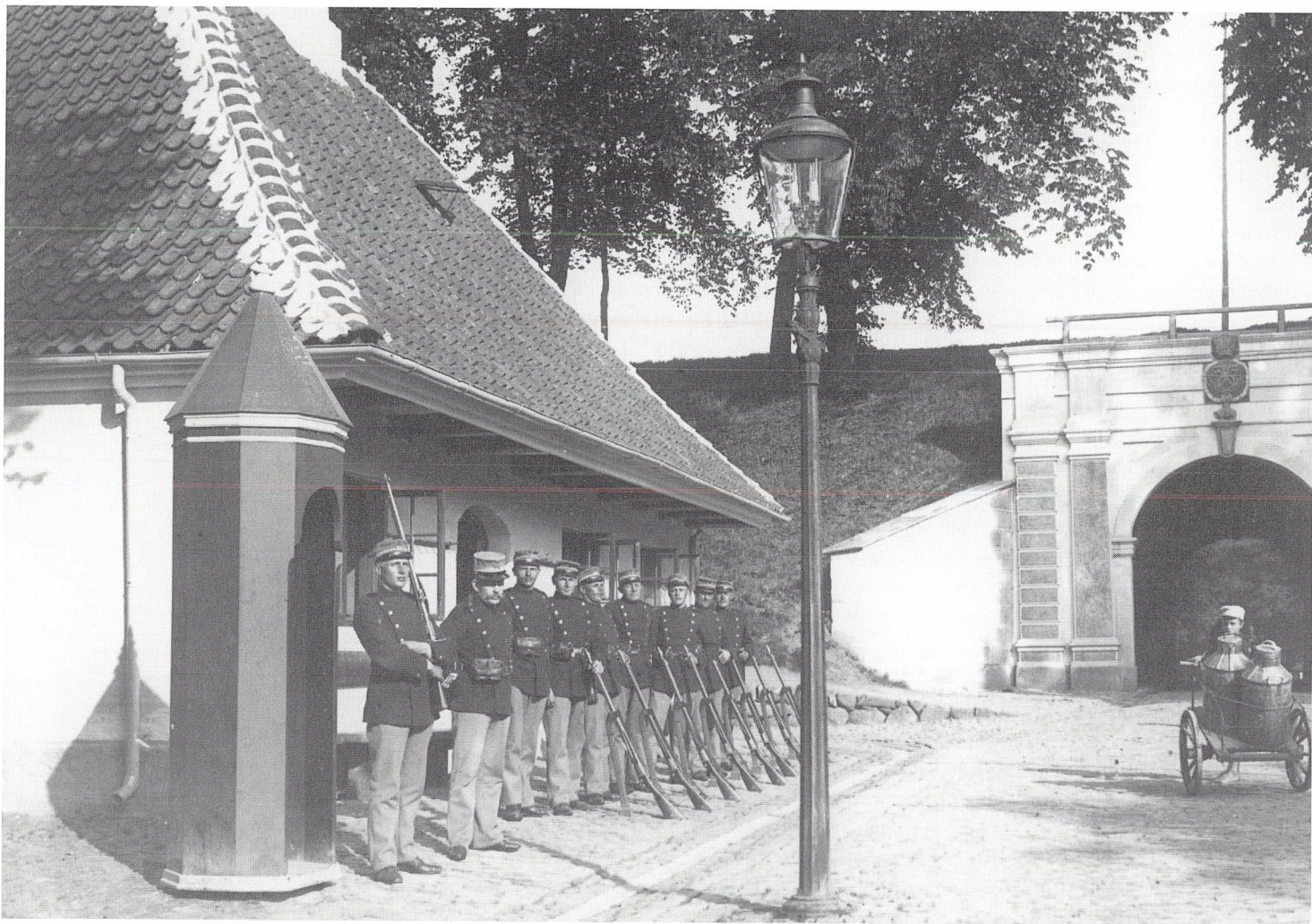
I gennemsnit er der godt 90 hyldemeter arkivalier på de selvejende institutioner. Heraf er ca. 36 hyldemeter offentlige arkivalier. Den gennemsnitlige positivsamling er stor, mere end 12.500 stk., negativsamlingen godt 7.000 stk. Der er ca. 30 film på SI-arkiverne, hvoraf mere end halvdelen er videofilm. Mange har også diasserier i samlingerne, i gennemsnit otte pr. arkiv, og lydbånd er også her en meget stor og vigtig samling, hvorfra der kan hentes værdifulde oplysninger. Der er i gennemsnit lidt over 100 bånd på SI-arkiverne samt godt 60 kort og 375 tegninger.

Antallet af afleveringer ligger mellem 65 og 75 pr. år.

Til venstre:

Fra sygehus til kulturhus. Billedet er fra omkring århundredskiftet og viser en del af Sakskøbing Sygehus. Sygehuset blev nedlagt i 1984 og anvendes nu som kulturhus. Her har bl.a. Lokalhistorisk Arkiv til huse (Foto: Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv).

Også på de selvejende institutioner ligger der masser af kopisamlinger. Størrelsen er naturligvis afhængig af, hvorvidt der har været råd til at indkøbe kopierne på papir, film eller fiches, men der er satset meget på, at især slægtsforskerne har gode muligheder for at finde frem til de navne, de søger. Det er et generelt træk ved alle de danske lokalarkiver og ikke mindst SI-arkiverne. Størrelsen afhænger desuden af, hvor i landet vi befinder os. Der er alle steder godt dækket med kirkebøger og folketællinger, men f.eks. betyder placeringen på det »godstunge« Lolland, at Saksøbing-arkivet har en stor kopisamling med fæsteprotokoller o.lign.

SI-arkiverne har gennemsnitligt lidt over 300 bøger i samlingen, og en lille fjerdedel har avisserier, nemlig i alt 14. 19 arkiver har ugeavisserier, og fem samler lokalsider. Der er gennemsnitligt ca. 4 hyldemeter udklip, og 26 af arkiverne har udklipsregistrering.

Registrering og formidling

Ikke så mange har endnu fået EDB. Otte registrerer arkivfonds på EDB, seks desuden billeder. Hertil skal lægges Saksøbing, som jo altså har fået EDB og Arkibas, siden spørgeskemaet blev indsendt.

Næsten 3/4 af SI-arkiverne udgiver en årbog, ligesom der forfattes en del artikler til årbøger o.lign. Ca. halvdelen har udsendt

egentlige publikationer i de undersøgte år. Undervisningsmateriale og registraturer gøres der ikke så meget ud af, og der kan i denne gruppe kun skaffes penge til udgivelse af et par lokalhistoriske kalendere. Så meget desto større er formidlingen via udstillinger og foredrag. Udstillingerne ligger i gennemsnit på mere end én om året, og gennemsnittet for foredrag er på ca. tre. Antallet af forespørgsler ligger typisk på lidt over 150 pr. år. Blandt gruppen »Anden formidling« nævnes skoletjeneste, dramatiseringer, byvandring, erindringsindsamling mv.

Læsesal og teknisk udstyr

Den gennemsnitlige åbningstid er på 5 timer om ugen med et besøgstal på små 300 pr. år. Langt de fleste har kartotekskort som søgeindgang, nemlig 37, men nogle har tillige registraturer, Arkibas og andre databaser. 11 har aftaler med Statens Arkiver, og det giver tilsammen ca. 29 indlån om året.

Der er to mikrolæseapparater pr. arkiv, og ca. halvdelen har adgang til videoapparat, filmforeviser og fotoværksted. 30 har lydoptageudstyr, 29 diasfremvisere, og 38 har eller har adgang til fotokopieringsmaskine.

Halvdelen af arkiverne har brandboks, men med hensyn til alarm ser det ikke så godt ud. Blot ni har tyverialarm, og kun ét angiver at have brandalarm.

Til venstre:

Prinsens Port i Fredericia o. 1910. På den tid var der kun tre adgangsveje til Fredericia, nemlig ad Kongens Port, Prinsens Port og Strandvejens indføring langs Lillebælt (Foto: Stabssergent W.J.H. Storm. Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn).

Til højre:

*Arbejdere på Allerups nye
Maskinfabrik på Rugårdsvej i
Odense omkring år 1900
(Foto: Odense Stadsarkiv).*

Medarbejdere og lokaler

Det totale antal faste medarbejdere er her blot på 16 med en gennemsnitlig arbejdstid på 22 timer om ugen. Tallet for projektansatte ligger mellem 24 og 30 med ugentligt timetal på gennemsnitligt ca. 20 timer. Der er en hel del ulønnede medarbejdere, nemlig i alt ca. 240, og de arbejder ugentligt ca. 4 timer hver.

Magasinernes størrelse er gennemsnitligt på 58 m². 16 af arkiverne har magasinet i kælderen, mens 12 har det i stueetagen. Læsesalen er i snit på 25 m², og de fleste ligger i stueetagen. Endelig fylder kontorer 29 m² i gennemsnit. 12 af disse arkiver angiver et samlet kvadratmeter, i gennemsnit godt 30 m². Det gennemsnitlige antal arbejdspladser ligger på fire og læsesalspladser på syv i SI-arkiverne.

De selvejende institutioner ligger i mange forskellige slags bygninger. Skoler, plejehjem, biblioteker og andre offentlige bygninger er dog det mest almindelige, her bor 33. Der er dog også fire arkiver, der bor til privat leje, og to har egen bygning. Kun fire har mere end en adresse.

Med hensyn til SI-arkivernes økonomi er det svært at sige noget generelt. De tal, der opgives, illustrerer først og fremmest, at det er ret forskelligartede arkiver i økonomisk og personalemæssig henseende, der her er tale om. Heldigvis er der her opgivet tal for næsten alle, dvs. fem arkiver har ikke angivet regn-

skabstal eller kun meget summariske. Men fra resten er der tal for indtægter og udgifter, og de samlede budgetter bevæger sig lige fra ca. 2.000 kr. til en lille million på årsbasis. SI-arkiver med de største budgetter er Køge, Høje Taastrup (der dog har en faldende tendens i de undersøgte år) og Aabenraa. Sidstnævnte har specielle forhold, idet arkivet i princippet dækker hele Sønderjylland og derfor også modtager et stort amtsligt tilskud. Det siger sig selv, at mellem yderpunkterne ligger det store flertal, dvs. arkiver med et budget på mellem 5.000 og 60.000 kr. Langt de største tilskud kommer fra kommunerne. De samlede 1994-indtægter for alle SI-arkiverne er på 3,9 mill. kr., heraf udgør de kommunale tilskud 3 mill. kr. De øvrige indtægter kommer fra fondstilskud o. lign. samt indtægter fra bogsalg, udstillinger mv. Mere end 80% får betalt lokaler, varme, lys, mens kun syv får betalt telefon.

Vejle Byhistoriske Arkiv

For kort tid siden blev der opstillet specielle vejskilte i Vejle, som viser mod byens arkiv. Det er en håndgribelig markering af, at Vejle Byhistoriske Arkiv (VBA) i august 1995 igen blev en selvstændig institution i Vejle Kommune. Arkivet havde været en afdeling under museet siden 1977. Dermed er VBA blevet

stadsarkiv for Vejle Kommune, samtidig med at de sædvanlige lokalhistoriske opgaver varetages som før. Arkivet havde dog allerede været mere eller mindre formelt stadsarkiv i nogen tid, men i 1995 blev stadsarkivets vedtægter godkendt i byrådet.

Det er altså ikke så svært at finde lokalarkivet i Vejle, hvis man følger skiltene, og bygningen, som arkivet har til huse i, rager også godt op i landskabet. Det er nemlig en gammel fabriksbygning på Enghavevej, hvor tidligere Danske Ostemejeriers Fællessalg og Osteeksport, DOFO, residerede. Her har arkivet været siden 1988. Før da måtte man nøjes med to små rum på museet og et magasinrum under biblioteket. Men ved en næsten slumstormeragtig aktion, hvor arkivlederen selv svingede hammer og pensel, blev lokalerne taget i besiddelse og gjort anvendelige. Senere er der sket løbende forbedringer, med indretning af nye kontorer osv. Men fortsat lader arbejdsbetingelserne for arkivets ansatte en del tilbage at ønske. Det kniber med varmen i de kolde vintre, der kommer vand på gulvet ved østestorm, og det interimistiske præg er bestemt ikke forsvundet. Senest er en pavillon i tilknytning til bygningen taget i brug som arbejdsrum. Pavillonen har tidligere været klubhus for cykelklubben. Heller ikke den er ideel, men der er dog tale om en betragtelig udvidelse af kontorarealet.

Læsesalen

I stueetagen (hvortil der er en trappe, som for gangbesværede ind imellem kan skabe problemer) kommer den besøgende ind i læsesalen. Her er en god kopisamling af kirkebøger og folketællingslister for Vejle Kommune, dels i xeroxkopi, dels på mikrofilm; der er brandtaksationsprotokoller, realregistre, skøde-/panteprotokoller mv. VBA opbevarer desuden amtskredsens hele sæt af kirkebogsmikrofilm op til 1891, således at man på arkivets læsesal kan beskæftige sig med hele det nuværende Vejle Amt. Der kan arbejdes ved to-tre borde, ca. 12 pladser, hvortil kommer plads ved mikrolæseapparaterne, hvoraf to kan fotokopiere, henholdsvis mikrofilm og -fiches. Læsesalen har blot åbent ugentligt 13½ time (om sommeren 10½ time), men så er der som regel også pres på: Besøgstallene for 1992-94 ligger mellem 1.250 og 1.800. Udvidet åbningstid er et af arkivets ønsker for fremtiden, men det kræver tilførsel af yderligere ressourcer. Arkivets kontoråbningstid er dog på 40 timer om ugen, så man altid kan få fat på arkivets medarbejdere, og ikke så få lov til at benytte læsesalen uden for åbningstiden.

Det mest anvendte materiale i læsesalen er, ud over kirkebøger og folketællinger, billederne. VBA opbevarer mere end en million optagelser af folk, steder og begivenheder i og omkring Vejle. Langt den største del heraf i

Til venstre:

Gadenavnet Skibbroen minder om Tønders fortid som havneby. Efter de store afvandinger i Tøndermarsken i 1920'erne standsede sejladsen på byen, men det mere og mere tilsandede havnebassin blev først fyldt op i 1940. På billedet fra december 1934 leger børnene på »havnens« bund under opsyn af manden, der sælger juletræer (Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Tønder Kommune).

form af negativer, men 40-50.000 positiver er dog registreret, og fotokopier heraf er opstillet i ringbind, så læsesalgæsten selv kan søge det ønskede billede frem. Læsesalen rummer desuden en stor samling lokalhistorisk og generel historisk litteratur, ca. 3.000 bind. Af søgemuligheder opretholdes fortsat det gamle kartotekskortsystem, men vigtigst er databaseprogrammet Arkibas, hvorpå arkivets samlinger er registreret og hurtigt kan slås op. Der eksperimenteres med scanning af billeder, således at man kan se motivet sammen med registrering.

Læsesalen er det centrale sted, hvor gæsterne opholder sig og studerer lokalhistorien på forskellig vis. Her vises fra tid til anden film eller holdes foredrag af arkivets ansatte, og i et mindre, tilstødende udstillingsrum vises billedudstillinger. Udstillingerne, der skiftes to gange om året, består næsten udelukkende af billeder fra arkivets store samlinger, især pressefotografbilleder fra *Vejle Amts Folkeblad*, som opbevares på arkivet.

Magasiner

Ønsker en gæst at se et arkivfond, f.eks. fra en forening eller en erhvervsvirksomhed, hentes dette på 3. sal. Her er indrettet to magasinrum. Det ene indeholder de almindelige registreringer, opstillet i Arkibas-nummerrækkefølge: Samlearkiver, forenings- og personarkiver og

erhvervsarkiver. I det andet magasinrum opbevares dels store erhvervsarkiver dels de offentlige arkivalier. Dette magasinrum aflåses specielt, idet der her opbevares følsomme arkivalier fra den kommunale administration, menighedsrådsarkiver og private sagførerarkivalier. Alle ansatte på VBA underskriver et tavshedsløfte, ligesom arkivet respekterer de retningslinier med hensyn til klausulering, som SLA anbefaler (og det vil sige de samme regler, som gælder for Statens Arkiver). Bygningen rummer heldigvis en god stor elevator, så det er let at transportere arkivalier op og ned på sækkevogn, palleløfter eller lignende.

Det er vigtigt at bemærke, at skønt bygningen lader en del tilbage at ønske som arbejdssted, så er magasinrummene noget nær ideelle til opbevaring af arkivalier. Rummene, der tidligere indeholdt oste på lange hylder, har tykke mure og ingen vinduer, og det er relativt nemt at praktisere klimastyring her.

På 1. sal findes det store indkomstmagasin, hvor afleverede arkivalier placeres efter journalisering, indtil registrering kan finde sted. I de senere år er der afleveret et meget stort antal hylde-meter arkivalier, således at der er et vist efterslæb med hensyn til sortering og registrering. I samme lokale opbevares også positivbillederne. Ca. halvdelen af de registrerede billeder er registreret manuelt før ind-

førelsen af EDB-registrering. Desuden indeholder magasinet samlingen af kort og tegninger med ca. 5.500 enheder, og avissamlingen, hvor VBA opbevarer *Vejle Amts Avis* 1829-1960 og *Vejle Social-Demokrat* 1898-1972.

På samme etage er desuden indrettet mørkekammer. Tidligere har der med mellemrum været jobtilbudspersoner med fotografkvalifikationer tilknyttet, men p.t. udføres fotoarbejdet af en free-lance-fotograf, der indkaldes efter behov til at lave registreringsbilleder, udstillingsbilleder og billeder til brug i bøger for arkivet selv. Desuden udføres en del indtægtsdækket virksomhed ved leverance af billeder til museerne og forvaltningen til brug i bøger, udstillinger, reklame og til private. I tilknytning til mørkekammeret ligger negativrummet, hvor de store samlinger af glasplader og andre former for negativer opbevares. Blandt VBA's fotosamlinger er bl.a. en meget stor glaspladesamling fra en af byens fotografer, H.P. Jensen og efterfølger, hvortil der også er bestillingsprotokoller, sammen med samlinger fra andre lokale fotografer.

Første sal rummer også kontorer for de tre arkivarer, forkontor med ekspedition og journalisering, mødelokale, køkken – og SLA's sekretariat. Arbejdsrum med plads til ca. 12 personer findes i den tilstødende pavillon. Arkivets magasinplads er på ca. 500 m², læsesalen er ca. 125 m², og kontorer og mødeloka-

le er på ca. 225 m². Vejle Museum har desuden lokaler i bygningen, og fælles er et modtagerum i stueetagen med port og rampe, så større ting nemt kan bringes ind i bygningen.

Som nævnt foregår al journalisering og registrering på Arkibas. VBA har været med fra starten, idet arkivets leder, Asbjørn Hellum, er en af de tre lokalarkivarer, der udviklede databasesystemet med baggrund i SLA's manuelle registrering. Der arbejdes desuden med scanning af billede og tekst, ligesom arkivet råder over både almindelig og farvekopimaskine,

*Et af arbejdslokalerne på Vejle Byhistoriske Arkiv
(Foto: Vejle Byhistoriske Arkiv).*

Til højre:

*Vejle Amts kontor omkring 1917
(Foto: Hans Albjerg, Vejle Byhistoriske Arkiv).*

videoanlæg, filmfremviser mv. Desuden besidder VBA sikkerhedsfilmningsudstyr til optagelse af mikrofilm – 16 og 35 mm.

Stadsarkivet

Efter at VBA blev stadsarkiv for Vejle Kommune, har arkivet også fået plads i kommunens administrationsbygning i Skolegade. Her råder arkivet over tre kontorer, ordningsrum og et magasinrum på 220 m², og to-fire ansatte arbejder kontinuerligt med kommunens arkivalier. Der arbejdes i øjeblikket på at finde en rimelig praksis for kassation og bevaring med baggrund i Statens Arkiver og KL's vejledning, som dog på nogle punkter vil blive udvidet for at sikre den lokale kulturarv i en mere rimelig udstrækning, end vejledningen lægger op til.

Stadsarkivdelen arbejder også på at få gennemregistreret arkivalierne fra de sognekommuner, der blev lagt ind under Vejle Kommune i 1970. Her er meget materiale allerede gennemarbejdet og registreret efter Landsarkivets modelregistratur.

I den kommende tid vil der desuden blive foretaget et pilotprojekt på kommunens eksterne institutioner, hvor én institutions arkiv vil blive valgt ud med henblik på kassation og registrering. Ligeledes er en af de nærmeste opgaver at få registreret det omfattende materiale fra social- og skoleforvaltningerne, der er afleveret til VBA.

De tre arkivarer skiftes til at være i administrationsbygningen, således at der kontinuerligt er mulighed for at tage stilling til de løbende forespørgsler og vejlede i registrering og bevaring. Adskillelsen mellem arkivets to afdelinger er dog et problem, idet stadsarkivdelen let bliver løsrevet fra resten af arkivets aktiviteter. Sammenhængen har desuden i det sidste halve års tid været svær at holde på grund af yderst presserende arbejde med færdiggørelse af første bind af Vejles historie, der blev udgivet november 1996, samt andre udgivelser og udstillinger. En af de vigtigste fremtidige opgaver bliver at få udviklet stadsarkivet yderligere, således at det også udadtil fremstår som en væsentlig afdeling i kommunens administration.

Formidling

VBA's formidlingsvirksomhed består af flere led. Vi har allerede berørt den væsentlige formidling, der foregår på læsesalen, men det er ikke det eneste. Hvert år holdes omkring 35 større eller mindre foredrag, enten i huset eller i foreninger, seniorklubber og lignende. Desuden er arkivets lokalhistoriske kalender et meget vigtigt ansigt udadtil. Der sælges hvert år ca. 1.000 eksemplarer af kalenderen, der består af et godt lokalhistorisk billede til hver måned med en uddybende tekst samt udklip fra ældre aviser. Der er ingen tvivl om, at tekst

og billeder studeres indgående, for der er hurtigt folk i telefonen med rettelser, hvis der er fejl i kalenderen. Det samme er tilfældet med det ugentlige billede i Ugeavisen, hvor folk sætter navne på folk, steder, begivenheder osv.

Desuden holder Byhistorisk Selskab for Vejle til på VBA. Sekretær for selskabet er arkivar Bente Munk. Selskabet har ti arrangementer hvert år, historiske foredrag eller besøg på virksomheder og institutioner. Selskabet udgiver *Vejlebogen*, en årbog med historiske artikler og begivenhedskalender for året, der gik. Sidste årgang, 1995, var udsolgt allerede før jul, hvilket vil sige, at 12-1300 bøger blev langet over disken. I 1996, 1997 og 1998 udkommer Vejles historie i tre bind, og det er klart en arbejdsopgave, der vejer tungt på VBA. Skønt arkivets medarbejdere ikke skriver hele værket, er der alligevel meget redaktionsarbejde, billedfremfindning, service-ring af forfatterne mv. Det bind, der udkommer 1996, omhandler Vejles industrialisering.

VBA arrangerer som nævnt mindre foto-udstillinger af især pressefotografbilleder omkring bestemte temaer (industri, kvinder, sport, børn mv.). Men VBA udarbejder også udstillinger til ophængning andre steder i byen. I 1996 kan nævnes en udstilling om og i Vor Frelser Kirke i anledning af Bygningskulturens Dag og en udstilling om Vejle Havn i anledning af Vejles deltagelse i Kulturby96 i

Vejle Amt. I samarbejde med Vejle Museum blev desuden arrangeret en udstilling om Jacob Gade i august og september. I samme forbindelse udgav Byhistorisk Selskab og Byhistorisk Arkiv en biografi med værkfortegnelse om det berømte bysbarn. Det er aktiviteter, der skaber opmærksomhed om den lokale historie og dermed det lokale arkiv. Og dermed er det også med til at øge arkivets samlinger.

Samlingerne

Arkivets samlinger er allerede ganske omfattende. Faktisk er der problemer med at rumme de mange hyldemeter i de rum, der for øjeblikket er til rådighed. Aktuelle planer om museumsbyggeri i Vejle vil eventuelt løse problemet, idet arkivet, hvis Vejle Museum rykker ud af bygningen, vil få råderum over flere magasiner. VBA har ca. 2.000 hyldemeter arkivalier, hvoraf de 500 meter er offentlige arkiver. Denne optælling gælder dog kun den del, der opbevares på Enghavevej-adressen. Størrelsen af det kommunale arkiv i Skolegade er ikke opmålt. Foruden fotos har arkivet også 3-400 stk. 8 mm., 16 mm. og videofilm og op imod 300 lydbånd med især interviews med ældre vejlenere. Allerede fra begyndelsen af arkivets indsamlingsperiode i 1960erne og 1970erne er der indsamlet erindringer på bånd, og »Projekt Arbejdslivets Historie«, som

Uden for læsesalens almindelige åbningstid er der plads for introduktion til arkivet og rundvisning. Et hold voksenkursister er på besøg på Vejle Byhistoriske Arkiv (Foto: Vejle Byhistoriske Arkiv).

kørte i samarbejde med Arbejdernes Fællesorganisation 1987-1991, forøgede denne del af samlingerne med omkring 100 interviews. Antallet af afleveringer ligger normalt mellem 250 og 300, med 1993 som et toppunkt med 320 afleveringer, men det var også det år, arkivet havde 25 års jubilæum, og det gav ekstraordinært mange afleveringer. Dermed er jo imid-

lertid ikke sagt noget om størrelsen af afleveringerne, men bare antallet. Men det er alt fra et enkelt postkort til seks-syv paller arkivalier. Arbejdet med Vejles historie i tre bind har således givet nogle meget store virksomhedsafleveringer. Ud over afleveringerne henvender en lang række mennesker sig hvert år med forespørgsler om alt fra beliggenheden af et

Til højre:

M/S Thyra er ankommet til Vejle Havn i 1917. Bomuldsballer til et af byens tre bomulds-spinderier læses på hestevogne (Foto: H.P. Jensen. Vejle Byhistoriske Arkiv).

bestemt værtshus i 1950 til spørgsmål om sygelighed blandt bomuldsspindearbejdere eller ønske om aktindsigt i fortrolige sagsakter i socialforvaltningens arkiv. Antallet af forespørgsler ligger på årsbasis på ca. 2.000.

Personale

VBA's personale består af tre historieuddannede arkivarer og en kontorassistent på deltid. Dertil er ansat en kontorassistent under reva- lideringslovgivningen. Antallet af ansatte står i grel modsætning til arkivets aktivitet, men arkivet har gennem flere år benyttet sig af de forskellige beskæftigelsesordninger, jobtilbud mv., som har givet mulighed for at beskæftige et antal bistandsmodtagere på arkivet. De anviste personer har været yderst forskellige, og nogle har kun været her kort tid. Alt i alt må arkivets brug af bistandsmodtagere imidlertid kaldes en succes, idet der er blevet lavet meget kvalificeret arbejde, som ellers ikke ville være blevet lavet.

Bistandsmodtagerne har som regel også fået en hel del ud af tiden på arkivet. Men det er en stor arbejdsbelastning for arkivarerne, der fungerer som arbejdsledere for det skiftende antal personer. Udskiftningen har somme tider været ret stor. I 1992 var således hele 92 personer anvist i kortere eller længere tid. I 1993 faldt tallet til 73, for de sidste tre år at ligge omkring de 30-35 pr. år. Bistandsmodtager-

ne arbejder med registrering af arkivalier og billeder, kontorarbejde, forefaldende arbejde osv.

Arkivet har desuden glæde af et skiftende antal frivillige medarbejdere. For øjeblikket drejer det sig om fem pensionister, der kommer fast en gang om ugen og hjælper med især udklipssamlingen og billedsamlingen. I kommunens yderområder, Engum, Skibet, Bredballe, Grejsdalen og Hover er der desuden lokalhistoriske foreninger, der arbejder tæt sammen med arkivet om indsamling og formidling.

Arkivets indtægter kommer fra det kommunale tilskud og indtægtsdækket virksomhed. Budgettet ligger på omkring 1,5 mill. kr., og her er det naturligvis lønudgifterne, der vejer tungest. Med hensyn til fremtiden er der allerede ovenfor nævnt en række forhold, men vigtigst må være en ordning af lokaleforholdene – både på den ene og den anden adresse – og mere fast personale, så bl.a. formidlingsaktiviteterne via læsesalen kan udvides. Desuden er der et stort ønske om en praktisk medarbejder, en »arkivetjent« samt en fast fotograf, bl.a. fordi behovet for kontinuerligt fotografarbejde er stort ikke blot på arkivet, men også på museet og i forvaltningen. Der er desuden ingen tvivl om, at stadsarkivdelen vil komme til at fylde meget i VBA's dagligdag i de kommende år.

Stadsarkiverne

Antallet af egentlige stadsarkiver er endnu ikke så voldsomt stort, i alt er der i undersøgelsen her blot otte, der er blevet rubriceret som stadsarkiver i arkivlovens forstand. Men overgangen til at blive stadsarkiv sker mange steder glidende, og det kan være vanskeligt at definere antallet, bl.a. fordi der er gået et år, siden skemaerne kom ind. Således kunne et antal arkiver, som i undersøgelsen er medregnet under andre arkivtyper (på baggrund af deres egne opgivelser), godt være medtaget, fordi de allerede har en hel del stadsarkivfunktioner og uden tvivl er på vej i retning af stadsarkivgruppen. Flere og flere lokalarkiver, som overtager ansvaret for de kommunale arkivalier, er altså en tydelig og meget glædelig tendens.

Det har i sagens natur været vigtigt at få beskrevet denne arkivtype, dels fordi den indeholder meget store arkiver – både med hensyn til volumen, økonomi og dækningsområde – og det er en arkivtype, der vil blive flere af. Kommunerne er efterhånden ved at være opmærksomme på arkivproblemerne, og mange steder i landet vil der blive oprettet stadsarkiver/kommunearkiver i de kommende år.

De otte stadsarkiver dækker naturligvis otte kommuner. Det gennemsnitlige indbyggertal i dækningsområdet er på 136.610, et tal, der

måske ikke siger så meget, eftersom f.eks. Københavns Stadsarkiv jo fylder godt her. Både i tilfældet København og for Odenses vedkommende bør det nævnes, at der er mindre arkiver i lokalområder inden for kommunen. Derfor tælles nogle indbyggere med to gange. Seks af de otte stadsarkiver dækker byer over 50.000 indbyggere, to har dækningsområde med mellem 25.000 og 50.000 indbyggere.

Samlingerne

Her er vi så ved de helt store samlinger. Det gennemsnitlige antal hyldemeter arkivalier ligger på næsten 6.000, hvoraf ca. 3.600 hyldemeter er offentlige arkivalier. Dette tal er dog i virkeligheden endnu større, idet de store kommunearkiver i f.eks. Esbjerg og Vejle ikke er med i optællingen. Gennemsnittet for fotos ligger på 90.000 stk. og negativer på 370.000 stk. Der er i gennemsnit 234 film, hvoraf ca. halvdelen er videofilm, 714 stk. lydbånd, 5.600 kort og 1.078 tegninger. Afleveringerne ligger gennemsnitligt mellem 150 og 200 pr. år.

Kopisamlingerne har også her en ganske anelig størrelse i de fleste tilfælde. Brugere har kirkebøger, folketællinger og andet kopieret materiale til rådighed i store mængder. Arkiverne her var bl.a. nogle af dem, der tog godt fra ved fællesindkøbet af kirkebogsmikrofiches, således at de kan præsentere mate-

Til venstre:

Kvægemarked på Sortebrødre Torv i Odense, hvor nu Hotel H.C. Andersen ligger. Kvæghandelen blev i 1912 flyttet til det nybyggede kvægtorv på Rugårdsvej, til de bygninger, der i dag danner rammen om TV-2's hovedkvarter (Foto: Odense Stadsarkiv).

Til højre:

Albanibryggeriets første lastbil klar til at rykke ud på Børnehjælpsdagen i Odense 1930. Hvis der var øl i tønden, må det være blevet rystet godt, for hjulene var stadig forsynet med massive gummiringe (Foto: Odense Stadsarkiv).

riale fra et meget stort geografisk område. Gennemsnittet for bogsamlingen er på 4.000 bind. Fem har avisserier og ugeavisserier, og der er i snit ca. 9 hyldemeter udklip.

Registrering og formidling

Fem har EDB-registrering af arkivfunds, seks af billeder. Der udgives i alt otte årbøger. I 1994 blev der skrevet 41 tidsskriftartikler o.lign., udgivet 10 bøger, tre lokalhistoriske kalendere og offentliggjort 67 avisartikler. Kun et enkelt stadsarkiv har lavet undervisningsmateriale og introduktionsfoldere, to har udarbejdet registraturer i 1994.

Der arrangeres i gennemsnit tre udstillinger pr. år, holdes ca. 20 foredrag og et kursus. Det gennemsnitlige antal forespørgsler ligger omkring 1.200 pr. år.

Med hensyn til anden formidling nævnes produktion af film og video, konsulentarbejde, voksenundervisning mv.

Læsesal og teknisk udstyr

I snit har stadsarkivernes læsesale åbent 22 timer om ugen. Et af stadsarkiverne har endnu ikke egentlig læsesal. Antallet af besøgende ligger mellem 2.000 og 2.600 i de tre undersøgte år. Alle otte har kartotekskort og registraturer som søgeindgang, seks desuden Arkibas. Kun ét arkiv har ikke aftale med Statens Arkiver. På årsplan ligger antallet af indlån herfra

på 250-280 de tre år eller på godt 30 pr. år for hvert af arkiverne.

Der er i gennemsnit fire mikrolæseapparater på stadsarkiverne. De tekniske faciliteter, altså filmapparater, fotoværksted, fotokopiering osv. er næsten overalt til stede.

Antallet af EDB-arbejdspladser ligger på 87, og den software, der bruges, er f.eks. syv Arkibas og diverse tekstbehandlings- og desktop-systemer. Alle har brandboks, men to mangler tyverialarm, og et arkiv mangler brandalarm.

Medarbejdere og lokaler

Antallet af faste medarbejdere er 1992-94 steget fra 37 til 49; der er altså seks i gennemsnit pr. arkiv. Antallet af timer pr. ansat er derimod fortsat i gennemsnit 34 timer om ugen. De projektansattes antal er faldet 1992-94 fra 153 til 56, mens den gennemsnitlige ugentlige arbejdstid er steget fra 11 til 19 timer. Der er ikke så mange ulønnede medarbejdere i stadsarkiverne, blot 14 i 1994 med gennemsnitlig 7½ time om ugen.

Den gennemsnitlige størrelse af magasiner er 440 m², læsesalen er på 117 m² og kontorarealet på 187 m². Der er i alt 98 arbejdspladser og 135 læsesalspladser. Bortset fra et arkiv, der bor til leje i en statslig bygning, har stadsarkiverne til huse i kommunale bygninger. Syv af dem har mere end én adresse.

Ikke alle stadsarkiverne har opgivet regnskabstal, men seks har meddelt det kommunale tilskud for 1994. Fire af disse har millionbudgetter, fra 1,3 til 2,7 mill. kr. fra kommunen. De to sidste arkiver med tal opgiver henholdsvis 150.000 og 1/2 mill. kr. i kommunale tilskud. Flere af arkiverne har desuden mindre indtægter fra fonde og salg af materiale. Tre nævner, at de har gratis lokaler, lys, varme og telefon.

Med hensyn til ønsker for fremtiden nævnes bedre plads og mere personale, men også kommunearkivkurser. Et arkiv rejser desuden spørgsmålet om bevaring af dokumentation på AV og EDB.

Øvrige kommunale arkiver

30 af de lokalarkiver, der har svaret på spørgeskemaet, betegner sig selv som kommunale

arkiver. Enkelte af dem har opgaver i forbindelse med de kommunale arkivalier, men de fleste er lokalarkiver, der modtager et tilskud fra kommunen i form af lokaler, drift og evt. timer til en deltidsansat leder.

Disse arkiver er dog gennemgående små og ligner på mange måder de foreningsdrevne arkiver og de selvejende institutioner. Det gælder både med hensyn til dækningsområde, samlinger, personale og økonomi. De vilkår, som disse lokalarkiver frister, kan derfor bedst sammenlignes med de ovenfor nævnte arkivtyper, og de har derfor ikke i denne undersøgelse fået deres egen afdeling. Det samme gælder i øvrigt en lille restgruppe af arkiver, som det ikke har været muligt at passe ind i de fem arkivtyper. I bogens anden del er de øvrige kommunale arkiver og restgruppen samlet under betegnelsen »Andre arkiver«.

Spørgeskemaundersøgelsen

Hvor vi i del 1 beskrev fem typer lokalarkiver i sammenhæng med oplysninger om væsentlige gennemsnitstal for typen, vil 2. del helt og holdent dreje sig om det vigtigste i det talmateriale, der kom ind gennem spørgeskemaundersøgelsen.

Det vil sige, at vi har medtaget tal for de vigtigste dele af samlingerne: Arkivalier, fotopositive og negativer, film og lyd-bånd. Desuden antallet af afleveringer i årene 1992, 1993 og 1994.

Det har også været væsentligt at få tal på formidlingen: Udgi-velse af årbøger, publikationer og undervisningsmateriale, fremstilling af artikler, udarbejdelse af udstillinger og afholdelse af foredrag og kurser. Dertil antallet af forespørgsler. Til samme afdeling hører desuden tal for åbningstiden for de mange læsesale og antallet af besøgende. Endelig tal for personale på arkiverne: Fastansatte, projektansatte og ulønnede.

SLA havde desuden gerne fremlagt regnskabstal, der viste arkivernes budgetter, hvorfra pengene kommer, hvor meget der går til lønninger, hvor meget til formidling osv.

Dette ønske er vi imidlertid ikke helt i stand til at opfylde, idet mere end halvdelen af arkiverne ikke har oplyst budgettal. Det skyldes bl.a., at en del arkiver - specielt de arkiver, der er afdelinger under biblioteker og museer - kun vanskeligt er i

stand til på kvalificeret måde at angive, hvilke midler der går til det ene og det andet. Budgetterne er her helt integrerede. For dog alligevel at have nogle pejlemærker for økonomien, har vi sammentalt de opgivne indtægter og kommunale tilskud for 1994. I alt 131 arkiver har meddelt, at de samlede udgifter for 1994 var på 15.765.228 kr.

185 arkiver har angivet det kommunale tilskud til i alt 17.853.328 kr. De arkiver, der ikke har oplyst regnskabstal, er både store og små, hvorfor man forsigtigt kan regne med, at det opgivne udgør ca. halvdelen. Det samlede tal ligger således på 25 til 30 millioner kr. for 1994.

På baggrund af grafiske fremstillinger og faktiske tal for de fem hovedtyper samt en sjette gruppe med de øvrige lokalarkiver, som ikke har kunnet indpasses i hovedtyperne, samles dernæst en karakteristik af lokalarkiverne. Det giver mulighed for at se nogle af styrkerne og svaghederne ved lokalarkiverne, og det giver samtidig mulighed for at fremlægge forskellige anbefalinger til arkiverne med hensyn til deres udvikling i de kommende år.

Dette danner baggrund for en konklusion med SLA's bud på en moderne arkivpolitik.

Bogen afsluttes med en oversigt over SLA's historie.

Antal arkiver

Tabel 1.1: Antal arkiver i undersøgelsen fordelt efter tilhørsforhold/organisering og antal personer i dækningsområdet.

A. Bibliotekstilknyttede arkiver.
 B. Museumstilknyttede arkiver. C. Selvejende institutioner.
 D. Foreningsdrevne arkiver. E. Stadsarkiver. F. Andre.

Gruppe 1: Over 50.000 personer i dækningsområdet.

Gruppe 2: 25.000-49.999.

Gruppe 3: 10.000-24.999.

Gruppe 4: 1.000-9.999.

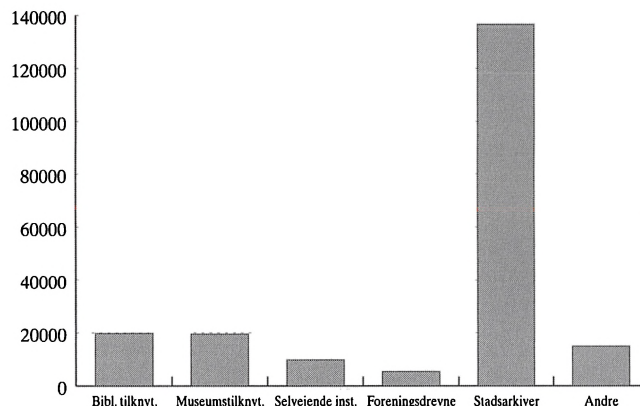
Gruppe 5: Under 999.

Besvarelsesprocent: 90,9

Gruppe	1	2	3	4	5	i alt	%
Bibliotek	7	12	25	35	1	80	22,9
Museum	3	8	23	24	1	59	16,9
Selvej. inst.	2	2	10	23	6	43	12,3
Forening	1	0	14	86	10	111	31,7
Stadsarkiv	6	2	0	0	0	8	2,3
Andre	0	1	8	38	2	49	14,0
i alt	19	25	80	206	20	350	100
%	5,4	7,1	22,9	59	5,7	100	

Dækningsområde

Personer, gennemsnitstal

Det, der først springer i øjnene ved den grafiske fremstilling af det gennemsnitlige antal indbyggere i dækningsområdet, er den høje søjle ved stadsarkiverne.

Der er gennemsnitligt næsten 140.000 danskere i dækningsområdet for hvert af stadsarkiverne, og det er meget f.eks. i for-

hold til museumstilknyttede og bibliotekstilknyttede arkiver, hvor det gennemsnitlige antal indbyggere i dækningsområdet er i underkanten af 20.000. Hovedårsagen er, at både København, Odense og Aalborg har stadsarkiver. Det er de store bysamfunds arkivtype, og det er vel også de kommuner, man forventer vil være i front med hensyn til at få professionaliseret det lokale arkiv.

Det høje gennemsnitstal vil falde en del, efterhånden som også mindre kommuner får oprettet stadsarkiver.

Modsat er de foreningsdrevne arkiver baseret i de små samfund; gennemsnittet er her omkring 5.000 personer. I de små samfund, ofte på sogneniveau, er det naturligt, at det er den lokale entusiasme, der bærer denne aktivitet, som det er tilfældet i så mange andre lokale foreninger. Det er et led i det lille samfunds ønske om at bevare en identitet og følelsen af at høre til ét sted.

I de samlede tal er der en lille inkonsekvens, idet nogle danskere bliver talt to gange. Der er nemlig en del mennesker f.eks. i København, der både er dækket af stadsarkivet og et mindre lokalarkiv. Men der er i øvrigt flest danskere, der er dækket af et bibliotekstilknyttet arkiv (30,4%).

Dernæst følger de museumstilknyttede (22,1%) og stadsarkiverne (20,9%).

**Table 1.2: De samlede tal fra spørgeskemaerne:
Antal personer i dækningsområdet**

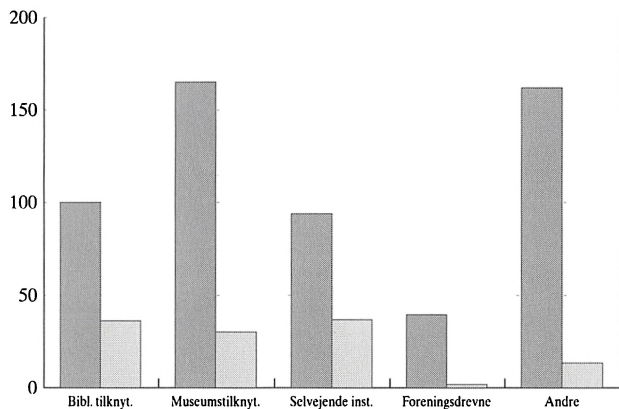
Bibliotekstilknyttede	1.586.139
Museumstilknyttede	1.153.537
Selvejende institutioner	422.818
Foreningsdrevne	600.415
Stadsarkiver	1.092.880
Andre	364.098
i alt	5.219.887

Samlingerne

I betragtning af, at stadsarkiverne er så meget større end de andre lokalarkiver, ikke mindst med hensyn til samlinger, har vi valgt at udskille stadsarkiverne i en særlig figur. Denne viser, at stadsarkivernes gennemsnit ligger på ca. 5.500 hyldemeter arkivalier, heraf ca. 3.500 hyldemeter kommunale arkivalier. Dette sidste er et minimumstal, idet de kommunale arkivalier ikke er endeligt optalt alle steder. I forhold hertil ligger så de museumstilknyttede og »andre« med lidt mere end 150 meter i gennemsnit.

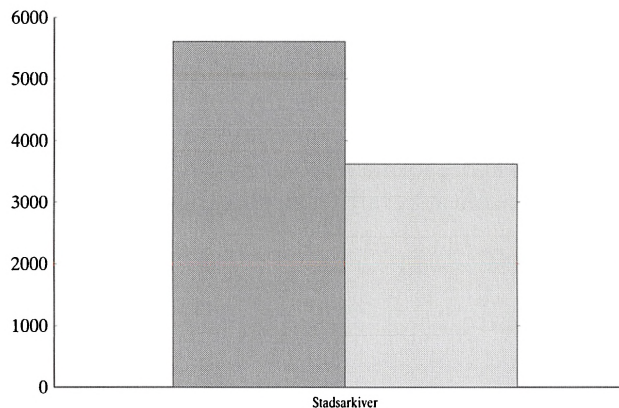
Hyldemeter arkivalier

Heraf kommunale arkivalier, gennemsnit

Hyldemeter arkivalier

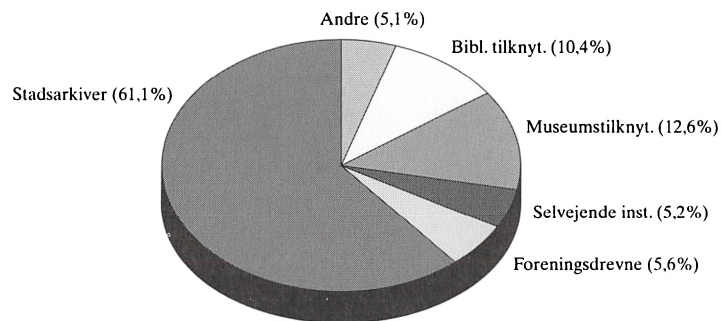
Heraf kommunale arkivalier, gennemsnit

Også andelen af den totale arkivalie-masse er størst hos stadsarkiverne; mere end 60% opbevares her, som det fremgår af figuren på næste side.

Hyldemeter arkivalier

Fordelt på arkivtyper, samlede tal

Tabel 2: Totaltal fra spørgeskemaerne:

Antal hyldemeter arkivalier i alt og kommunale arkivalier

	Hyldemeter arkivalier i alt	Heraf kommunale arkivalier
Bibliotekstilknyttede	8.012,4	2.909,8
Museumstilknyttede	9.723,7	1.756,1
Selvejende institutioner	4.035,6	1.574,2
Foreningsdrevne	4.359,6	196,0
Stadsarkiver	47.271,0	28.963,0
Andre	3.939,3	363,0
I alt	77.341,6	35.762,1

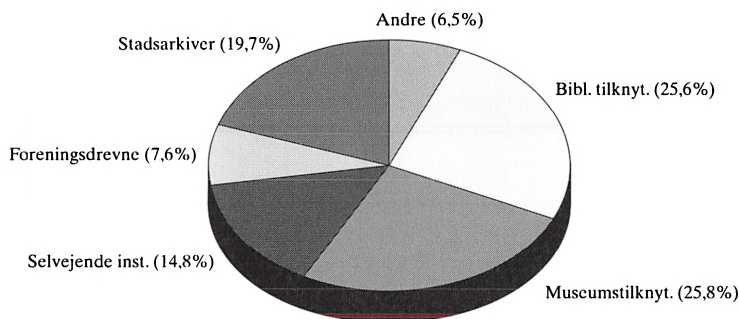
[Samlede antal hyldemeter arkivalier ved undersøgelsen

1980/81: 20.921 og 1985/86: 38.000]

Fotografier

Fordelt på arkivtyper, samlede tal

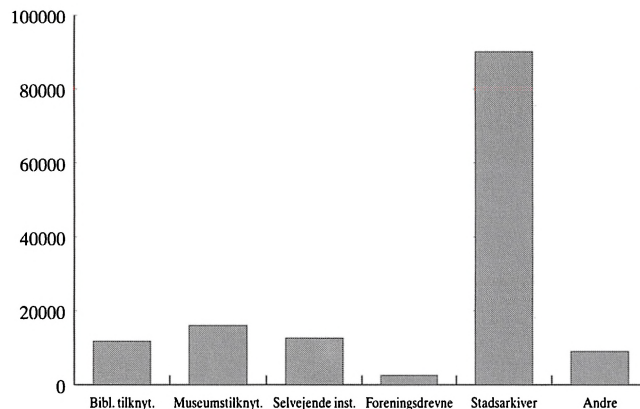

Med hensyn til fotografierne er andelen hos de forskellige typer lidt mere udjævnet, men museums- og bibliotekstilknýtede har det største antal og til sammen mere end 50%. Ser vi på de faktiske tal, må man imponeres over de vældige billedsamlinger. Næsten 3,7 mill. positivbilleder bliver opbevaret i lokalarkiverne - en sand rigdom, som også forskere, udgivere og billedredaktører har fået øje på. I historiske bøger, tidsskrifter og magasiner ser man ofte billeder fra lokalarkivernes store samlinger. Det er godt, både fordi det er gode billeder, og fordi det giver lokalarkiverne indtægter.

Tabel 3: Totaltal fra spørgeskemaerne: Antal positivbilleder

Bibliotekstilknýtede	937.253
Museumstilknýtede	941.806
Selvejende institutioner	539.988
Foreningsdrevne	279.385
Stadsarkiver	720.000
Andre	238.745
I alt	3.657.177

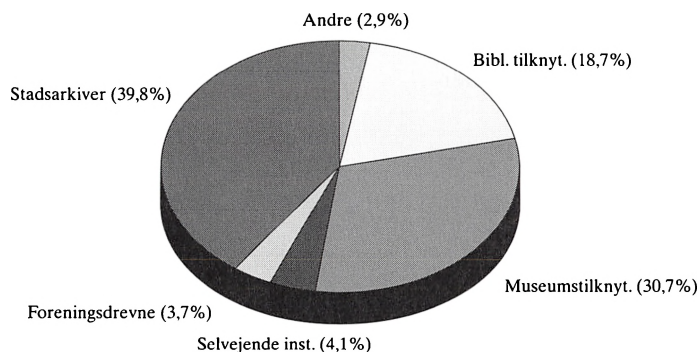
Gennemsnitstal

Søjlerne med gennemsnitstal viser, at det enkelte stadsarkiv i snit har ca. 90.000 billeder, mens ingen af de andre arkivtyper i gennemsnit når 20.000 stk.

Negativer

Fordelt på arkivtyper, samlede tal

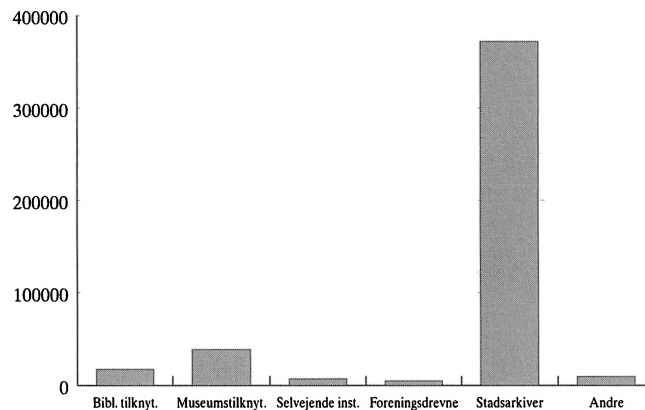

I sammenhæng med positivbillederne må ses negativsamlingerne. Ofte er det samlinger fra lokale fotografer, som opbevares på lokalarkivet, og har man desuden fotografernes protokoller, er der også en indgang til negativerne. Det er jo imidlertid ikke altid tilfældet; mange glasplader er uden oplysninger, og det er en stor opgave at gennemgå og rense disse, så i hvert fald de glasplader, der kan identificeres, kan blive mere aktivt brugt. Specielt stadsarkiverne (næsten 40%) og de museumstilknyttede (godt 30%) har meget store samlinger, i runde tal tilsammen mere end 5 mill. ud af de næsten 7,5 mill. negativer. Også i gennemsnit findes de største samlinger i stadsarkiverne, næsten 400.000 stk.

Tabel 4: Totaltal fra spørgeskemaerne: Antal negativbilleder

Bibliotekstilknyttede	1.395.731
Museumstilknyttede	2.291.492
Selvejende institutioner	306.595
Foreningsdrevne	279.385
Stadsarkiver	2.973.700
Andre	216.904
I alt	7.463.807

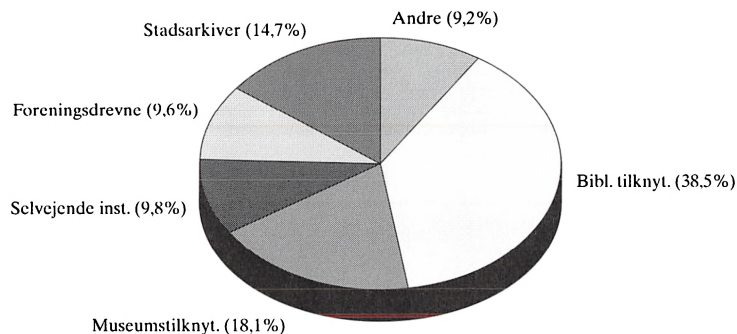
Gennemsnitstal

Film

8 mm, 16 mm, video og andre

Fordelt på arkivtyper, samlede tal

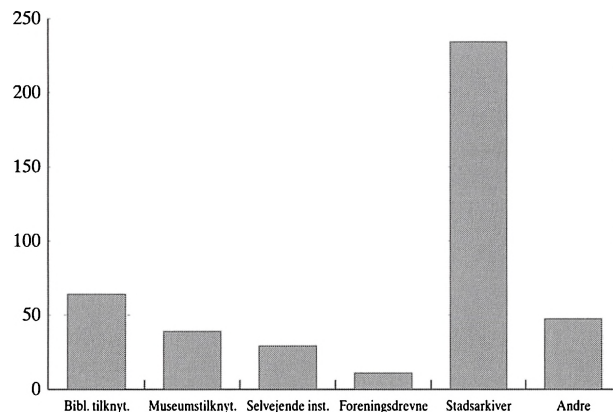

Alle typer film: 8 mm, 16 mm, videofilm og andre, f.eks. 32 mm, er her samlet under ét. Her har de bibliotekstilknyttede en meget høj andel, næsten 40%, mens nr. 2, de museumstilknyttede, har ca. 18%. Langt den største del af filmene i disse arkivtyper er videofilm. Der er ingen tvivl om, at arkiverne i Ringkøbing og Viborg amter, hvor der har været et specielt indsamlingsprojekt, ligger meget højt her. Det må være et håb, at andre amter også kan få lejlighed til at lave et så koncentreret indsamlings- og overspilmingsprojekt som i »Det levende Billedarkiv«.

Tabel 5: Totaltal fra spørgeskemaerne: Antal film

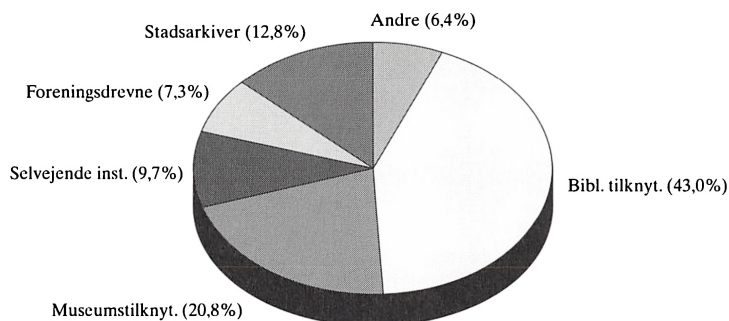
Bibliotekstilknyttede	4.920
Museumstilknyttede	2.308
Selvejende institutioner	1.255
Foreningsdrevne	1.231
Stadsarkiver	1.871
Andre	1.180
I alt	12.765

Gennemsnitstal

Lydbånd

Fordelt på arkivtyper, samlede tal

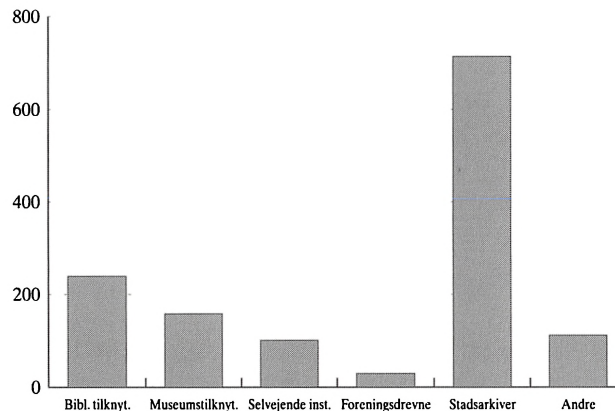

Der kan med hensyn til lydbåndene være grund til at gøre opmærksom på det samlede antal. Næsten 45.000 bånd med lydoptagelser (de fleste 60 og 90 minutters kassettebånd) ligger der på lokalarkiverne, eller næsten 130 stk. på hvert arkiv, stort som lille. Arkiverne har gennem mange år set det som en væsentlig opgave i bevarelsen af den lokale kulturarv at sørge for, at ældre medborgere eller borgere med en speciel historie har indtalt deres erindringer eller lignende på bånd. Dermed fremkommer det flotte samlede tal for et materiale, der er bevaret for eftertiden på dette medium. Naturligvis er en del allerede anvendt i uddrag eller i sin helhed i årbøger og lignende, men

Tabel 6: Totaltal fra spørgeskemaerne: Antal lydbånd

Bibliotekstilknyttede	19.262
Museumstilknyttede	9.333
Selvejende institutioner	4.346
Foreningsdrevne	3.263
Stadsarkiver	5.714
Andre	2.868
I alt	44.786

Gennemsnitstal

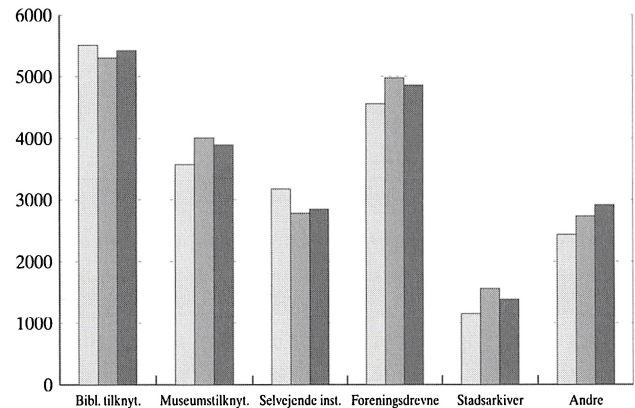

Afleveringer

i 1992, 1993 og 1994

der er stadigvæk massevis af muligheder for at finde unikt lokalhistorisk materiale her. Den største andel opbevares på de bibliotekstilknyttede lokalarkiver, i gennemsnit op imod 250 bånd pr. arkiv, mens gennemsnittet for de få stadsarkiver når ca. 700 bånd. En gennemgribende registrering må ligge som en stor opgave i de kommende år, således at de bånd, der er tilgængelige, kan anvendes mere intensivt. Mange bånd vil tillige skulle overspilles til mere lagringssikre medier.

Samlede tal

Med hensyn til afleveringer har vi valgt at opgøre dem i antal i stedet for i hyldemeter, idet det er den opgørelsesmåde, som lokalarkiverne anvender.

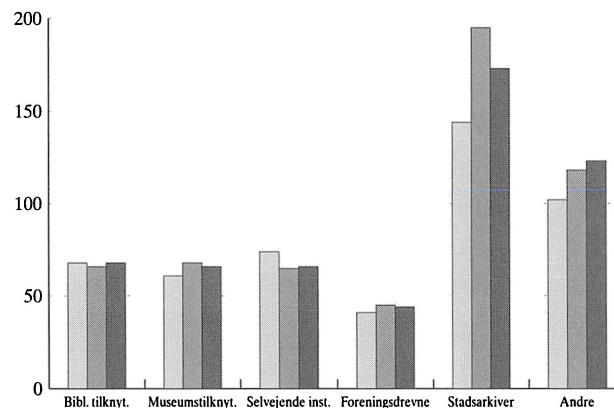
En aflevering kan være meget - i den ene ende en kuvert med et par billeder og en kokoppeattest - i den anden ende palle efter palle med regnskabsbøger og -bilag, protokoller, korrespondance, billeder, reklamemateriale osv. fra en lokal erhvervsvirksomhed. Afleveringerne er under alle omstændigheder med til at forøge arkivets samlinger med værdifuldt materiale hvert år.

**Tabel 7: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal afleveringer i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	5.502	5.301	5.417
Museumstilknyttede	3.575	4.005	3.893
Selvejende institutioner	3.173	2.780	2.843
Foreningsdrevne	4.554	4.976	4.856
Stadsarkiver	1.155	1.563	1.387
Andre	2.435	2.731	2.912
I alt	20.394	21.356	21.308

Det samlede antal ligger på mere end 21.000 (1993 og 1994), og alle arkivtyper har mange afleveringer hvert år - specielt de foreningsdrevne og de bibliotekstilknyttede lokalarkiver. I gennemsnit når stadsarkiverne næsten 200 pr. år, mens »andre arkiver« har mere end 100 afleveringer de tre år.

Gennemsnitstal

Formidling

I det foregående er de væsentligste tal fra samlingerne: Arkivalier, billeder, film, bånd og antallet af afleveringer, omtalt. Disse afleveringer bliver ordnet, registreret og pakket af lokalarkivernes medarbejdere, så interesserede borgere og forskere kan blive betjent.

Men lokalarkiverne sørger i høj grad også for formidling. Det viser de følgende tal.

Hvert år udgives små 150 årbøger. Heri kan man læse forskellige historiske artikler, uddrag af erindringer og i nogle tilfælde også en begivenhedskalender for året, der gik. Årbøgerne indeholder mange spændende artikler, som ofte godt kunne fortjene opmærksomhed i en bredere kreds, og det gælder både de større årbøger, f.eks. i Kolding og Odense, og de mindre udgivelser i mere simpelt udstyr.

**Tabel 8: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal årbøger i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	17	18	16
Museumstilknyttede	33	31	34
Selvejende institutioner	28	28	30
Foreningsdrevne	43	46	46
Stadsarkiver	8	8	8
Andre	13	12	13
I alt	142	143	147

Også egentlige publikationer udkommer der en pæn stak af hvert år på lokalarkiverne.

Det kan være topografiske værker, jubilæumsbøger fra en lokal fagforeningsafdeling eller virksomhed, og det kan være lokalhistoriske kalendere, der flere steder udarbejdes som en fast udgivelse fra lokalarkivet. Som det var tilfældet med årbøgerne, er det også her de foreningsdrevne lokalarkiver, der tilsammen udgiver flest i antal. Men de foreningsdrevne lokalarkiver er jo også flest.

**Tabel 9: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal egentlige publikationer i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	42	41	43
Museumstilknyttede	26	39	26
Selvejende institutioner	18	24	22
Foreningsdrevne	47	47	56
Stadsarkiver	15	11	13
Andre	29	27	35
I alt	177	189	195

Tallene viser, at lokalarkivmedarbejderne skriver artikler til årbøger, faglige tidsskrifter mv. Medtages i samme åndedrag avisartikler - altså de mindre artikler i f.eks. ugeavisen i bestemte anledninger eller som fast »klumme« - nås høje tal.

**Tabel 10: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal artikler i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	60	61	63
Museumstilknyttede	64	65	63
Selvejende institutioner	42	36	42
Foreningsdrevne	151	169	164
Stadsarkiver	33	33	41
Andre	40	42	45
I alt	390	406	418

**Tabel 11: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal avisartikler i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	85	106	104
Museumstilknyttede	214	203	218
Selvejende institutioner	69	123	71
Foreningsdrevne	125	144	164
Stadsarkiver	51	53	67
Andre	37	46	44
I alt	581	675	668

Der kan konstateres en klar vækst i udarbejdelsen af undervisningsmaterialer til folkeskolen, gymnasiet og voksenundervisningen, når bortses fra stadsarkiverne.

Samlet er der dog tale om relativt lave tal, men det skyldes bl.a., at lokalarkiverne ofte har en studiesamling, som eleverne selv arbejder med til deres opgaver. Lokalarkiverne stiller således blot materialet til rådighed, men udarbejder ikke egentlige opgaver og lignende.

Lokalarkiverne afholder imidlertid også kurser, ofte i slægtsforskning, bred lokalhistorie eller skiftlæsning. Det er i sagens natur ikke alle lokalarkiver, der har mulighed herfor, for det kræver både ressourcer og plads. Men der er dog en stigende tendens i kursusvirksomheden, igen bortset fra stadsarkiverne. Til gengæld afholdes på stadsarkiverne i gennemsnit mere end ét kursus om året.

**Tabel 12: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal undervisningsmaterialer i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	3	5	5
Museumstilknyttede	9	14	17
Selvejende institutioner	7	5	9
Foreningsdrevne	7	11	24
Stadsarkiver	3	3	1
Andre	6	9	9
I alt	35	47	65

**Tabel 13: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal kurser i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	17	31	36
Museumstilknyttede	15	17	17
Selvejende institutioner	17	21	26
Foreningsdrevne	23	23	34
Stadsarkiver	10	18	10
Andre	18	24	24
I alt	100	134	147

Ved mange lejligheder vil man i lokalsamfundet se større eller mindre udstillinger, som er udarbejdet af lokalarkivet. Det er i første række arkivernes store billedsamlinger, der her fortæller historie, hvad enten det sker i et udstillingslokale, i bibliotekets forhal, i en stand ved byfesten, eller hvor det nu måtte være. Det gøres der en del ud af, og i gennemsnit er der noget over én udstilling pr. lokalarkiv pr. år. Det bemærkes, at de biblioteks-tilknyttede arkiver har faste høje tal, utvivlsomt fordi der er tradition for større og mindre udstillinger på bibliotekerne.

Den »klassiske« formidling ved siden af den skriftlige er »det talte ord«. Som det ses på tallene, fortæller lokalarkivmedarbejderne hvert år en masse lokalhistorie fra talerstolen, evt. ledsaget af overheads eller dias. Det bemærkes, at antallet af foredrag er stigende de tre år (undtagen for stadsarkiverne).

**Tabel 14: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal udstillinger i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	164	168	164
Museumstilknyttede	82	100	119
Selvejende institutioner	46	55	51
Foreningsdrevne	105	130	154
Stadsarkiver	21	25	24
Andre	61	62	73
I alt	479	540	585

**Tabel 15: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal foredrag i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	235	255	274
Museumstilknyttede	277	282	353
Selvejende institutioner	119	131	131
Foreningsdrevne	249	273	314
Stadsarkiver	235	200	146
Andre	121	133	147
I alt	1.236	1.274	1.365

Tallene på forespørgsler må betegnes som minimumstal. Ikke alle fører statistik, og mange registrerer kun de skriftlige forespørgsler. Forespørgsler ved personligt fremmøde eller pr. telefon bør imidlertid også tælles med, idet der bruges megen tid på alle former for forespørgsler på lokalarkiverne. Antallet er i øvrigt stigende i alle typer de tre år.

Læsesalen

Det gennemsnitlige tal for åbningstid er ret forskelligt i de forskellige arkivtyper. Stadsarkiverne har i snit åbent på læsesalen mere end 20 timer om ugen, mens biblioteks- og museumstilknyttede lokalarkiver samt »andre« ligger på 13-14 timer om ugen. De mindste arkiver - ofte udelukkende med frivillig arbejdskraft - ligger på 2-5 timer pr. uge i snit. Arkivernes medarbejdere bor dog ofte tæt på, så man kan som regel ringe til arkivlederen og få lov til at komme uden for den officielle åbningstid.

**Tabel 16: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal forespørgsler i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	18.181	18.111	19.086
Museumstilknyttede	13.745	14.766	15.059
Selvejende institutioner	6.334	6.730	6.649
Foreningsdrevne	4.677	5.364	5.906
Stadsarkiver	6.772	7.758	9.422
Andre	4.729	4.839	5.101
I alt	54.438	57.568	61.223

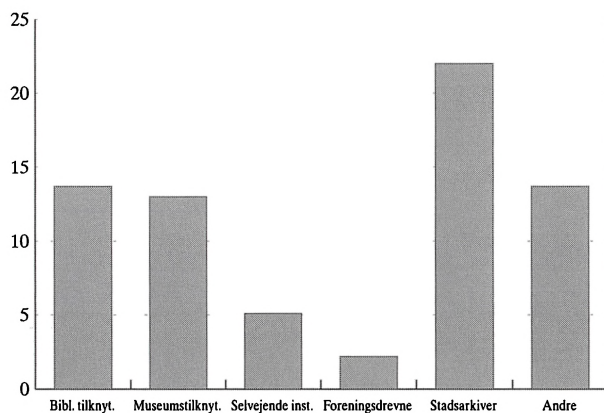
**Tabel 17: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal timer åbent på læsesalen pr. uge**

Bibliotekstilknyttede	1.098,5
Museumstilknyttede	766,5
Selvejende institutioner	220,0
Foreningsdrevne	248,3
Stadsarkiver	173,5
Andre	309,5
I alt	2.816,3

**Tabel 18: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal besøgende på læsesal 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	18.489	19.982	21.453
Museumstilknyttede	18.017	18.485	20.102
Selvejende institutioner	8.785	11.342	12.836
Foreningsdrevne	8.426	9.654	11.184
Stadsarkiver	16.397	18.623	20.959
Andre	13.961	13.012	14.524
I alt	84.075	91.098	101.058

Gennemsnit

Der kommer mange på læsesalen i løbet af et år. De tre år har således mellem ca. 85.000 og ca. 100.000 mennesker benyttet læsesalen til at studere det lokale arkivmateriale samt arkivernes kopisamlinger. Der er fremgang over hele linien, og et kvalificeret gæt på tallene for 1995 og 1996 vil være, at antallet af besøgende er steget yderligere. Der er tale om minimumstal, idet ikke alle arkiver fører nøjagtig statistik over læsesalsbesøg.

Arkivernes medarbejdere

I de senere år er der kommet flere og flere fastansatte på arkiverne. I de selvejende institutioner og foreningsdrevne arkiver er der som oftest tale om relativt få faste timer, mens der på museums- og bibliotekstilknyttede arkiver nu oftest er faste ledere med halv eller fuld tid. Stadsarkiverne har flere faste medarbejdere, og ca. 25 af disse faste fuldtidsmedarbejdere er historikere, resten udgøres af HK'ere, arkivbetjente, arkivassistenter osv. Også de museumstilknyttede arkiver har i flere tilfælde uddannede historikere som ledere. Andre former for uddannelser, som ofte ses i faste stillinger på arkiverne, er bibliotekarer og lærere.

**Tabel 19: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal faste medarbejdere i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	83	84	85
Museumstilknyttede	47	48	49
Selvejende institutioner	15	14	16
Foreningsdrevne	14	16	17
Stadsarkiver	37	47	49
Andre	21	19	20
I alt	217	228	236

**Tabel 20: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal faste timer + gennemsnit pr. fast medarbejder i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	1.187,8/14	1.158,3/14	1.178,3/14
Museumstilknyttede	1.194,5/25	1.235,0/26	1.289,0/26
Selvejende institutioner	352,0/23	296,0/21	357,5/22
Foreningsdrevne	203,5/15	203,5/13	268,5/16
Stadsarkiver	1.270,5/34	1.576,0/34	1.651,0/34
Andre	207,5/10	190,5/10	229,5/11
I alt	4.415,8/20	4.659,3/20	4.973,8/21

I de senere år er desuden set en del projekter på arkiverne, hvor der har været tilknyttet personer under bistands- og arbejdsløshedsordninger. Især stadsarkiverne og de museumstilknyttede lokalarkiver har benyttet sig heraf, men det er dog en medarbejdergruppe, der er blevet klart mindre i løbet af de tre år. Meget tyder på, at denne udvikling er fortsat også i 1995 og 1996.

Går vi til de ulønnede medarbejdere, er der tale om en stigende tendens. De foreningsdrevne lokalarkiver ligger ikke overraskende meget højt, men i øvrigt har alle arkivtyper god hjælp af frivillig arbejdskraft, som det også er fremgået af gennemgangen af de enkelte arkivtyper.

**Tabel 21: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal projektansatte i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	36	34	36
Museumstilknyttede	92	106	93
Selvejende institutioner	30	25	24
Foreningsdrevne	10	20	18
Stadsarkiver	153	135	56
Andre	15	14	14
I alt	336	334	241

	1992	1993	1994
Det gennemsnitlige antal timer pr. uge pr. projektansat	18	18	20

**Tabel 22: Totaltal fra spørgeskemaerne:
Antal ulønnede medarbejdere i 1992, 1993, 1994**

	1992	1993	1994
Bibliotekstilknyttede	188	187	198
Museumstilknyttede	188	197	198
Selvejende institutioner	235	236	244
Foreningsdrevne	476	485	516
Stadsarkiver	11	11	14
Andre	192	190	194
I alt	1.290	1.306	1.364

	1992	1993	1994
Det gennemsnitlige antal timer pr. uge pr. frivillig medarbejder	4	4	4

De danske lokalarkiver

De foregående sider har givet et grundigt indtryk af lokalarkiverne i Danmark. Med basis i spørgeskemaundersøgelsen er de væsentligste oplysninger sammentalt og illustreret ved hjælp af skemaer og opstillinger. Det giver et billede af, hvilken enorm rigdom af dokumentation om lokalsamfundene der findes opbevaret i lokalarkiverne. Arkivmateriale fra personer, foreninger, virksomheder og kommuner er unikt: Det findes ikke andre steder og danner på mange måder et væsentligt supplement – og ikke sjældent et korrektiv – til det statslige materiale. Forskere, der ønsker at beskæftige sig med det danske samfunds historie det sidste par hundrede år, vil ofte stille spørgsmål, som kun kan besvares ud fra en lokal synsvinkel, og så må man have hjælp fra lokalarkivernes store samlinger. Inddragelse af lokalt materiale svarer både på spørgsmål og bidrager til at nuancere forskning og fremstilling. Til det unikke skriftlige arkivmateriale må naturligvis lægges det utroligt store billed-

materiale og de mange lydbånd med erindringsinterviews, hvor folk fra alle samfundslag fortæller deres historie. Alt sammen er det med til at belyse mennesket i historien, både lokalt og på landsplan.

Der gøres et stort arbejde for, at dette materiale skal blive tilgængeligt for forskerne. Arkivalier, billeder og bånd (med mere) bliver registreret grundigt og opbevaret på forsvarlig vis. På det enkelte arkiv kan man så hurtigt finde materialet frem. EDB-registrering på lokalarkivernes databaseprogram, Arkibas, udbredes med stor hast i disse år, og det fremmer søgemulighederne, ligesom det giver mulighed for samkøring. Det vil formodentlig blive en vigtig opgave i den kommende tid at gøre hjælpemidlerne til lokalarkivernes samlinger endnu bedre. Det må være et mål, at forskere med et bestemt emne, f.eks. metalindustrien i Danmark, bustransportens udvikling eller noget helt tredje, ved opslag på en central base kan få en liste over, hvor der er relevant arkivmateria-

Til venstre:

Jul hos muremester Lauritzen og familie i Aalborg, 26. december 1906. Muremesteren og hans kone blev gift i 1881, og sammen fik de 12 børn, otte piger og fire drenge (Foto: Emil Tønnies, Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune).

Holsted Kommunes sydgrænse dannes af Kongeåen. Her var der før og under 1. verdenskrig en livlig trafik af smuglere og sønderjyder, der ikke ønskede at gå i tysk militærtjeneste. En af måderne at komme over grænsen på, var at tage Oscar II, der lagde til ved grænsesten nr. 55 (Foto: Lokalkivet for Holsted Kommune).

le. En sådan samkøring er i sin vorden, men det er i sagens natur noget, der koster ressourcer.

Ligesom lokalarkiverne nu er uvurderlige »skatkamre« for forskere i dansk historie og samfundsforhold, så er lokalarkiverne også centre for slægtsforskning. Lokalarkivernes kopisamlinger har et meget stort omfang, så stort og mangefacetteret, at vi ikke her har forsøgt at tælle dem op. Det kan man f.eks. forvise sig om, hvis man konsulterer den guide for Vestsjællands Amts lokalarkiver, der blev udgivet for et par år siden. Lokalarkiverne gør sig nemlig store anstrengelser for at opfylde tanken om at være lokale dokumentationscentre ved at indkøbe kopier fra Statens Arkivers samlinger, så den lokale historie kan studeres der, hvor den er foregået. Det vil sige, at der ud over kirkebøger og folketællinger på mikrofilm/-fiches og xeroxkopier findes brandtaksationsprotokoller, skøde-/panteprotokoller, ma-

trikler, fæsteprotokoller, skifteprotokoller, retsbetjentarkivalier, kirke- og skolearkivalier og meget mere. Forhåbentlig får flere amtskredse mulighed for at udgive lokale guider i de kommende år. En del benytter desuden lejligheden til at hjemlåne materiale fra Statens Arkiver. Det kunne i øvrigt godt udnyttes af flere. Det kræver en overvåget læsesal og brandboks, men de krav kan de fleste faktisk også opfylde. Det er en god service at kunne skaffe arkivalier hjem, skønt man af og til må vente en rum tid, inden de dukker op.

Lokalarkiverne gør desuden meget ud af at formidle samlingerne. Det er væsentligt, fordi det naturligtvis er med til at holde »gryden i kog«. Lokalsamfundet har et berettiget krav på at få noget tilbage i form af publikationer, udstillinger osv., og lokalarkivernes medarbejdere har som oftest stor lyst til at fortælle historie. Et kig på f.eks. det lokalhistoriske magasin *Journalens* anmeldelsesnummer hvert forår kan forvise én om, at der udgives adskillige lokalhistoriske bøger. Og det er kun toppen af isbjergget, idet mange udgivelser ikke når til anmeldelse i tidsskriftpressen, men forbliver inden for lokalitetens grænser. Det samme er naturligvis tilfældet med udstillinger og foredrag, der næsten entydigt er rettet mod lokalsamfundet.

Ser man på den formidling, der sker via læsesalsbesøg og skriftlige og telefoniske forespørgsler, bemærkes ligeledes en stor aktivitet,

Til højre:

Rossings købmandsbutik i Nysted ca. 1920. Den ældre herre i midten er købmand Rossing og de øvrige fem hans sønner, hvoraf den ældste senere overtog forretningen. Forretningen eksisterer ikke mere (Foto: Lokalhistorisk Arkiv i Nysted Kommune).

*Ølholm Bygade før 1907.
Ølholm ligger på vejen mellem
Vejle og Viborg. Bindingsværksgården
til venstre brændte den 26. maj 1907.
Vejle Amts Folkeblad skrev:
»Ilden opstod ved, at en dreng, der
ellers betegnes som meget skikkelig
og flink, kom for nær til noget
hø med en brændende tændstik«.
I alt tre gårde nedbrændte
(Foto: Lokalhistorisk Forening for
Langskov Sogn).*

idet mere end 100.000 besøgte lokalarkivernes læsesale i 1994. Til sammenligning kan nævnes, at Statens Arkivers læsesalsbesøg for 1994 lå på 70.390 (ifølge *Nordisk Arkivnyt* 1996:2). Og så er det endda kun en del af disse forespørgsler, der er med i vores sammentælling. Mange arkiver har svaret, at de ikke har opgørelser over læsesalsbesøg og forespørgsler, men det kan kun anbefales, at en sådan registrering af brugen af lokalarkivet udføres mere konsekvent. Det vil være en fordel for lokalarkiverne selv at have check på, hvor megen tid der anvendes på brugerne, og over for omverdenen vil det være god PR at kunne

diske op med de store tal, som det bliver til hvert år.

Tallene for lokalarkivernes medarbejdere taler deres eget tydelige sprog om bevægelsens størrelse og betydning. De mange frivillige medarbejdere, der er i alle typer arkiver, viser det folkelige engagement og ønsket om at forholde sig aktivt til sit lokalsamfund. Antallet af lønnede, faste medarbejdere med arkivrelevant uddannelse er imidlertid stigende, og det er glædeligt, fordi det yderligere er med til at sikre professionel hjælp til brugerne. Frygten for, at professionelle historikeres (og andres) indtog på lokalarkiverne skal dræbe det lokale engagement, holder ikke, men det er selvfølgelig vigtigt at sikre sig ved ansættelsen af faste medarbejdere, at de pågældende også har lyst til og forudsætninger for det givtige og nødvendige samspil med de frivillige medarbejdere. En historiker som arkivleder betyder ikke, at de frivillige holder sig væk. De ulønnedes antal i lokalarkiverne stiger fortsat, og sideløbende med de faste medarbejdere udfører de meget væsentligt lokalhistorisk arbejde. Omfanget af dette arbejde er så stort som nogen sinde, og kvalitetsmæssigt er der også tale om en god udvikling. Stadsarkivernes fremmarch vil betyde, at der kommer endnu flere faste medarbejdere i de kommende år, men det betyder jo ikke, at der ikke stadigvæk er et stort arbejde at udføre med de private arkivalier og billederne, snarere tværtimod.

Afsluttende karakteristik af de danske lokalarkiver

De foreningsdrevne arkiver er karakteriseret ved især at omfatte mindre samfund, f.eks. et sogn. Derfor er der også mange af dem. De udtrykker det folkelige engagement på en meget direkte måde. For naturligvis oplever lokalarkiver, der er organiseret på anden måde, også engagement fra den lokale befolkning. Ellers ville der ikke blive afleveret så mange arkivalier og billeder, der ville ikke være så mange besøgende på læsesalen, så mange tilhørere til foredrag og besøgende til udstillinger, købere til lokalhistoriske bøger osv. Men de utallige ulønnede medarbejdere i de foreningsdrevne arkiver møder op til sortering, registrering osv. i lokalarkivernes somme tider ret trange lokaler aften efter aften, fordi de brænder for sagen. De er optaget af det lokalsamfund, der var, og optaget af, at de nye medborgere, der flytter til lokalsamfundet, kan få en chance for at lære lokaliteten at kende. Heldigvis er der også mange tilflyttere, der føler et ægte behov for at vide, hvor de er kom-

met hen. Det går op i en højere enhed i de foreningsdrevne arkiver.

Arkiverne dækker altså ofte ret små områder, og deres samlinger er derfor heller ikke så store i omfang. Set i forhold til dækningsområde er det dog ofte ret flotte samlinger, man kan finde her. Personer, ejendomme og foreninger og i flere tilfælde også erhvervsvirksomheder, er som oftest godt dokumenteret. De foreningsdrevne har ikke de store samlinger af offentlige arkivalier, måske nogle protokoller fra en nedlagt skole o.lign.

Er de foreningsdrevne lokalarkivers samlinger ikke så store, så er til gengæld den formidende virksomhed ret imponerende. Der udgives massevis af bøger, skrives artikler, holdes foredrag og arrangeres udstillinger. Her ses virkelig lokalarkivets styrke som en lokal forening, der naturligt er med i lokalsamfundets liv, og som satser på at få samlingerne gjort tilgængelige og formidlet. Det er i vid udstrækning ulønnede medarbejdere, der laver

De fleste lokalarkiver har gjort en del ud af at samle virksomhedsarkiver. Det er vigtigt, at handels-, håndværks- og industrihistorien også i de mindre byer, f.eks. stationsbyerne, dokumenteres. Billedet er fra Ringe Damp Korkvarefabrik omkring århundredskiftet (Foto: Ringe Lokalhistoriske Arkiv).

arbejdet, og det er både arkivernes styrke og svaghed. Naturligvis er det en styrke at have lokale borgere med kendskab til lokaliteten til at udføre det lokalhistoriske arbejde. Men det kræver hele tiden, at man er opmærksom på, at der kommer nye frivillige med i arbejdet. Vi har i undersøgelsen ganske vist ikke spurgt om medarbejdernes alder, men det er vist ikke et helt forkert gæt, at de foreningsdrevne arkiver i høj grad drives af mennesker

i »den tredje alder«. Flere af arkiverne har også i bemærkningerne nævnt spørgsmålet om »generationsskiftet«, der kan komme til at udgøre et problem. Der er dog endnu ikke »aflivet« noget SLA-arkiv ved mangel på frivillige.

De selvejende institutioner ligner på mange måder de foreningsdrevne arkiver. Her findes også mange af de små lokalarkiver i mindre samfund, og her arbejder også i høj grad ulønnet arbejdskraft. Men der er dog gennemsnitligt et noget større antal hyldemeter arkivalier og antal fotos i de selvejende lokalarkiver.

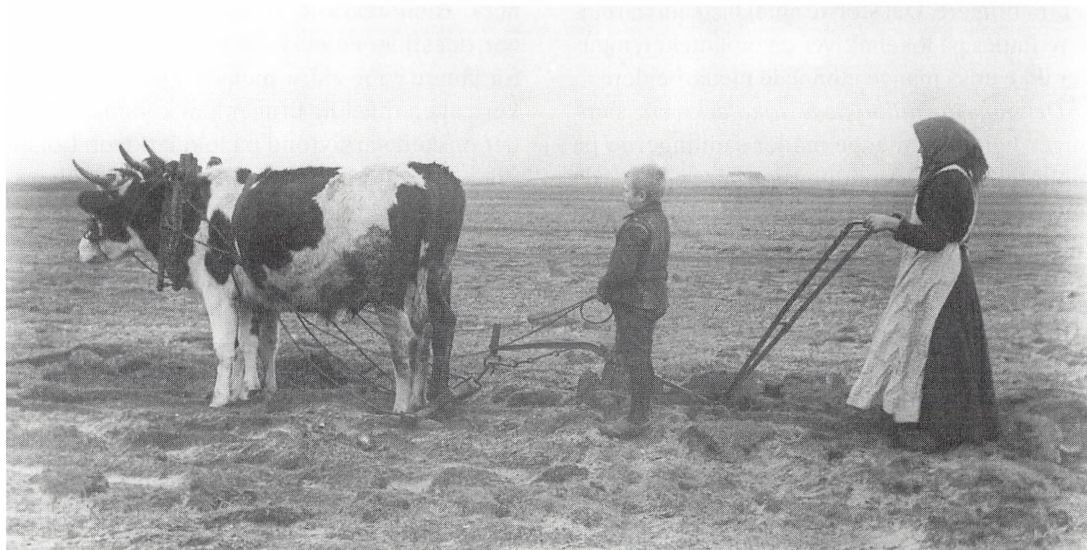
Der er på den anden side også store forskelle inden for gruppen. Arkiver i provinsløstæder som Aabenraa og Næstved eller en stor omegnskommune til København som Høje Taastrup tæller naturligvis godt med, når de samlede tal gøres op. Samtidig er nogle af de mindste sognearkiver selvejende institutioner, f.eks. Vedum, Billum, Hunderup og Gudum, der alle har et dækningsområde på 700-900 indbyggere.

Det er klart, at der er store forskelle fra arkivet i Vedum til arkivet i Aabenraa, som reelt har hele Sønderjylland som sit område, og forskellene slår igennem på alle områder: Ressourcer, samlinger, udstyr osv. Det gør det vanskeligt at sige noget helt præcist om denne type. Men på mange måder ligner typen altså det foreningsdrevne arkiv.

De to næste typer ligner også hinanden. Næmlig de to typer, der er tilknyttet andre institutioner, biblioteker og museer. Grunden til, at lokalarkiver er blevet placeret således organisatorisk, må ses i sammenhæng med nogle økonomiske muligheder, der åbnede sig ved at være underlagt kulturelle institutioner med egen lovgivning. Samtidig har det været naturligt. Lokalhistorisk interesserede bibliotekarer har ofte været med i etableringsfasen, når et lokalarkiv skulle i gang, og mange biblioteker har haft – og har stadig – lokalhistoriske samlinger, både af trykt og arkivalisk materiale, der

står til rådighed for brugerne. Inden for gruppen af bibliotekstilknyttede arkiver spirede vel også den første professionalisering op, idet en bibliotekar ofte fik nogle timer til at tage sig af lokalarkivet som led i biblioteksansættelsen.

De bibliotekstilknyttede lokalarkiver har været med helt fra starten. Som det bemærkes i det efterfølgende historiske afsnit om SLA's udvikling, var den største gruppe af arkiver inden for organisationen langt op i tiden netop de bibliotekstilknyttede. Det er fortsat den næstmest almindelige form for organisering.

Heden pløjes. Marinus og hans mor, Marie Jensen, pløjer heden ved »Pilehuse«, Grove (Foto: Herning Kommunes Lokalhistoriske Arkiv).

Til højre:

A/S Dansk Galoche- og Gummifabrik i Køge ca. 1930. Fabrikken var tidligere byens helt dominerende arbejdsplads, hvor der bl.a. arbejdede et stort antal kvinder. Man producerede dengang hovedsageligt dæk og slanger til cykler samt gummifodtøj (Foto: Køge Byhistoriske Arkiv).

Her findes meget store samlinger, som det er fremgået. Store antal hyldemeter arkivalier og mange billeder. Og hvad angår film og lyd-bånd ligger de bibliotekstilknyttede lokalarkiver på meget høje gennemsnit.

Med hensyn til formidlingen springer især udstillingsaktiviteten i øjnene. Men på bibliotekerne er der jo nok også en god tradition for at have mindre udstillinger i forhallen, og hvis de lokalhistoriske billeder er lige ved hånden, så er de jo indlysende at benytte. Antallet af forespørgsler er højt i bibliotekstilknyttede lokalarkiver, og det skyldes nok bl.a., at man på bibliotekerne er vant til at få registreret henvendelser fra brugere. Det største antal faste medarbejdere findes på lokalarkiver på biblioteker, mens der ikke er så mange ulønnede medarbejdere.

De museumstilknyttede lokalarkivers samlinger ligner på mange måder samlingerne på bibliotekerne. I formidlingsindsatsen ligger de museumstilknyttede specielt flot med hensyn til udgivelser, artikler og foredrag.

Faste medarbejdere er der knapt så mange af i forhold til de bibliotekstilknyttede arkiver; til gengæld har de en hel del flere faste timer i gennemsnit. Tallet for projektansatte er højere end i de bibliotekstilknyttede lokalarkiver, mens antallet af ulønnede medarbejdere er næsten ens.

Både de bibliotekstilknyttede og de museumstilknyttede arkiver har deres styrke i

meget store samlinger, og der er en hel del flere faste medarbejdere end i de foreningsdrevne arkiver og de selvejende institutioner. Også her udfoldes en ganske stor formidlingsvirksomhed, og lokalarkiverne tilknyttet de to institutionstyper har et meget bedre udstyr at trække på, enten selv eller til låns. De kan have problemer med at blive glemt i storebrors regnskab. Nedsikringer og spidsbelastninger kan nemt gå ud over lokalarkivet, men at det ikke nødvendigvis altid er tilfældet, viser både Struer og Haslevs forhold. Ikke desto mindre er det klart, at lokalarkiverne ikke altid har samme interesser som deres »moderinstitutioner«. Bibliotekerne er store kulturinstitutioner, der stiller en række materialer til rådighed for lånere i alle aldre, mens det langtfra er sikkert, at en tilfældig bruger kan komme til at se det ønskede arkivfond på lokalarkivet. Lokalarkivet er afhængig af at have sikre opbevaringsrum og gode læsesale, hvor materialet kan stilles til rådighed, mens biblioteket skal kunne vise frem og gøre adgang til den trykte litteratur så let som muligt. Heller ikke museet har samme interesser som lokalarkivet. Museerne samler eksempelsamlinger, mens lokalarkiverne samler unikke papirer og billeder, og det fornemste formål er ikke udstilling, men bevaring og tilgængeliggørelse. Det er heller ikke nogen hemmelighed, at museumsledere, der ofte er arkæologer, kan

have svært ved at se lokalarkivernes muligheder og egenart.

Stadsarkiverne er de største lokalarkiver i Danmark. Man finder især stadsarkiverne i de store provinsbyer – samt København, hvis stadsarkiv fylder godt i optællingen. Odense, Aalborg, Esbjerg, Kolding, Vejle og Ballerup har fået oprettet stadsarkiv. Hvidovre er også medtaget her, da arkivet længe har varetaget en række stadsarkivfunktioner, men flere lokalarkiver er allerede fulgt efter, og en hel del arbejder allerede med det kommunale arkivmateriale. Arkivlovens bestemmelser om kommunernes pligt til at tage hånd om arkivmaterialet, og ikke mindst de pekuniære forhold, idet landsarkiverne kræver penge for modtagelse og opbevaring af kommunale arkivalier, har gjort spørgsmålet aktuelt mange steder. Det allervigtigste i denne forbindelse er dog nok, at arkivalierne fra det administrative boom i 1960erne og 1970erne nu for alvor er »arkivmodne« og til besvær i den daglige administration.

Landets største lokalsamlinger ligger på stadsarkiverne, og det er ikke kun på grund af de kommunale arkivalier. Hvis alle de kommunale arkivalier var målt op, ville hyldemeter-antallet have været endnu større. De høje tal for fotonegativer stammer især fra arkiverne i Aalborg og Vejle. Der drives konsekvent formidling – især er antallet af forespørgsler gennemsnitligt meget højt. Stadsarkiverne har

mange ansatte – både hvad angår faste timer og projekttimer, og der arbejder faktisk også en del ulønnede medarbejdere med registrering af f.eks. billeder og udklip.

Stadsarkiverne er størst, hvad enten vi taler om samlinger, faste medarbejdere eller de antydninger af arkivernes økonomi, som er berørt. Det giver naturligvis nogle muligheder, bl.a. i EDB-sammenhæng, men der er også store forpligtelser knyttet til at have ansvaret for de kommunale arkivalier. Stadsarkiverne må påtage sig et dobbeltarbejde: På den ene side at tilfredsstille hele den traditionelle lokalhistoriske offentlighed ved at sørge for indsamling, registrering og formidling af de private arkivalier fra enkeltpersoner, foreninger og erhvervsvirksomheder. Altså det arbejde, som også foregår i de andre lokalarkiver i Danmark. På den anden side er forvaltningens krav om en effektiv arkivadministration en mindst lige så væsentlig sag. Bestemmelserne om bevaring og kassation, som blev udsendt for nylig, har sammen med arkivloven gjort arkivarbejdet mere synligt og væsentligt for kommunerne. De kommuner, der vælger at oprette eget stadsarkiv, stiller derfor også krav til dette, og skønt stadsarkivernes budgetter kan synes fine, så står ressourcerne ikke nødvendigvis mål med kravene. I flere tilfælde er ansvaret for de kommunale arkivalier en større arbejdsbyrde, uden at der knyttes tilsvarende økonomiske og per-

Til venstre:

Gammeltorv i Aalborg, den 10. juli 1865 om morgenen. Til venstre ses natrenovationsvognen (Foto: Heinrich Tønnies. Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune).

I 1970 forsvandt de mindre kommuner til fordel for storkommunerne. Her symboliseret ved, at hovedindgangen til rådhuset i Dalum-Hjallese bogstaveligt talt mures til (Foto: Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Arkiv).

sonalemæssige midler til. Det er et dilemma, som stadsarkiverne står i hver dag.

Stadsarkiverne har vel knap fundet deres faste form endnu, og arbejdet med de kommunale arkivalier er et af de spændende områder, som i de kommende år vil blive prioriteret. Det gælder også i SLA, hvor den nyoprettede kommunearkivsektion må være med til at sætte nogle standarder, diskutere bevaring og kassation samt afholde kurser.

Undersøgelsen har vist en organisation med en række medlemmer, som ind imellem virker

forskellige som dag og nat. Forskellene giver sig udtryk i, hvor mange personer et lokalarkiv dækker, samlingernes størrelser, de økonomiske, mandskabs- og udstyrsmæssige forhold. Der er imidlertid også mange lighedspunkter. For lokalarkiverne sørger landet over for, at den lokale kulturarv stilles til rådighed for offentligheden. Registreringsmetoden er stort set den samme landet over, og op imod en trediedel er nu i gang med EDB-registrering, som ligeledes er med til at ensarte praksis. Samlingernes indhold er også i vid udstrækning ens, nemlig private arkivalier og billeder fra personer, foreninger og virksomheder i lokalsamfundet, lokale film, udklip fra den lokale avis og en ganske imponerende mængde lydbånd, der slet ikke er udnyttet endnu i en grad, som de kunne fortjene. Hertil skal naturligvis lægges kommunearkivdelen i stadsarkiverne, der er lidt forskellig, men stadsarkiverne har jo også fortsat ansvaret for det private materiale i deres område.

Derfor er de lokalhistoriske arkiver både skatkamre for det lokale historiske materiale og på landsplan et enormt reservoir vedrørende Danmarks historie specielt i de sidste ca. 150 år. Det er styrken ved lokalarkiverne – og det er også en styrke, at der som regel er en stor lokal opbakning om det lokale arkiv, hvad enten man er aktiv som medarbejder i eller som bruger af arkiverne.

SLA's styrelse, kreds- og årsmøde har på denne baggrund ved flere lejligheder drøftet sammenslutningens ønsker til den kommende arkivlovsrevision. Ved disse drøftelser har der kunnet konstateres bred enighed om følgende punkter:

Der bør være en klarere offentlig forpligtelse med hensyn til bevaring af den private del af kulturarven - sådan at de skriftlige kilder, billeder etc. ikke stilles ringere end museums-genstande.

Der bør være en eller anden form for minimumsbevaring af materiale af privat oprindelse - eller i det mindste et organiseret (og finansieret!) indsamlingsarbejde på privatarkivområdet, f.eks. i form af målrettede indsamlingskampagner i samarbejde mellem Statens Arkiver, lokalarkiverne og andre interesserede arkivinstitutioner. De svenske erfaringer på dette område med uddeling af bevillinger til lokale initiativer gennem rigsarkivaren kunne udmærket inddrages i det danske arbejde.

Der bør indføres øgede lokale forpligtelser på det kommunale arkivområde, så det bevarede ældre kommunale arkivmateriale også reelt står til rådighed for en kommunes indbyggere og for historisk forskning i almindelighed, når det er tilgængeligt i henhold til arkivlovens bestemmelser, typisk efter 30 år. Og sådan så det sikres, at kassation finder sted efter moden overvejelse.

Der bør afsættes midler til forsøg med fælleskommunale arkivløsninger, sådan at også små kommuner kan få realistiske muligheder for gode arkivløsninger.

Lokalt skabt arkivmateriale i elektronisk form må sikres tilgængelighed lokalt i lighed med arkivalier i papirform. Blicher elektroniske arkivalier kun tilgængelige på Statens Arkiver, har den teknologiske udvikling i realiteten medført et tilbageskridt for åbningen af arkiverne.

De allerede påbegyndte forsøg med udvikling af en fællesdatabase for Statens Arkiver, lokalarkiverne og andre arkivinstitutioner bør fortsættes og udvides, så det allerede indsamlede arkivmateriale bliver lettere at få overblik over og adgang til - uanset hvor det opbevares.

Og endelig bør der afsættes et fast årligt beløb på finansloven til dækning af SLA's koordinerende aktiviteter - dels som en anerkendelse af lokalarkivernes virksomhed og som støtte til sammenslutningens informationsopgaver, dels som en sikring af det fælles arbejde med udvikling af registreringssystemer (beregnet til edb-registrering) og endelig med henblik på (efter)uddannelse af arkivernes medarbejdere på alle niveauer. Det er i den forbindelse ikke mindst vigtigt at sikre vidtfavnende uddannelses tilbud, så lokalarkiverne kan bibeholde den brede forankring, de allerede har.

Sammenslutningen af Lokalarkiver - et tilbageblik

»I begyndelsen af 1937 blev i et hjem en stor samling arkivalier og billeder brændt. Den tanke rejste sig da, om der ikke burde gøres et arbejde for at forhindre, at lignende skulle gentage sig. Jeg fik kontakt med en del borgere, som jeg vidste var lokalhistorisk interesserede, og der blev afholdt en del møder, som resulterede i, at Fåborg byhistoriske Arkiv - som det første egentlige lokalhistoriske arkiv i landet - blev oprettet 11. juni 1937«.¹

Således begyndte lokalarkivbevægelsen i Danmark, sandsynligvis endda endnu tidligere end 1937, idet enkelte sognesamlinger kan føre deres historie længere tilbage. I årene derefter fulgte andre arkivoprettelser, og i 1949 fandtes tiden moden til at oprette en landsorganisation. Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver blev stiftet den 22. oktober 1949. Fem lokalarkiver meldte sig ind fra starten. I de første år gik det behersket med hensyn til oprettelse af lokalarkiver og efterfølgende

indmeldelse i SLA. Der var 16 medlemmer i 1955 og i 1963 33.² 1960erne blev en god periode for oprettelse af lokalarkiver. Ved SLA's 20-års jubilæum i 1969 var der således 75 ordinære og 10 ekstraordinære medlemmer. Men 1970erne blev uden sammenligning det tiår, hvor flest lokalarkiver blev oprettet. Den 1. august 1980 havde SLA ikke færre end 279 ordinære og 17 ekstraordinære medlemmer. Og væksten er fortsat, således at sammenslutningen pr. 1. august 1996 tæller 409 ordinære og 48 ekstraordinære medlemmer.

1950erne og 60erne - SLA giver vejledning

Fra starten har SLA's opgave været at repræsentere lokalarkivernes interesser, hvor det var muligt, og, som det vigtigste, at sikre en ensartet standard i behandlingen af arkivalierne, til glæde for alle kategorier af brugere. Som et første bud på en standard for lokalarkiverne skrev Hans Brandt, Faaborg, i 1954 en artikel i *Fortid og Nutid* med titlen »Vejledning i opret-

Til venstre:

Biltrafikken var ikke overvældende, så det har ikke været til gene for medtrafikanter, at chaufføren i denne Oldsmobile »Curved Dash« årgang 1900-05 har foretaget en vending i krydset Jyllandsgade/Vendersgade i Fredericia. Men interessen for bilen er meget stor blandt Fredericiaborgerne på billedet (Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fredericia og Omegn).

telse af byhistoriske arkiver«.³ Senere rigsarkivar Johan Hvidtfeldt havde medvirket ved udarbejdelsen af vejledningen, der henvendte sig til alle SLA's 15 medlemmer og især til alle de lokaliteter, der endnu ikke havde fået oprettet et lokalhistorisk arkiv.

Vejledningen var en ordknap, stram gennemgang af lokalarkivernes arbejde. Formålet blev beskrevet som at få indsamlet kilderne i lokalsamfundet, hvor det statslige arkivvæsen havde svært ved at komme i kontakt med folk. Her havde de lokale interesserede en meget bedre mulighed, og det blev da også understreget, at den aktive indsamling ved henvendelse til folk måtte prioriteres. Sammen med opsøgningen ville en pressekampagne og evt. en udstilling af gamle billeder være en god måde at vække interessen på.

Det, der skulle samles ind, var arkivalier, kort, billeder, negativer, film - her kunne man evt. selv sørge for, at der med mellemrum blev optaget nye lokalhistoriske film, ligesom lydoptagelser med fremtrædende borgere ville være af værdi. Fremskaffelse af kopier fra andre samlinger ville gøre arkivet mere komplet, og aviser og bøger måtte anskaffes. Her anbefalede det at få oprettet registre til aviserne og udarbejdet en bibliografi over den lokale litteratur, evt. i samarbejde med biblioteket.

Endelig beskrives de lokale samlingers inddeling i personalhistorisk, topografisk og sag-

lig afdeling. Inden for disse afdelinger skulle arkivalier og billeder pakkes efter bestemte retningslinier og registersedler udarbejdes, så arkivalierne kunne findes frem igen.

1950erne og 60erne var ellers en forholdsvis rolig periode, hvor den massive medlemsfremgang endnu ikke havde vist sig. Den første formand, Hans Brandt fra Fåborg, blev på posten indtil 1966, hvor han afløstes af Aage Bonde, Viborg. I 1969 blev A. Strange Nielsen, Toxværd, formand, en post, han beholdt i 10 år. Jan Horskjær, Silkeborg, overtog formandsposten 1979.

En væsentlig begivenhed var også, at SLA begyndte at afholde kurser for arkivledere. Det første kursus blev afholdt i Viborg 1.-3. november 1963. Der dukkede også et lille meddelelsesblad frem til medlemmerne. Fra 2. årgang i 1968 hed det lille hæfte i A5-format *Lokalhistorisk Arkiv*, og det udkom ca. fire gange om året. Heri kunne styrelsen meddele sig til medlemmerne, der var kronikker om f.eks. lokalhistorie i skolerne og om lokalarkiverne og bibliotekerne, men først og fremmest blev bladet fyldt med nyheder fra hele landet, sakset af et udklipsbureau. Det sidste nr. af *Lokalhistorisk Arkiv* udkom i december 1971. Derefter slog SLA sig sammen med Sammenslutningen af Lokalhistoriske Foreninger om *Lokalhistorisk Journal* - forløberen for det nuværende *Journalen*, som SLA dog ikke længere er med i.

1970erne - det store folkelige spring fremad

I 1972 udgav Dansk Historisk Fællesforening en ny og tidssvarende vejledning »for medarbejdere og benytttere« af de lokalhistoriske arkiver. Vejledningen var udarbejdet af A. Strange Nielsen i samarbejde med rigsarkivar Johan Hvidtfeldt. Formålet med bogen blev formuleret således i indledningen:

»Det vil jo være af betydelig værdi, om de flest mulige af de lokalhistoriske arkiver i hovedsagen kan arbejde efter ensartede registrerings- og arkiveringsprincipper, ikke mindst af hensyn til rigshistorikere, lokalhistorikere og slægts-historikere. Hvor det er muligt, bør de statslige arkivers principper følges, og dette synspunkt er lagt til grund for den foreliggende vejledning«. (s. 8)

Man ønskede altså i SLA at lægge sig op af den ekspertise, der fandtes på området, nemlig det statslige arkivvæsen. Og det synes naturligvis rimeligt, frem for at alle prøvede på at udvikle nye registreringsmetoder af mere eller mindre lødigt tilsnit. Bogen indledtes da også med et afsnit om det statslige arkivvæsen og dets historie, hvorefter man kunne gå over til det egentlige ærinde, nemlig oprettelse af lokalhistoriske arkiver, og det arbejde, der skulle udføres her.

SLA havde nogle ideer om, at den naturlige mindste arkivenhed var den, der dækkede en

primærkommune. Man var dog godt klar over, at det i nogle tilfælde ikke ville være hensigtsmæssigt, men som en tommelfingerregel burde hver kommune have sit lokalarkiv. I kommunen kunne man organisere sig som forening eller selvejende institution, som en afdeling under museet eller i forbindelse med biblioteket. På det tidspunkt var bibliotekstilknytningen den mest almindelige. Ca. 2/3 af de

Cyklende damer i gården ved Schütts Møbelmagasin, Nytorv 3 i Viborg (Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune).

*Høj himmel ved Odder Lokalhistoriske Arkivs 50 års jubilæum i 1993
(Foto: Odder Lokalhistoriske Arkiv).*

97 medlemmer var underlagt biblioteker. Grunden hertil var især de økonomiske muligheder. Det kunne være vanskeligt at fremskaffe penge nok til driften af et lokalhistorisk arkiv, men i bibliotekernes budgetter var der muligheder også for dette arbejde. Bibliotekslovens bestemmelse om statsrefusion gjorde det interessant for alle parter at få etableret et lokalarkiv som en afdeling under biblioteket. Skønt det således flere steder var en bibliotekar, der stod i spidsen for arkivet, blev det dog fremhævet, at man måtte have lokale, stedkendte frivillige med i arbejdet.

Vejledningen gennemgik de forskellige samarbejdspartnere, det var vigtigt at forholde sig til, og emner som lokaler, medarbejdere, indsamling og formidling. Strange Nielsen var klar over mulighederne og forpligtelserne på et tidspunkt, hvor en del blev forandret. Han gjorde opmærksom på, at samfundsudviklingens tendens mod større enheder aktualiserede arkivernes arbejde for at bevare dokumentationer om de mindre - nu nedlagte - enheder, og også mindre virksomheder/forretninger i lokalsamfundet, som var overhalet af samfundsudviklingen med lukning til resultat. Ligeledes så han gode muligheder for selv at skabe materiale ved at få lokale folk til at skrive erindringer, interviewe på lydånd osv.

Ved modtagelsen af materiale skulle man først lægge mærke til en evt. indre sammenhæng i en samling. Hvis der var en sådan, måtte den ikke adskilles. Men ellers blev afleveringerne delt ud i de tre grupper: Den personalhistoriske, den topografiske og den saglige. Sidstnævnte gruppe var en meget stor gruppe, som f.eks. både omfattede foreningsarkiver og virksomhedsarkiver. Efter inddelingen begyndte så det allervæsentligste arbejde, nemlig udarbejdelsen af henvisningskort, som var arkivets vigtigste redskab. Ud over de arkivaliske papirer, protokoller o.lign. omtales naturligvis også billedernes behandling.

Hele dette registreringsarbejde var rettet mod, at tingene skulle kunne findes igen, således at brugere - om det nu var righistorikere eller slægtsforskere - skulle kunne få materialet frem på hensigtsmæssig måde. Ligeledes fremhævedes vigtigheden af at formidle fra lokalarkivet, ved udstillinger, publikationer, avisartikler mv. Men det understregedes:

»Arkivets udadvendte virksomhed må dog aldrig ske på bekostning af den primære indsats, den at indsamle, ordne og bevare, og som i det lange løb vil være det grundlag, der ikke kan undværes, om et kulturarbejde ud fra materialet også skal kunne trives«. (s. 85)

I forhold til den første vejledning fra 1954 udfoldede 1972-vejledningen kraftigt beskrivelsen af lokalarkivernes opgaver og arbejde. Der var sket en del på de næsten 20 år, der var gået. Der var oprettet en hel del flere lokalhistoriske arkiver; man havde gjort sig erfaringer med arbejdet, organiseringen og det udadvendte arbejde, og derfor kom der også en mere helstøbt vejledning ud af det. En vejledning, som de mange nystartede arkiver i 1970erne fik stor glæde af. Med hensyn til selve registreringsprincipperne, så er det de samme, der går igen fra 1954 til 1972. Inddelingen i de tre afdelinger: Personalhistorisk, topografisk og saglig, var stadig det bærende princip.

I 1976 vedtog SLA's årsmøde en vedtægtsændring, der gav mulighed for at oprette amtskredse. Organisationen var efterhånden så stor, at det ikke var muligt fra centralt hold at påtage sig alle uddannelsesopgaver o.lign., hvorfor dette arbejde efterhånden skulle lægges ud til amtskredsene. Disse skulle også sørge for at hjælpe ved oprettelse af nye arkiver i deres amt og dermed også rekruttere nye medlemmer til SLA. Ideen kom fra Frederiksborg Amt, som allerede havde organiseret sig som kreds i 1975. Året efter fulgte Roskilde og Storstrøms amter.

En hovedperson i denne udvikling var Anders Friedrichsen i Helsingør, og han blev også den, der for alvor førte SLA's uddannelsesvirksomhed ind i faste rammer. Friedrichsen blev kursusleder i SLA fra 1976 og gjorde i de følgende år et stort arbejde for at uddanne instruktører rundt i amterne.

Det folkelige arbejde

I slutningen af 1970erne fremstod SLA som en stor folkelig bevægelse. Medlemstallet var mere end fordoblet gennem årtiet, og omkring halvdelen af medlemsarkiverne var i øvrigt stadig tilknyttet et bibliotek. Professionaliseringen af de lokalhistoriske arkiver var stort set ikke indledt endnu, og i en artikel i 1978 advarede A. Strange Nielsen netop mod, at der blev kastet vrag på det folkelige arbejde.⁴

Arbejdere og produkter fra Lillerød Lervarefabrik 1911. Hesten var en vigtig medarbejder, der trak ælteværket, hvor leret blev blandet med vand, så det kunne drejes (Foto: Lokalthistorisk Arkiv & Forening i Allerød Kommune).

Strange Nielsen fremstillede i kortfattet form SLA's historie og lagde vægt på at se lokalarkiverne som en fortsættelse af alle de andre - ældre - folkelige bevægelser. F.eks. biblioteksbevægelsen og museumssagen. I starten var det især byhistoriske arkiver, der opstod, men fra 1960ernes begyndelse blev arkivarbejdet præ-

get af, at landområdernes arkivmateriale i større udstrækning begyndte at blive indsamlet, og enmandsarkiverne mange steder afløstes af arkiver, hvor en større eller mindre gruppe af engagerede mennesker udførte arkivarbejdet. De samfundsmæssige forandringer efter 1970 - kommunesammenlægning, butiks-

død, affolkning af landsbyerne mv. - betød et øget engagement for at holde fat i rødderne, for at sikre en lokalitets historiske egenart. Derfor fremstod lokalarkiverne i slutningen af 1970erne som en ægte folkelig bevægelse.

Strange Niensens frygt var, at denne folkelige bevægelse ville dø hen, hvis den fik samme udvikling som bibliotekerne og museerne, altså hvis den blev professionaliseret. Det ville være farligt for det folkelige engagement. Det mest frugtbare arkivarbejde blev udført af lokale, frivillige mennesker, fordi de var bekendt med deres lokalitet og dets mennesker, og de nød disses tillid. »Hvad vil en egnsfremmed, videnskabeligt uddannet person, der af befolkningen betragtes som højt hævet over den gemene hob, kunne udrette ved egen hjælp ...« (s. 328), spørger Strange Nielsen. I stedet var det vigtigt at bevare folkeligheden og sørge for den lokale opbakning bag arbejdet.

Hermed havde Strange Nielsen formuleret en diskussion, som fra tid til anden dukker op, nemlig om lokalarkivbevægelsen kun kan være folkelig som en frivillig, lokalt drevet bevægelse. 1980erne og 90erne synes at vise noget andet, idet en lang række lokalarkiver, først og fremmest i købstæderne, har fået fastansatte, uddannede ledere - historikere, bibliotekarere mv. - uden at det tilsyneladende er gået ud over det folkelige engagement. Fortsat er dog langt størstedelen af landets

lokalarkiver i 1990erne drevet af frivillige, eller i hvert fald lokale, som kun får en symbolsk betaling for anstrengelserne, om overhovedet nogen.

1980erne - et nyt

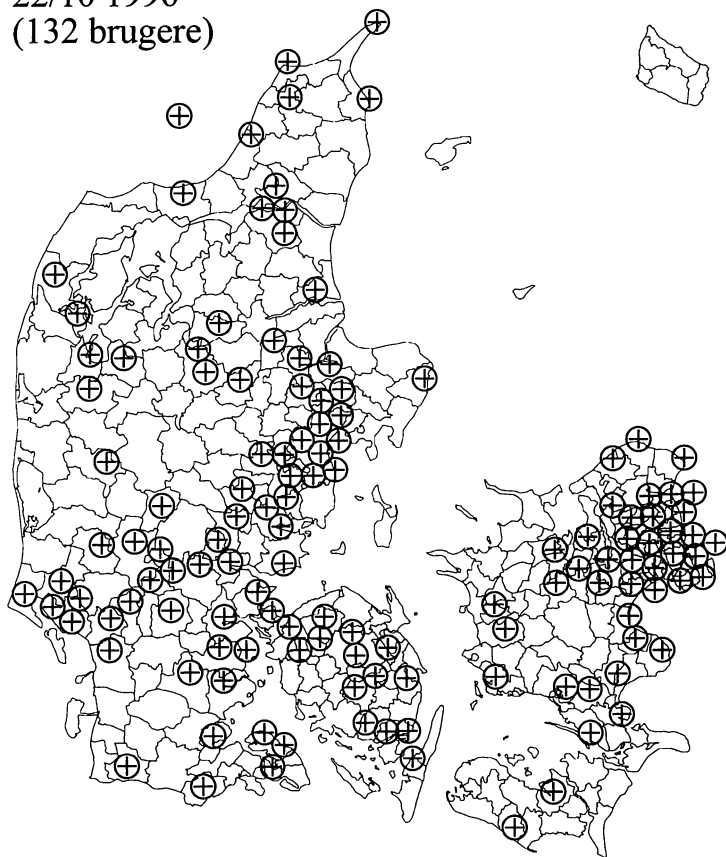
sammenhængende registreringsystem

Virksomheden blev i slutningen af 1970erne og begyndelsen af 1980erne stærkt præget af, at der blev sat en række kampagner i gang.

Herman Bang under oplæsning af Tine i Enighedens sal i Aalborg, den 31. maj 1889. Et eksempel på et billede, der ofte anvendes, men uden angivelse af fotograf, eller hvor det originale negativ befinder sig (Foto: Heinrich Tønnies. Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune).

ARKIBAS
Kort over udbredelse
22/10 1996
(132 brugere)

Bl.a. gennemførtes store billedindsamlinger, men først og fremmest blev foreningskampagnerne betydningsfulde. Ved storstilede amtsslige kampagner med ansatte projektledere og medhjælpere blev alle de foreningers arkivalier, der kunne graves frem inden for amtet, gennemregistreret - og også i mange tilfælde placeret på det lokalhistoriske arkiv - hvorefter der blev udarbejdet store registraturer, så forskere nemt kunne gøre sig bekendt med, hvor ønsket arkivmateriale måtte befinde sig.

Det gav også en endnu større kontaktflade for lokalarkiverne. Ikke blot arbejdede fuldtidsansatte historikere i en periode kontinuerligt med at få støvet arkivalierne op, men kampagnerne havde også en vis mediemæssig opmærksomhed. Det gav øget kendskab til, at mange lokalsamfund havde et lokalarkiv, og arkiverne fik forøget deres samlinger væsentligt.

Foreningskampagnerne gav også stødet til, at SLA fik udarbejdet et nyt samlet registreringssystem. Registreringssystemet blev udarbejdet i forbindelse med foreningskampagnerne i Nordjylland i 1977 og havde som hovedhjørnen et kombineret indkomst- og registreringsblad. Systemet blev forfinet i 1983-84 med vejledninger i billed- og arkivregistrering. I 1984 blev det præsenteret i medlemsbladet, efter at de nye registreringsblade havde været prøvekørt på kurser forskellige steder i landet.

Allerede året forinden var der udsendt en vejledning i billedregistrering, og nu kom så registreringen af arkivfonde med.

Det nye i billedregistreringen var, at der var udarbejdet registreringsblade, hvorpå kopi af det pågældende billede kunne anbringes. Mens billederne derefter skulle opbevares i et hvilende arkiv, benyttedes fotokopier af registreringsblad med billede som søgeindgang på læsesalen. Med hensyn til registrering af arkivalier skulle man nu på skemaet kun anføre de oplysninger, der havde med indhold og omfang at gøre. Alle oplysninger vedr. aflevering, yderligere oplysninger mv. skulle forbeholdes indkomstjournalbladet, som skulle være arkivets interne arbejdsredskab. Registreringssystemet er siden udvidet, men det er fortsat det system, der anvendes i lokalarkiverne, hvad enten det er manuelt eller på EDB.

Også EDB-udviklingen gik i gang med foreningskampagnen. Første gang EDB konsekvent blev anvendt i lokalarkivsammenhæng var under foreningskampagnen i Vejle Amt 1981-83. Den første beskrivelse af et samlet EDB-system blev udarbejdet i 1983 og blev præsenteret for interesserede arkivfolk ved et kursus i Skjern 1984. Udviklingen var dermed sat i gang, og i de følgende år arbejdedes der hårdt på at udvikle det redskab, som vi nu kender som Arkibas. SLA havde fra starten et ønske om at udvikle et EDB-program sam-

men med Statens Arkiver og evt. også museerne. Det samarbejde blev imidlertid aldrig til noget, hvorfor SLA gennemførte sit eget system. Det første EDB-udvalg i SLA blev nedsat 1986, og året efter blev SLA Arkivservice ApS oprettet.

Pionererne inden for dette arbejde var Mogens Thøgersen, Hjørring, Asbjørn Helum, Vejle, og Bjarne Birkbak, Aalborg, samt programmøren H.P. Illum. Den 15. juni 1989 kunne den første udgave af Arkibas præsenteres. Senere er programmet videreudviklet, og flere og flere har fået skrabet pengene sammen til at indkøbe Arkibas. Den 22. oktober 1996 kørte programmet 132 forskellige steder i landet. Erhvervslivet har også været interesseret i Arkibas, således har Lego i flere år brugt programmet i sit Idéhus, og også Danfoss har fundet anvendelse for Arkibas.⁵

Folkets arkiver

I anledning af SLA's 40 års jubilæum i 1989 udgav Sammenslutningen af Lokalarkiver, som nu blev det mere mundrette navn på landsorganisationen, en jubilæumsbog. Redaktøren af *Folkets arkiver*, Poul Sverrild, gjorde i sin indledning opmærksom på, at det ikke var en tilbageskuende bog om 40 gode år, der var blevet resultatet. Dertil var udviklingen stadig for meget i gang. I stedet blev det mere en slags statusrapport, hvor arkivfolk inden for

Til venstre:

Kortet viser, at Arkibas er i brug over hele landet. Markeringen ude i Skagerrak henviser til Færøerne.

og uden for SLAs rækker tog forskellige aspekter op. Emnerne var f.eks. forskningen i lokalarkiverne, stadsarkiverne samt forholdet til andre kulturelle institutioner i lokalsamfundet.⁶

Men mest af alt kom det dog til at handle om den folkelige bevægelse, som også Strange Nielsen havde berørt 11 år før. Anna Rasmussen gennemgik i en fejende flot indledningsartikel de folkelige kræfter bag arkivbevægelsen - de lokalhistoriske arkiver som en næsten livsnødvendig bevægelse i en hurtigt forandret hverdag. Hun kunne konkludere, at eftersom rodløsheden og forvirringen på ingen måde var på tilbagemarch, så ville der være alle mulige grunde til at formene, at det folkelige engagement ikke stod for at dø ud. Også Søren Ehlers slog til lyd for at gøre alt for at bevare det folkelige element, skønt der flere steder dukkede akademikere op. Det så han ikke som noget problem, men snarere som en styrke.

Og de akademisk uddannede historikere var nu også med fremme i forreste linie. De fleste af bogens skribenter var akademikere, der som oftest arbejdede side om side med frivillige entusiaster om at bevare den lokale kulturarv. For lokalhistorien var langsomt groet til også at blive accepteret i akademikerkredse. Bortset fra at der åbnede sig en niche, der kunne give jobs til nogle af historikerne, så fandt mange

akademikere ud af, at man i lokalarkiverne kom ud blandt rigtige mennesker, og man fik fingrene ned i en masse spændende og unikke kilder, der også kunne tilfredsstille en faglig interesse.

SLA's formand var også blevet en akademisk uddannet historiker. Fra 1982 Henning Bender, Aalborg, og 1987-1991 Jørgen Dieckmann Rasmussen, Esbjerg. Den nuværende formand for SLA, Jørgen Thomsen, Odense, blev valgt i 1992 efter et år med kollektiv ledelse af organisationen.

I 1980'erne begyndte SLA også at have et egentligt sekretariat. Formændene, Henning Bender og Jørgen Dieckmann Rasmussen, var ledere af to af de største lokalarkiver i landet, og der var i et vist omfang plads til at udføre SLA-service inden for arbejdsstyrken. Med flytningen af sekretariat til Esbjerg i 1987 blev der for første gang ansat en egentlig SLA-medarbejder, nemlig en deltidssekretær. Dermed fik SLA's formand, styrelse og diverse udvalg en fast person til at holde »gryden i kog«: Sørge for post ind og ud, tage sig af det praktiske i forbindelse med arrangement af kurser og årsmøder, referatskrivning osv. Efter nogle års stilstand begyndte der også at udkomme et medlemsblad igen; *Magasin-1* udkom 1989-92.

I 1980'erne gennemførte SLA to undersøgelser af landets lokalhistoriske arkiver. I 1980/81 svarede godt 95% (i alt 272) af medlemsarkiverne på spørgeskemaet til arkivbe-

Til venstre:

Foreningen for Ædruelighedens Fremme i Holsted og Omegn byggede i 1888 Gjæstehjemmet, der var afholdshotel frem til 1969, hvor det fik alkoholbevilling. På billedet ses deltagerne i en afholdsfest ca. 1900 (Foto: Lokalarkivet for Holsted Kommune).

skrivelsen. Mere end 40% var afdelinger under et bibliotek. 181 ud af de forespurgte 285 arkiver havde opgivet tal for antal hylde-meter arkivalier i samlingerne. I alt gav det 8.921 hylde-meter, hvortil skal lægges Københavns Stadsarkivs 12.000 hylde-meter. Lidt flere havde svaret på antallet af fotografier, nemlig 209, og det samlede tal blev her på 1.339.966 positiver og 2.717.135 negativer.

Arkivundersøgelsen 1985/86 opnåede ikke helt så høj en besvarelsesprocent som undersøgelsen fem år tidligere. Blot ca. 80% af SLA's 367 medlemmer besvarede spørgeskemaet. 84 af de, der svarede, var bibliotekstilknyttede. Og det var fortsat den største del. Det samlede antal hylde-meter arkivalier for de 240 arkiver, der angav antal, var på godt 38.000 hylde-meter. Positiver og negativer angives til 4.6 mill. De her angivne tal er kun eksempler, idet de to undersøgelser dårligt kan sammenlignes. Det har også betydet, at anvendelsen af de to undersøgelser i de følgende år har været relativt begrænset, når bortses fra tilfredsstillelsen ved at holde mandtal og glæde sig over de høje samlede tal.

1990erne - professionalisering og fortsat folkeligt engagement

I det sidste årti har organisationen været præget af en vis professionalisering. Dermed være ikke sagt, at SLA nu er en strømlinet

bevægelse, bestående af arkiver med historisk uddannede ledere og fastansat personale, der kan sidestilles med f.eks. bibliotekerne. Tværtimod, Anna Rasmussens ord fra 1989 om, at fravær og rodløshed er fremherskende egenskaber ved vores tidsalder, er stadig gyldige. Der oprettes fortsat lokalarkiver i sognene, og mennesker, der er bidt af en gal lokalhistoriker, befolker fortsat de danske lokalarkiver. Heldigvis for det.

Professionaliseringen træder frem dels i SLA's organisation, dels i flere af de større arkiver. SLA flyttede i 1993 sit sekretariat til Vejle, til et arkiv, der ikke havde formandsposten i SLA, og medarbejderstaben består nu af en konsulent og en sekretær, begge på deltid. Derudover betaler SLA honorar til sammenlutningens kasserer, og der kan inden for meget snævre rammer betales honorar for udarbejdelse af kompendier o.lign.

Uddannelsesarbejdet bliver fortsat opretholdt. SLA's årsmøde afholdes hvert år i forbindelse med faglige kurser, der har stor tilslutning, og der afholdes med jævne mellemrum kurser til uddannelse af instruktører i amtskredsene. Det er nemlig først og fremmest her, grundkurserne i alle praktiske arkivdiscipliner finder sted: Registrering, arkivindretning, udstillingsteknik mv.

Syv gange om året udsendes (fra 1993) meddelelsesbladet *OmSLAget*, som blot er på fire

sider, men samtidig omslag for diverse meddelelser, reklamer osv. SLA har også i det sidste par år i samarbejde med Statens Arkiver stået for udbredelsen af kopier af kirkebøger over hele landet. En kæmpeopgave, som sekretariatet påtog sig uden helt at gøre sig klart, hvor indviklet det var at holde styr på de mange tusinde mikrokort. Kampagnen har dog været en succes, som medlemmerne har været glade for. Forhåbentlig vil en kampagne vedr. folketællingerne blive et kommende tilbud til medlemmerne.

SLA har efterhånden også en ganske stor udgivelsesvirksomhed. Den gule arkivhåndbog suppleres med nye blade fra tid til anden og er et vigtigt redskab i lokalarkiverne, når der opstår tvivl om praksis og standarder. SLA's årlige *Arkivvejviser* er efterhånden også et kendt værktøj for alle former for forskere, der ønsker at søge oplysninger i lokalarkivernes samlinger. Her får man oplyst adresse, telefonnummer, åbningstid osv. for alle SLA's medlemmer samt en række beslægtede samlinger, foreninger o.lign. Der har en overgang været tale om at udvide vejviseren, så den også indeholdt oplysninger om samlingerne - bl.a. kopisamling, avissamling mv., men det blev dog anset for at være for voldsomt en mundfuld. Tanken kunne tænkes overtaget af amtskredsene, som allerede Vestsjællands og Viborg amter har gjort det ved at udsende amts-

lige vejvisere med ret detaljerede oplysninger om samlingerne.⁷

Ud over disse faste udgivelser - Vejviseren er udkommet i revideret udgave en gang om året siden 1992 - udgiver SLA med mellemrum kompendier om arkivarbejdet. Foreløbig er udkommet kompendier om arkivets takt og tone og om reklame/PR.⁸ De næste udgivelser bliver dels om kort i lokalarkiverne, dels om

Hvert år udgiver lokalarkiverne en masse lokalhistorisk litteratur evt. i samarbejde med en forening el.lign. Det er et vigtigt ansigt udadtil for lokalarkiverne, og for mange borgere er det kærkomne julegaver (Foto: Lars Mikkelsen).

interviews og brugen af mundtlige kilder samt om arkivindretning. Endelig bør det med, at SLA har udgivet pjecer til uddeling på læsesalene, og at Arkibas-brugerne modtager meddelelsesbladet *Arkibassen* fra SLA Arkivservice.

EDB-udviklingen er som tidligere nævnt gået videre. Arkibas går sin sejrsgang på lokalarkiverne, trods den ret høje anskaffelsespris, som skyldes, at programmet er udviklet uden væsentlige offentlige tilskud. Men udviklingen har været med Arkibas. Det er blevet stadig billigere at anskaffe sig PC'ere, og forståelsen i kommunalbestyrelser og andre steder, for at man må følge med den teknologiske udvikling, har været stor. Registreringssystemet har også gået sin sejrsgang. Der er vel fortsat enkelte arkiver, der kører efter gamle registreringssystemer - eller måske endda efter hjemmelavede - men det er meget få. Derfor kan man sige, at de danske lokalarkiver, trods de mange forskelle, der er påpeget i de foregående dele af denne bog, er meget ens. Lige meget hvor man kommer frem, vil man finde de samme måder at gøre tingene på, et faktum, der gør, at man med rette kan se alle de danske lokalarkiver som en samlet størrelse. En størrelse, som også i takt med EDB-udviklingen vil blive bundet endnu nærmere sammen, således at man om nogle år kan finde frem til den arkivfond fra det lokalsamfund, som man

har brug for, uanset hvor man selv søger, og uanset hvor materialet ligger. Fremtidsmusik, der ikke ligger så langt væk.

SLA er også på andre områder inde i smult vande. Gennem deltagelsen i Kulturministeriets privatarkivudvalg har SLA et godt samarbejde med andre arkivinstitutioner i Danmark. Det gælder f.eks. med hensyn til den teknologiske udvikling, hvor SLA ligger i forreste række. Her er der gennemført et spændende EDB-samkøringsprojekt, som synes at åbne nogle muligheder i fremtiden. Ligeledes har arkivlovens definition af kommunernes mulighed for at oprette stadsarkiver betydet en udvikling på det område, som vi endnu kun har set begyndelsen af. Lige nu er der ikke så mange stadsarkiver, i denne undersøgelse blot otte, men der er allerede kommet flere til, og antallet vil vokse i de kommende år. Problemerne omkring bevaring og kassation af de kommunale arkivalier, der nu mere og mere vil blive bevaret i lokalsamfundet, er blevet synlige, og med oprettelsen af SLA's kommunearkivsektion søger organisationen også her at være med til at sætte dagsordenen.

Ligeledes bør det nævnes, at SLA gennem samarbejde med søsterorganisationer i Norge og Sverige er med til at inspirere udviklingen i disse lande og til gengæld modtager impulser fra samfund, der ligner vort eget, men hvor arkivstrukturen er anderledes end i Danmark.

Til venstre:

Straffesparket er netop taget, og vi får nok aldrig at vide, om bolden gik i mål, eller målmanden reddede. Kampen foregik omkring århundredskiftet på den gamle sportsplads ved Horsensvej i Vejle (Foto: Vejle Byhistoriske Arkiv).

Tilbage står imidlertid, som arkivundersøgelsen har vist, at SLA er en organisation, der først og fremmest er befolket af en masse danskere, der gløder for en sag. Sagen er at holde fast i en identitet gennem beskæftigelse med lokalitetens historie. Jo mere bevidstløs underholdning der sendes på diverse TV-kanaler, jo flere vil være interesseret i selv at være med til at skabe kultur, historie og i sidste ende også politik. Det er det charmerende ved lokalarkiverne, og det, som også gør, at det er værd at gøre et stykke arbejde for, at disse mennesker fortsat kan dyrke deres lidenskab under gode rammer. Og at vi kan bevare vort samfunds historiske kilder på en betryggende måde.

Noter

1. Hans Brandt i medlemsbladet ved SLA's 20 års jubilæum. *Lokalhistorisk Arkiv*, september 1969.
2. A. Strange Nielsen: *Lokalhistoriske arkiver*, 1972, s. 29-30.
3. Vejledning i oprettelse af byhistoriske arkiver, i *Fortid og nutid* 1954, s. 16-21.
4. A. Strange Nielsen: Lokalhistoriske Arkiver. En folkelig bevægelse, i *Festskrift til Johan Hvidtfeldt. På halvfjerdsårsdagen 12. december 1978*, s. 319-28.
5. Vedr. EDB-udviklingen, se ARKIBAS - vejen til lokalhistorien, hvor Asbjørn Hellum beskriver hele processen - og besværlighederne. Artiklen er trykt i *Lokalhistorie uden grænser. Festskrift til Anders Friedrichsen*, Farum 1996, s. 59ff.
6. *Folkets arkiver. Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver 1949-1989*. Red. Poul Sverrild, SLA 1989.
7. Se: *Tilbage til fortiden. Guide til 22 lokalhistoriske arkiver i Vestsjælland*. Udgivet af Lokalarkiver i Vestsjællands Amt (LAVA), Holbæk 1993. *Arkiver og museer i Viborg Amt*. Udgivet af LIVA (De lokalhistoriske arkiver i Viborg Amt), Skive 1995.
8. *Arkivets takt og tone. Et SLA-kompendium om arkivet og brugerne*. Udarbejdet af Charlotte S.H. Jensen i samarbejde med SLA's uddannelsesudvalg. SLA 1993. *Arkivets håndbog i husmandsreklame. Et SLA-kompendium om PR for arkiver*. Udarbejdet af Charlotte S.H. Jensen i samarbejde med SLA's uddannelsesudvalg. SLA 1995.

